

Univerzita Hradec Králové

Pedagogická fakulta

Ústav primární a preprimární edukace

Sexuální výchova v mateřské škole

Diplomová práce

Autor: Bc. Lenka Klabanová

Studijní program: N7531 Předškolní a mimoškolní pedagogika

Studijní obor: Pedagogika předškolního věku

Vedoucí práce: Mgr. Veronika Smetanová

Hradec Králové

2015

UNIVERZITA HRADEC KRÁLOVÉ

Pedagogická fakulta

Akademický rok: **2014/2015**

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE
(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Lenka Klabanová**
Osobní číslo: **P13652**
Studijní program: **N7531 Předškolní a mimoškolní pedagogika**
Studijní obor: **Pedagogika předškolního věku**
Název tématu: **Sexuální výchova v mateřské škole**
Zadávající katedra: **Ústav primární a preprimární edukace**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Diplomová práce *Sexuální výchova v mateřské škole* poukáže na význam sexuální výchovy v preprimárním vzdělávání a na případná rizika, která mohou nastat při opomíjení této složky v edukaci předškolního dítěte. Teoretická část se zaměří na vymezení základních pojmů a nastíní problematiku sexuální výchovy v předškolním vzdělávání. V části praktické bude proveden kvantitativní výzkum, zaměřen na úroveň sexuální výchovy v preprimárním vzdělávání.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce:

Seznam odborné literatury:

Vedoucí diplomové práce: **Mgr. Veronika Smetanová**
Ústav primární a preprimární edukace

Datum zadání diplomové práce: **24.1.2014**

Termín odevzdání diplomové práce:

L.S.

Doc. PhDr. Pavel Vacek, Ph.D.
děkan

PhDr. Pavel Zíkl, Ph.D.
vedoucí katedry

dne

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne

.....

podpis

Poděkování

Velké poděkování patří Mgr. Veronice Smetanové za cenné rady, podnětné připomínky a za její ochotu a vstřícnost.

Dále děkuji za spolupráci všem respondentům, kteří se podíleli na výzkumné části této práce.

V neposlední řadě děkuji své rodině a blízkým za pochopení, trpělivost a podporu, kterou mi prokazovali po celou dobu studia.

Anotace

KLABANOVÁ, Lenka., 2015. *Sexuální výchova v mateřské škole*. 99 s. Diplomová práce. Univerzita Hradec Králové, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce Veronika Smetanová.

Diplomová práce „Sexuální výchova v mateřské škole“ se zabývá významem sexuální výchovy v preprimárním vzdělávání a poukazuje na případná rizika, která mohou nastat při opomíjení této složky v edukaci předškolního dítěte. Teoretická část nastiňuje současné pojetí sexuální výchovy, zmiňuje cíle a principy sexuální výchovy, a rovněž mapuje sexuální a reprodukční práva. Dále se zabývá vývojem lidské sexuality, poukazuje na dominantní postavení rodiny na poli sexuální výchovy a zaměřuje se na možnou realizaci sexuální výchovy v mateřské škole. V neposlední řadě se zabývá sexuálním zneužíváním dětí, jeho projevy a následky. Ukazuje, jak postupovat při podezření na sexuální zneužívání a upozorňuje na fakt, že sexuální výchova je nezbytná jako účinná zbraň, jak chránit děti před sexuální agresí. V praktické části jsou interpretovány výsledky kvantitativního výzkumu. Bylo zvoleno dotazníkové šetření a respondenty byli pedagogové mateřských škol. Cílem bylo zjistit, jaký je postoj pedagogů k sexuální výchově, jakým způsobem ji v mateřské škole realizují a zda se v dostatečné míře věnují prevenci sexuálního zneužívání. Rovněž bylo zjišťováno, jestli se pedagogové v oblasti sexuální výchovy cítí dostatečně erudovaní a zda spolupracují v uspokojivé míře s rodinou.

Klíčová slova:

sexuální výchova, předškolní vzdělávání, sexuální zneužívání

Annotation

KLABANOVÁ, Lenka., 2015. *Sexual education in preschool*. 99 p. Diploma work. Hradec Králové University, Teachers faculty. Work supervisor Veronika Smetanová.

The diploma thesis "Sexual education in preschool" deals with the meaning of sexual education in pre-primary education and shows the possible risks that may occur when this education subject is neglected with a preschool child. The theoretical part touches upon the current understanding of sexual education, mentions its goals and principles and also maps out sexual and reproduction rights. Furthermore it deals with the evolution of human sexuality, shows the dominant position of family in the area of sexual education and the possible realization of sexual education in preschool. Last but not least it concerns sexual abuse of children, how it shows and the consequences of such actions. It shows how to proceed when sexual abuse is suspected and reminds us of the fact that sexual education is a effective weapon when it comes to protecting children from sexual aggression. In the practical part, results of a quantitative research are interpreted. A questionnaire investigation was chosen and respondents were preschool teachers. The goal was to find out what the teachers views of sexual education are, how they carry it out in preschool and whether they sufficiently devote themselves to sexual abuse prevention. Likewise whether or not teachers are knowledgeable enough in the area of sexual education was found out as well as if they work with families to a satisfactory degree.

Keywords: sexual education, preschool education, sexual abuse

OBSAH

1 ÚVOD.....	10
I. TEORETICKÁ ČÁST	11
2 SOUČASNÉ POJETÍ SEXUÁLNÍ VÝCHOVY	11
2. 1 Vymezení pojmu sexuální výchova	11
2. 2 Cíl, prostředky a principy sexuální výchovy	13
2. 2. 1 Cíl sexuální výchovy	13
2. 2. 2 Prostředky sexuální výchovy	15
2. 2. 3 Principy sexuální výchovy	15
2. 3 Sexuální a reprodukční práva.....	18
3 SEXUÁLNÍ VÝCHOVA V PŘEDŠKOLNÍM VĚKU	22
3. 1 Vymezení pojmu předškolní věk	22
3. 2 Vývoj sexuality	22
3. 2. 1 Sexuální identifikace	23
3. 2. 2 Sexuální role.....	23
3. 2. 3 Sexuální preference	24
3. 2. 4 Sexuální chování	24
3. 3 Sexuální výchova v rodině.....	24
3. 3. 1 Úskalí sexuální výchovy v rodině	26
3. 4 Sexuální výchova v mateřské škole	28
3. 4. 1 Obsah sexuální výchovy v preprimárním vzdělávání	30
3. 4. 2 Metody a prostředky sexuální výchovy v mateřské škole.....	32

3. 4. 3 Role pedagoga	34
3. 4. 4 Sexuální výchova u dětí se zdravotním postižením	36
3. 5 Kritické postoje k sexuální výchově	38
4 RIZIKA PŘI OPOMÍJENÍ SEXUÁLNÍ VÝCHOVY	44
4. 1 Sexuálně přenosné nemoci včetně AIDS/HIV	44
4. 2 Neplánované těhotenství	45
4. 3 Sexuální násilí a zneužívání dítěte	45
4. 3. 1 Rizikové faktory	48
4. 3. 2 Projevy a následky sexuálního zneužívání	49
4. 3. 3 Postup při podezření na sexuální zneužívání	50
4. 3. 4 Prevence sexuálního zneužívání	51
SHRNUTÍ	54
II. PRAKTICKÁ ČÁST	55
5 CÍL PRÁCE A VÝZKUMNÉ OTÁZKY	55
5. 1 Cíl výzkumu	55
5. 2 Výzkumné otázky	55
6 METODOLOGIE VÝZKUMU	56
6. 1 Popis výzkumných metod	56
6. 2 Charakteristika výzkumného souboru	57
7 ANALÝZA VÝSLEDKŮ ŠETŘENÍ	58
8 SHRNUTÍ A INTERPRETACE VÝSLEDKŮ	82
9 DISKUSE	87

10 RIZIKA OMEZENÍ VÝZKUMU	89
11 ZÁVĚR	90
Seznam literatury.....	92
Seznam příloh.....	99

1 ÚVOD

Sexuální výchova je v posledních letech poměrně diskutovaným tématem. Bylo by však chybou se domnívat, že je výdobytkem poslední doby. Již v 18. století lze najít rozličné úvahy na zmiňované téma, avšak ve školském systému se sexuální výchova zakotvuje až ve století dvacátém. V současné době, spolu s proměnou společnosti, však získává novou podobu. Nutno dodat, že má své přívržence i odpůrce (Janiš, 2007).

Osobně se domnívám, že sexuální výchova by měla být samozřejmou složkou výchovy jedince, neboť sexualita je přirozenou součástí lidského života a formuje se již od raného dětství. Sexualita, jak s noblesou vyjádřil O. Pšenička (1995), je vetkána nejen do těla, ale i do duše člověka a je jedním z pilířů jeho duševního života. Je tedy zřejmé, že má na život člověka obrovský vliv. Sexuální chování jedince se promítá do mezilidských vztahů, rodičovství, manželství a celé řady dalších hodnot. Je sice částečně biologicky determinováno, ale z velké části je ovlivněno výchovou a kulturním prostředím.

To vše jednoznačně poukazuje na důležitost začlenění sexuální výchovy do života dítěte. Za ideální lze považovat stav, kdy rodina hraje v sexuální výchově primární roli a mateřská škola na ni navazuje, podporuje, obohacuje a rozvíjí správné výchovné působení rodiny. Mateřskou školou je pak sexuální výchova vnímána jako nedílná součást výchovně-vzdělávacího procesu.

Jaká je však praxe? Vnímají pedagogové skutečně sexuální výchovu jako důležitou a nedílnou složku edukačního procesu? Nepatří sexuální výchova k opomíjeným oblastem? A jakým způsobem je realizována? Cílem této práce je na uvedené otázky odpovědět.

Teoretická část práce se zabývá vymezením základních pojmů, nastíní problematiku sexuální výchovy v předškolním vzdělávání a poukáže na význam sexuální výchovy v preprimárním vzdělávání. V části praktické bude provedeno výzkumné šetření v mateřských školách s cílem zjistit úroveň sexuální výchovy v předškolních zařízeních. Zvolenou metodou je dotazník a respondenty jsou pedagogové mateřských škol.

I. TEORETICKÁ ČÁST

2 SOUČASNÉ POJETÍ SEXUÁLNÍ VÝCHOVY

Společnost prodělává mnoho změn. To samozřejmě ovlivňuje i pohled na lidskou sexualitu. Uvolnění mediálních cest, zvýšení dostupnosti literatury a informací, dochází k otevírání problémů se sexuálním životem, postoji k jinakostem, vlastně se dá bez nadsázky říci, že dnešní doba je plná sexu. Čteme o něm v novinách a časopisech. V televizních pořadech se objevuje více než v míře vrchovaté. Někteří autoři operují s termínem hypersexualizace společnosti (viz např. Šilerová, 2012). Je tedy nasnadě, že děti mají možnost se poměrně záhy seznámit s tématy, která se týkají sexuálního života. Zcela pochopitelně tak vzniká potřeba reagovat na celospolečenskou situaci a tuto skutečnost zohlednit i v edukačním procesu.

Podle Venglářové a Brožové (2009) však v řadě věcí v oblasti sexuální výchovy nepanuje jednotný názor. To potvrzuje i Janiš (2007), který upozorňuje na odlišné pojmání sexuální výchovy. Jak uvádí, postoj k realizaci sexuální výchovy variuje od striktních příkazů a zákazů až po zúžení na pouhou medicínskou, psychologickou, popřípadě právnickou informovanost (osvětu). Dále autor poukazuje na fakt, že nejednotné se ukazuje nadefinování pojmového aparátu, vymezení cílů, obsahu a podmínek sexuální výchovy, a v neposlední řadě i otázky týkající se vymezení úlohy subjektů, které se budou na realizaci sexuální výchovy podílet (Janiš, Marková, 2007).

2. 1 Vymezení pojmu sexuální výchova

Sexuální výchova představuje široký pojem, a jak již bylo zmíněno, pro její definování existují různé úhly pohledu. Může být definována buďto jako výchova k mezilidským vztahům, jako proces předávání poznatků z fyziologie a biologie člověka a jeho reprodukce nebo jako výchova komplexní (Rašková, 2008). Většina současných odborníků na poli sexuální výchovy se přiklání k tomu, aby byla pojímána komplexně.

Například Rašková (2007) zmiňuje sexuální výchovu jako součást komplexní výchovy člověka, která probíhá v podstatě nepřetržitě, a to v rovině poučení, vzoru a vztahu. Citové vztahy dítěte tvoří základ, na který navazují jeho vzory chování a stávají se základnou pro získávání poučení. Sexuální výchova představuje dlouhodobé, záměrné, cílevědomé a systematické působení na dítě, které ovlivňuje formování jeho osobnosti. Jejím prostřednictvím děti získávají informace, budují si postoje k morálce a k podpoře osobnostní autonomie, seznamují se s morálními principy, způsoby jednání a rozvíjí se jejich citová oblast v návaznosti na jejich budoucí sexuální touhy a potřeby.

Šulová (2009) sexuální výchovu pojímá jako součást výchovy k manželství a rodičovství. Chápe ji jako komplexní výchovu, která směřuje k vytvoření předpokladů pro správné chování ve všech oblastech sexuálně motivovaného chování a zahrnující nejen uskutečňování pohlavního spojení, ale také komplexní problematiku manželství a rodiny. Dále autorka uvádí, že pokud má být tato výchova smysluplná, musí být začleněná do rámce celkové výchovy k mezilidským vztahům a nelze obejít ani její souvislost s etickou kulturou společnosti.

Další definici sexuální výchovy nabízí Světová zdravotnická organizace (WHO), která podstatu a cíle sexuální výchovy spatřuje ve všem, co přispívá k výchově celistvé osobnosti, schopné poznávat a chápat sociální, mravní, psychologické a fyziologické zvláštnosti jedinců podle pohlaví a díky tomu zformovat optimální mezilidské vztahy s lidmi svého i opačného pohlaví (WHO in Janiš, Marková, 2007).

O co nejširší vymezení sexuální výchovy se pokusili Janiš a Täubner (in Janiš, 2008), kteří ji pojímají jako výchovu, která vychází z přirozené potřeby lidské sexuality po uspokojení v intencích společensky žádoucího chování, zejména k příslušníkům opačného pohlaví, při respektování a využívání celistvé a celoživotní výchovy člověka. Sexuální výchova pak představuje organickou součást celého systému výchovy.

Nakonec je pro zajímavost uvedeno pojetí Chlupa z roku 1938 (in Šulová, Fait, Weiss, 2011, s. 384): „*Pohlavní výchova znamená záměrný vliv na mládež i dospělé, aby svoje cítění i jednání v pohlavní oblasti udrželi v souladu jak s obecnou hygienou těla i ducha, tak i s řádkem eticko-sociálním. Nemá tedy pohlavní výchova za účel*

vypěstovati individuum bez pohlaví, nýbrž člověka, jehož pohlavnost by jako součást ostatních vztahů a citění harmonicky zapadala do disciplinovaného celku.“

Ačkoliv je tato definice z první poloviny 20. století, nacházíme v ní myšlenky, které jsou obsaženy v současném, komplexním, pojetí sexuální výchovy. Sexuální výchova tedy dítěti kromě informací vštěpuje také morální principy a je třeba na ni nahlížet z hlediska biologického, psychologického a sociálního, přičemž všechna tato hlediska jsou v rovnováze.

2. 2 Cíl, prostředky a principy sexuální výchovy

Z vymezení sexuální výchovy vyplývá, že je určena pro aktuální a budoucí život jedince, jehož cílem by měl být spokojený život zejména v oblasti partnerské, manželské a rodičovské a měl by fungovat s principy a normami společnosti (Rašková, 2007). Aby mohla být správně koncipována, jsou zformovány cíle, metody, prostředky, formy a v neposlední řadě principy sexuální výchovy (Täubner, Janiš, 1998).

2. 2. 1 Cíl sexuální výchovy

Obecný cíl sexuální výchovy je kvalitní a zdravý život v partnerství, manželství a rodičovství, přičemž je v něm obsažena harmonie sociální, etická, psychická a biologická (Täubner, 2012).

Šulová (2009) shledává obecným cílem sexuální výchovy především reprodukční zdraví společnosti, které lze členit na reprodukční zdraví primární, kam lze zařadit reprodukci, prevenci před infekcí HIV, pohlavně přenosnými chorobami, nechtěným těhotenstvím, sexuálním násilím a na sekundární reprodukční zdraví, kam se zařazuje sexuální spokojenost, citová vyrovnanost, rozvoj osobnosti obecně, sexuální identita.

Mezinárodní federace plánovaného rodičovství (IPPF) spatřuje hlavní cíl v přípravě jedince pro život v dospělosti a pro jeho roli ve společnosti. Apeluje na fakt, že pokud sexualita, manželství a rodinný život jsou důležitým prvkem v životě člověka, potom je

zcela logickou a nutnou povinností školy připravit mladé lidi i pro tuto oblast. Sexuální výchova musí být pokládána za část školní výchovy a poskytovat informace nutné k tomu, aby si děti mohly vytvořit správný názor, úsudek i postoje (Wynnyczuk in Janiš, Täubner, 1999).

Podle Janiše (2008) je cíl sexuální výchovy dán třemi základními rovinami:

- **rovina kognitivní a informativní** – je to množství a kvalita informací, které má jedinec získat, přispívá k objektivnímu vnímání sebe i vnějšího sociálního prostředí
- **rovina názorová a postojová** – formuje postoje a názory k nejširší oblasti lidské sexuality, zdraví, životního stylu, mezilidských vztahů, partnerství, manželství a rodičovství
- **rovina dovedností, návyků a chování** – a to zejména v oblastech sexuálního chování, mezilidských vztahů a celé škály osobních dovedností

Dílčí cíle sexuální výchovy jsou dány věkovými kategoriemi dětí podle výše uvedených základních rovin. Mezi hlavní dílčí cíle sexuální výchovy patří (Täubner, 2012):

- pochopení rozmanitosti projevů sexuality
- správné a přiměřené vyjadřování v oblasti sexuality, překonávat škodlivá tabu
- využívat všech výchovných podnětů k sexuálnímu utváření žákovy individuality
- pěstovat vztah k mravním normám, k lidským hodnotám, k úctě k lidem a životu, vytvářet vztah, postoje, dovednosti pro mezilidské vztahy a připravovat na život v partnerství, manželství a rodičovství
- poskytovat potřebné poučení, postoje a dovednosti při ochraně před nemocemi a jinými nebezpečími (např. zneužívání alkoholu, drog, nežádoucí těhotenství, HIV, prevence sexuálního zneužívání apod.)
- přistupovat ke zvláštnostem pohlavní identity a učit děti tyto zvláštnosti respektovat
- vést děti k estetickému cítění v oblasti umění se sexuální tematikou a odstraňovat bariéry mezi představami a běžným životem

2. 2. 2 Prostředky sexuální výchovy

Prostředky sexuální výchovy korespondují s prostředky obecné pedagogické teorie a jejího předmětu výchovy, přičemž se vyčleňují i některé prostředky specifické. Jde především o specifické výchovně vzdělávací metody, specifické názorné pomůcky a organizační formy výuky (Janiš, 2008).

2. 2. 3 Principy sexuální výchovy

Netřeba zdůrazňovat, že sexuální výchova je sama o sobě specifická, proto si vyžaduje tvorbu specifických principů. Samozřejmě jsou respektovány i tradiční pedagogické principy (např. princip názornosti, postupnosti apod.). Mezi základní principy sexuální výchovy patří (Täubner, 2012):

❖ Princip spolupráce rodičů a školy

Rodiče musí být informováni o tom, že se jejich dítě ve škole účastní sexuální výchovy, přičemž jsou seznámeni s obsahem, metodami a cíli sexuální výchovy. Škola přiměřeně respektuje světonázorové postoje rodičů. Primární úlohu v sexuální výchově zastává rodina, neboť je nejpřirozenějším prostředím pro její realizaci.

❖ Princip začlenění sexuální výchovy do obecného projektu výchovy dítěte.

Sexuální výchova představuje jednu ze složek globální výchovy a je nutné ji v rámci integrovaného vzdělávání začlenit do všech oblastí edukace. Je třeba mít na paměti, že každý učitel se chová nepřímo sexuálně i ve svém výchovně-vzdělávacím působení (např. projevuje úctu k mateřství, dodržuje etiketu mezilidských vztahů apod.) a dítě je tak formováno i mimointencionálně. Je velmi důležité, aby každý učitel byl v problémech sexuální výchovy vzdělán.

❖ Princip vědeckosti v sexuální výchově

Informace, které učitel dětem předává, musí odpovídat současné úrovni vědeckého poznání. Avšak nutno zdůraznit, že tyto informace jsou transformované k úrovni dítěte

a k míře jeho poznání. Princip vědeckosti spočívá v objektivnosti a pravdivosti předávaných informací.

❖ **Princip důvěry**

Obsahem sexuální výchovy jsou i informace, které se týkají intimních jevů, situací a vztahů. Učitel tedy musí v dětech vzbudit značnou důvěru, aby jeho výchovné působení bylo smysluplné. Jedině na principu důvěry bude dítě ochotné otevřeně komunikovat a následně přijímat potřebné informace.

Některé informace, postoje, dovednosti a chování mají latentní charakter. Například dítě se naučí odmítat neoprávněný požadavek (pokus o sexuální zneužívání apod.), naučené informace, postoje a dovednosti má latentně organizované tak, aby je dokázalo v případě potřeby aplikovat.

❖ **Princip koedukovanosti v sexuální výchově**

Mezi znalostmi chlapců a dívek nebývá podstatný rozdíl. Koedukovaná sexuální výchova dává prostor pro vzájemný výcvik dovedností, včetně dovedností asertivních, a mravního chování v oblasti mezilidských vztahů. Dovoluje výcvik etikety, učí vzájemnému respektování názorů i postojů a koriguje falešné pokrytecké chování. Přesto však některá témata lze aplikovat odděleně, aby se otevřel větší prostor pro intimitu.

❖ **Princip etičnosti v sexuální výchově**

Sexuální výchova ukazuje dítěti cestu k určitému mravnímu ideálu v oblasti sexuálního chování. Je to tedy i výchova mravních mezilidských vztahů, především pak vztahů partnerských. Obsah sexuální výchovy obsahuje témata sexuálního chování z hlediska společensky žádoucích mravů, etiky přátelství, lásky, partnerského, manželského a rodičovského chování. Mimo jiné je též kladen důraz na odpovědnost za druhého, na odpovědnost za dítě, patří sem výchova k pohlavní zdrženlivosti, úcta k ženě, k matce, k dítěti, k rodičům atd. Tento princip přispívá k vyvážení poznatkové roviny biologicko-sexuologického zaměření se sférou etickou, pedagogickou a psychologickou.

❖ **Princip aktivity žáka a spolupráce se žákem**

Učitel volí především aktivizační metody výuky a výchovy, dítě musí být chápáno jako spolutvůrce výchovy na sobě samém. Poznatky mu nejsou sdělovány, ale kreativním způsobem k nim dochází spolu s učitelem. Jedině tak může být zajištěno, aby postoj dítěte prošel fázemi identifikace a interiorizace, a byl tedy trvalý a použitelný.

❖ **Princip komplexnosti a harmonie v sexuální výchově**

Je nutné rozvíjet všechny oblasti sexuální výchovy najednou, to znamená, že učitel, k věku dětí přiměřeným způsobem, postihuje všechny podstatné stránky sexuální výchovy. Jednotlivá témata se pak s věkem dětí rozvíjejí do šíře i do hloubky. Harmonie vyjadřuje vyvážený vztah mezi jednotlivými tématy sexuální výchovy a mezi výchovou postojů, dovedností a chování.

❖ **Princip osobnosti sexuálního pedagoga**

Pedagog by měl mít odpovídající vzdělání v sexuální pedagogice, v psychologii a pedagogice. Pro odbornou práci v sexuální výchově je nezbytné, aby se orientoval v sexuologii, biologii, zdravotvědě, etice, etiketě a didaktice sexuální výchovy.

❖ **Princip přiměřenosti v sexuální výchově**

Jedná se o známý pedagogický princip, v sexuální výchově má však svůj specifický výraz. Přiměřenost je chápána z několika hledisek. Z hlediska biologické, psychické a sociální zralosti žáka. Přiměřenost k regionu, tradicím regionu, k sociální skupině, rodině, světovému názoru a dosavadnímu způsobu života dítěte. Zde je obsažen i princip individuálního přístupu k dítěti. Princip přiměřenosti je realizován především v těchto rovinách:

- přiměřenost v rovině metod a prostředků v sexuální výchově
- přiměřenost v rovině obsahu a cílů sexuální výchovy

Princip přiměřenosti je považován za princip nejnáročnější, princip spolupráce rodičů a školy pak za jeden z hlavních principů sexuální výchovy (Hopf in Janiš, 2008).

2. 3 Sexuální a reprodukční práva

Pro správnou realizaci sexuální výchovy musí mít pedagog přehled nejen o výše uvedených principech sexuální výchovy, ale i o sexuálních a reprodukčních právech. Sexuální a reprodukční práva jsou práva a svobody, která jsou zakotvena v dokumentu Mezinárodní federace plánovaného rodičovství - IPPF. Dokument byl přijat v roce 1995 pod názvem Charta sexuálních a reprodukčních práv (Rašková, 2007).

Práva Charty (Společnost' pro plánované rodičovstvo, 2009):

1. Právo na život

- život žádné ženy se nesmí vystavit riziku ani ohrozit z důvodu těhotenství
- život žádného dítěte se nesmí vystavit riziku ani ohrozit, a to zejména z důvodu jeho pohlaví
- život žádného člověka se nesmí vystavit riziku ani ohrozit z důvodu nedostatečného přístupu ke službám zdravotní péče nebo informacím o zdravotní péči, poradenství či službám týkajících se sexuálního a reprodukčního zdraví

2. Právo na svobodu a osobní bezpečnost

- každý má právo svobodně využívat a kontrolovat svůj sexuální a reprodukční život, přičemž bere přiměřený ohled na práva druhých
- každý má právo na ochranu před jakýmkoliv lékařským zásahem souvisejícím se sexuálním a reprodukčním zdravím výjimkou případů, kdy k němu dá plný, svobodný souhlas založený na informovanosti
- každá žena má právo na ochranu před jakoukoli formou mrzačení genitálií
- každý má právo na ochranu před sexuálním obtěžováním
- každý má právo na ochranu před faktory vyvolávajícími strach, hanbu, vinu, přesvědčení založená na mýtech, nuceným těhotenstvím, sterilizací nebo potratem

3. Právo na rovnost a ochranu proti všem formám diskriminace

- nikdo nesmí být diskriminován ve svém sexuálním a reprodukčním životě na základě rasy, barvy pleti, pohlaví nebo sexuální orientace, rodinného stavu, postavení v rodině, věku, jazyka, náboženství atd.

- každý má právo na rovný přístup ke vzdělání a informacím, včetně přístupu k informacím, poradenství a službám, které se týkají sexuálního a reprodukčního zdraví
- všechny ženy a děti ženského pohlaví mají právo na ochranu před diskriminací
- nikdo nesmí být během svého života diskriminován, pokud jde o přístup k informacím, zdravotní péči nebo službám, které souvisí se sexuálními a reprodukčními právy a potřebami na základě pohlaví, věku, sexuální orientace a tělesného či duševního postižení
- každý má právo na ochranu před všemi formami násilí

4. Právo na soukromí

- nikdo nesmí být vystaven svévolnému zasahování do soukromého života, rodiny, domova nebo korespondence
- služby spojené se sexuálním a reprodukčním zdravím by měly být důvěrné
- ženy mají právo samostatného reprodukčního výběru

5. Právo na svobodu myšlení

- každý má právo na svobodu myšlení, přesvědčení a náboženství
- každý má právo na svobodu myšlení a projevu v souvislosti se svým sexuálním a reprodukčním životem
- každý má právo na ochranu před omezováním přístupu ke vzdělání a informacím týkajících se sexuálního a reprodukčního zdraví
- zdravotničtí pracovníci mají právo odmítnout poskytnout antikoncepční a interrupční služby z důvodů svědomí, pouze pokud mohou klienta odkázat na jiného zdravotnického pracovníka, který je ochoten tuto službu okamžitě poskytnout, toto právo neplatí v naléhavých případech ohrožení života
- každý má právo na ochranu před restriktivním výkladem náboženských textů, víry, filozofií a zvyklostí jako nástrojů k omezování svobody myšlení v oblasti péče o sexuální a reprodukční zdraví

6. Právo na informace a vzdělání

- každý má právo na vzdělání a zejména na speciální vzdělávací informace k zajištění zdraví a blaha jednotlivců a rodin, včetně informací a poradenství o sexuálním a reprodukčním zdraví

- každý má právo na dostatečné vzdělání a informace, aby bylo zajištěno, že každé rozhodnutí související s jeho sexuálním a reprodukčním životem se uskuteční s jeho plným, svobodným souhlasem založeným na informovanosti
- každý má právo na úplné informace o relativních výhodách, rizicích a o účinnosti všech metod regulace porodnosti a prevence neplánovaného těhotenství
- měla by se podporovat integrovaná sexuální výchova a služby pro mladé lidi s podporou a vedením jejich rodičů

7. Právo rozhodnout se uzavřít manželství, založit a plánovat rodinu

- právo rozhodnout se uzavřít manželství, založit si a naplánovat rodinu bez jakéhokoli omezení z důvodů rasových, národnostních nebo náboženských

8. Právo rozhodnout se, zda mít děti a kdy je mít

- všechny ženy mají právo na informace, vzdělání a služby nezbytné pro ochranu reprodukčního zdraví, bezpečného mateřství a bezpečné interrupce, které jsou přístupné, dostupné a vyhovující pro všechny uživatelky

9. Právo na zdravotní péči a ochranu zdraví

- každý má právo na nejvyšší možnou kvalitu zdravotní péče, včetně péče týkající se sexuálního a reprodukčního zdraví
- každý má právo na komplexní služby zdravotní péče zahrnující přístup ke všem metodám regulace plodnosti, včetně bezpečné interrupce, jakož i diagnózy a léčení neplodnosti a pohlavně přenosných chorob včetně HIV / AIDS
- všechny ženy mají právo na poradenství v těhotenství a při neplodnosti, které jim umožní dospět k vlastnímu rozhodnutí na základě objektivně podaných informací
- každý má právo na služby zdravotní péče v oblasti sexuálního a reprodukčního zdraví jako součásti primární zdravotní péče
- všechny pracující matky mají právo na poskytnutí placené mateřské dovolené
- každý má právo na péči o sexuální a reprodukční zdraví, včetně práva na informace o přednostech a rizicích všech metod regulace plodnosti, přístup ke službám, volbu rozhodnout se, soukromí při poskytování informací a služeb, důstojnost při využívání služeb zdravotní péče o sexuální a reprodukční zdraví, pohodlí, kontinuitu dostupnosti služeb, právo na vlastní úsudek

10. Právo využívat poznatky vědeckého pokroku

- každý má právo na využití a přístup k dostupné technologii péče o reprodukční zdraví, včetně takové, která souvisí s plodností, antikoncepcí a interrupcí
- každý by měl mít právo na informace o škodlivých účincích prostředků používaných při péči o reprodukční zdraví na životní pohodu a na ochranu před takovými účinky

11. Právo na svobodu shromažďování a politickou účast

- každý má právo shromažďovat se a vést kampaň za sexuální a reprodukční zdraví, a za sexuální a reprodukční práva
- každý má právo zakládat sdružení, jejichž cílem je podporovat sexuální a reprodukční práva a životní pohodu

12. Právo na ochranu proti mučení a špatnému zacházení

- každé dítě má právo na ochranu před všemi formami vykořisťování, zvláště před sexuálním vykořisťováním a dětskou prostitucí

Sexuální práva si kladou za úkol zlepšit kvalitu života jedince a odmítají násilí a diskriminaci v jakékoliv podobě. Proto se IPPF snaží tato práva propagovat, neboť usiluje o svět, ve kterém všechny ženy, muži a mladí lidé mají přístup k informacím a službám, které souvisí se sexuálním a reprodukčním zdravím. Usiluje o svět, v němž je sexualita uznávána jako přirozený a cenný aspekt života a jako základní právo. O svět, v němž je volba člověka plně respektována, a kde stigmatizace a diskriminace nemají místo (IPPF, 2013).

3 SEXUÁLNÍ VÝCHOVA V PŘEDŠKOLNÍM VĚKU

„Že předškolní věk dítěte je velice důležitý, to víme už dávno. Ukázalo se totiž, že to, co dítě v tomto věku získá a co do něho uložíme, to se uplatňuje a zhodnocuje daleko později v jeho životě.“

Zdeněk Matějček (in Smolíková, Hajnová, 1997, s. 7).

Dítě předškolního věku uvažuje o svém současném i budoucím životě, zkoumá svoje tělo, všímá si ostatních lidí kolem sebe, pozoruje vztahy mezi lidmi a napodobuje svoje vzory. Chce se seznámit se vším, co ho obklopuje, navíc potřebuje být akceptováno, znát stanoviska dospělých nejen ke svým činnostem, ale i ke svým myšlenkám. Má zájem se dozvědět řadu informací, souvislostí a skutečností, a to i z oblasti lidské sexuality. A samozřejmě musí být chráněno před škodlivými vlivy vnějšího prostředí. Ten, kdo by tedy tvrdil, že sexuální výchova nemá v životě předškolního dítěte místo, by se hluboce mýlil (Rašková, 2007).

3. 1 Vymezení pojmu předškolní věk

V širokém smyslu slova se jako předškolní věk označuje celé období od narození až do vstupu na základní školu. Předškolní období v užším slova smyslu je „věkem mateřské školy“, tedy období 3 - 6 let (Langmeier, Krejčířová, 2006). Tak je chápáno i v této práci.

3. 2 Vývoj sexuality

Formování sexuality je komplexní proces, který je determinován biologickými, psychologickými a sociálními faktory, které jsou ve vzájemné interakci. Základy psychosexuálního vývoje jedince jsou dány konstitučními faktory a tvarovány výchovou. Rozhodujícími aspekty tohoto vývoje jsou procesy sexuální identifikace,

sexuální role, formování sexuální preference a sexuálního chování ve spojení s vývojem sexuálních emocí (Weiss, 2011). Předškolní období je pak považováno v oblasti psychosexuálního vývoje za velmi významné (Šilerová, 2003).

3. 2. 1 Sexuální identifikace

Sexuální identita, tedy pocit příslušnosti k určitému pohlaví, se vytváří ve druhém trimestru nitroděložního vývoje. Její definitivní formování probíhá po porodu vlivem vnějšího prostředí (Zvěřina in Šulová, Fait, Weiss, 2011), a to během prvních třech let života, přičemž základy pohlavní identifikace jsou položeny již kolem 18. měsíce (Šilerová, 2003).

3. 2. 2 Sexuální role

Sexuální role představuje vnější projev pohlavní identity. Rozhodujícími faktory při jejím utváření jsou kulturně-společenské vlivy, zprostředkované především rodinou. Právě rodiče mají v tomto procesu klíčovou roli. Jsou pro dítě identifikačními figurkami, důležitými pro rozvoj adekvátních vzorců chování i postojů k druhému pohlaví (Weiss, 2011). Autoři dále uvádí, že v předškolním věku se v rámci tohoto procesu uplatňují dva mechanismy:

- identifikace s rodičem stejného pohlaví
- komplementace nebo vzájemné doplňování se s rodičem opačného pohlaví

A právě proto je předškolní věk obdobím, kdy dítě potřebuje vidět každodenní interakci rodičů, aby cesta k jeho pohlavní identitě a jejímu přijetí byla co nejsnazší. Klíčem k přirozenému a vyváženému vývoji je tedy přítomnost obou rodičů, obou pohlavních vzorů. To se ukazuje jako velmi významný faktor pro budoucí pocit spokojenosti v partnerských vztazích v dospělosti (Šulová, 2011).

3. 2. 3 Sexuální preference

Mechanismus vývoje sexuální preference, tedy jakým způsobem dosahuje jedinec sexuálního uspokojení a jaký objekt ho eroticky přitahuje, není zatím zcela objasněn. Významné jsou pravděpodobně vrozené faktory (Weiss, 2011).

3. 2. 4 Sexuální chování

Předškolní období je charakteristické zájmem o pohlavní orgány své, i opačného pohlaví. Podle Freuda se jedná o období falické, neboť zdrojem libosti jsou pohlavní orgány a manipulace s nimi. V předškolním období dochází k objevení pohlavních odlišností a velkému zájmu o ně. Snaha experimentovat a objevovat je, patří k základním aktivitám předškolního dítěte. Je tedy nasnadě, že dítě experimentuje i v oblasti sexuality (Šulová, 2004). Přirozená dětská zvědavost pak může vést i k masturbačním aktivitám, které však v tomto věku v podstatě nejsou erotického charakteru, spíše jsou pro dítě zdrojem příjemného pocitu (Rašková, 2007). Masturbace a experimentování v sexuální oblasti jsou zcela přirozené, jejich zakazování či dokonce trestání může mít neblahý vliv na diferenciaci sexuální identity a pohlavní role (Money in Šulová, Fait, Weiss, 2011).

Kromě toho, že předškolní dítě s oblibou zkoumá své i cizí tělo, přichází s celou řadou otázek se sexuální tematikou a čeká na uspokojivou odpověď. Mezi nejčastější otázky se řadí ty, které jsou zaměřeny na vznik života a rozdílnost pohlaví. Dále se zajímá o tematiku nahoty (např. Proč nechodíme do bazénu nazí?) nebo soukromí (např. Proč se zamykáte v pokoji? Proč musím klepat, když jdu do pokoje?) (Rašková, 2007).

3. 3 Sexuální výchova v rodině

Rodiče si často kladou otázku, zda s dětmi hovořit o těchto, mnohdy pro ně choulostivých, tématech. Jak zmiňuje Fifková (2014), chtějí vědět, kdy a jak se do toho pustit, případně jak to navléci. Autorka odpovídá: udělejte to co nejdříve a tak srozumitelně a upřímně, jak jen dokážete.

Rodina sehrává ve vývoji sexuality dítěte primární roli. Rodiče mají hlavní odpovědnost za výchovu svých dětí, a to samozřejmě nejen v oblasti sexuální výchovy. Mateřská škola může pouze obohacovat, doplňovat, rozvíjet či podporovat správné výchovné působení rodiny. Při sexuální výchově je rodina pro dítě zdrojem poučení, vzoru i vztahu (Rašková, 2007).

Rodina je rovněž nejpřirozenějším prostředím pro sexuální výchovu a její pozice je nezastupitelná, a to zejména z těchto důvodů (Šilerová, 2003):

❖ **Blížkost a intimita**

Rodina je víceméně jediným místem, kde její členové zažívají blízkost a intimitu. Tyto podmínky, které jsou ideální pro důvěrné rozhovory, lze jen stěží napodobit. Sexualita je tak přirozeně spojována s atmosférou lásky, blízkosti a intimity.

❖ **Důvěra a blízkost**

To, co se děti dozvědí o sexualitě v důvěrném prostředí rodiny, budou spíše považovat za pravdivé a důležité, než to, co se dozvědí pokoutně. Samozřejmě za předpokladu, že rodiče nebudou dětem v této oblasti lhát, což děti poměrně záhy zjistí. Rodiče tak mají jedinečnou možnost usměrňovat informace pochybné úrovně a hodnoty, které děti mohou získat z různých zdrojů. Zároveň mohou podporovat hodnotový rámec sdílený v rodině.

❖ **Rodinné hodnoty**

Názory a hodnoty se mohou v různých rodinách lišit a to i v oblasti sexuality. Rodinné hodnoty jsou přirozenou složkou rodinného života a jejich předávání probíhá i v situacích, kdy o to rodiče záměrně neusilují, tedy v průběhu každodenního života. Jejich přijímání je tudíž spontánnější a přirozenější, než tomu může být ve škole.

❖ **Přirozené situace**

V rámci každodenního života rodiny vzniká celá řada situací, které dávají prostor k rozhovorům o sexualitě a umožňují je zasadit do přirozeného rámce.

❖ Širší rodina

Rodinu netvoří jen rodiče a dítě, ale i další členové, zejména pak sourozenci a prarodiče. Jejich úloha je též nezastupitelná, děti získávají širší pohled a hlavně mohou prožívat další blízké a důvěrné vztahy.

3. 3. 1 Úskalí sexuální výchovy v rodině

Je tedy zřejmé, že rodina má v oblasti sexuální výchovy nezastupitelnou roli. Z výzkumu Šilerové (2012), který zahrnoval 800 dospívajících ve věku 16 - 18 let z celé ČR však vyplynulo, že rodina v této oblasti plní svoji funkci nedostatečně. Pouze ve 20 % rodin začínali hovory na sexuální téma rodiče. Ve 30 % rodin se tomuto tématu rodiče zcela vyhýbali a dokonce odmítali odpovídat na otázky dětí. V ostatních rodinách, tedy zhruba v polovině, rodiče nehráli aktivní roli, ale byli schopni, ve větší či menší míře, odpovídat na dotazy kladené dětmi. I z pohledu samotných dospívajících, jak uvádí autorka, se zdála být sexuální výchova nedostatečná.

Některé důvody, proč rodiče v této sféře selhávají, jsou uvedeny níže. Vyplynají z výzkumu Šilerové (2012) a je důležité, aby se učitelé s nimi, a zejména pak s následnou argumentací, seznámili. To jim umožní pomoci rodičům překonat zábrany a nastolit příznivé klima pro spolupráci rodiny a školy v oblasti sexuální výchovy.

❖ Neznalost faktických informací

Rodiče se obávají, že nemají dostatečné znalosti v oblasti sexuální výchovy. V současnosti je však k dispozici dostupná literatura s touto tematikou, v ideálním případě může rodič konzultovat problematiku ve škole.

❖ Přesvědčení o zbytečnosti sexuální výchovy

Vzhledem k hypersexualizaci společnosti je pro děti obtížné se v prezentaci sexuality orientovat. Rodiče by měli dítěti pomoci vnímat sexualitu tak, aby to korespondovalo s jejich přáním a rodinnými hodnotami. Pokud se rodiče spoléhají, že dítě se potřebné informace dozví jinde, hrozí, že dítě bude čerpat z pochybných zdrojů. V neposlední

řadě je třeba mít na paměti zdravotní rizika spojená se sexualitou a nebezpečí zneužívání.

❖ **Přesvědčení, že se o sexualitě nemluví**

To platí zejména pro příslušníky starších generací. Pokud se k dítěti chováme jako k bezpohlavnímu, tzn., že nenavazujeme žádné výchovné rozhovory na toto téma nebo odmítáme dítěti odpovídat na jeho dotazy, začne dítě objevovat svoji pohlavnost samo metodou pokusů a omylů a to s velkým strachem a pocitem viny.

❖ **Přesvědčení, že je dítě malé**

První otázky spojené s pohlavím přichází okolo třetího roku. Dítě je malé na řadu detailů, ale ty ho ani nezajímají. Potřebuje jasný, jednoduchý a konkrétní výklad, přiměřený jeho věku a chápání. Pokud s dětmi hovoříme o těchto věcech již od útlého věku, vytváříme základy pro komunikaci v pozdějších letech.

❖ **Strach z podněcování zájmu o sexualitu**

Dětský zájem o tyto otázky se rozvíjí zcela přirozeně. Zejména pro malé děti jsou otázky týkající se sexuality jako každé jiné. Pokud se rodiče chovají v této situaci odmítavě či jinak nezvykle, dojdou děti k závěru, že se jedná o něco divného či špatného. Pokud však rodiče začnou s dětmi hovořit na toto téma včas a bez předsudků, pomohou dětem nalézt sexualitu jako něco přirozeného, patřícího k životu a zároveň ho mohou ochránit před řadou rizik.

❖ **Strach z předčasného zahájení sexuálního života**

Rodiče, zejména dospívajících dětí, se mohou obávat, že rozhovory vedené na téma antikoncepce mohou dospívající vést jako signál k zahájení sexuálního života. Avšak nutno říci, že dospívající souhlas svých rodičů k zahájení pohlavního života neočekávají ani se ho nedožadují. Pokud v rodině probíhá sexuální výchova již od raného dětství, lze se domnívat, že dospívající má vybudovaný neproblematický a zodpovědný postoj. Navíc pokud rodiče předávají svým dětem také to, že sexualita je spojena a podmíněna hlubokou láskou, udělali pro své děti maximum a nemusí se o jejich citový a sexuální život obávat.

❖ **Strach, že se dítě vyděsí**

Zejména u problematiky spojené s pohlavním zneužíváním a porodem. Pokud dětem podáváme přiměřené informace o možnosti sexuálního zneužívání a zároveň s ním nacvičíme způsoby reagování v případě ohrožení, poskytujeme jim tu nejlepší možnou ochranu. Přiměřené informace o porodu mohou přispět ke zmenšení strachu z něj, což platí i o pohlavním styku. Dítě spíše vyděsí, pokud se stane náhodným svědkem sexuálního styku, než když se o něm dozví základní informace.

❖ **Prudérní přístup k sexualitě**

Někteří rodiče (část z nich pod vlivem extrémního náboženského přesvědčení) mohou sexualitu vnímat jako hříšnou a nečistou. V těchto případech většinou rodiče odmítají sexuální výchovu dětí, považují ji za zbytečnou. Řešení takové situace je obtížné, v tomto případě pak dominantní roli hraje školní sexuální výchova, a to i přes její limity.

Je třeba mít však na paměti, že i když rodiče sexuální výchovu odmítají, rodinný život působí na dítě nepřetržitě, ať rodiče chtějí či nechťejí. Lze tedy říci, že sexuální výchovu provádějí i rodiče, kteří o ni vědomě neusilují. Sexuální výchova je tedy běžnou součástí rodiny a jejího každodenního provozu, neboť čeho se dítě účastní, je do něj „ukládáno“, a tím je vychováváno – ať už dobře či špatně, dostatečně či nedostatečně, upřímně nebo s přetvářkou (Smolíková, Hajnová, 1997). S touto skutečností musí pedagog počítat a zohlednit ji v edukačním procesu, neboť obsah sexuální výchovy musí vycházet ze zkušeností dosavadního života dítěte (Rašková, 2007).

3. 4 Sexuální výchova v mateřské škole

Pro děti předškolního věku však není rodina jediným sociálním a výchovným prostředím. Většina dětí nastupuje mezi třetím a šestým rokem do mateřské školy, kde tráví poměrně hodně času. Výchovný význam mateřské školy je tedy značný, a to platí samozřejmě i pro oblast sexuálních vztahů. Dítě navazuje širší vztahy se svými vrstevníky obou pohlaví, stává se členem skupiny, učí se navazovat sociální kontakty

s dospělými a uzavírá první dětská přátelství. Stejně jako v rodině, i tady působí princip sociálního učení a nápodoby. Proto ani učitelka nemůže zcela říci, že se sexuální výchovou nezabývá. To se může týkat pouze tzv. sexuálního poučení. Děti vnímají, jak je pečováno o jejich citové potřeby, jak je učitelka vede ke vzájemnému chování, zda jsou vedeny k ohleduplnosti, zdvořilému chování, zda jsou chlapci nabádáni ke galantnímu chování k děvčatům, zda mají za úkol je chránit a zda je učitelka vzorem ženství a mateřství. Neméně důležité je, jak učitelka řeší citlivé situace (např. jak reaguje na masturbaci dítěte), jak přistupuje k otázkám hygieny pohlavních orgánů a vyměšování. Je možné, že vynechá tzv. sexuální poučení o rozdílech pohlaví, o příchodu dítěte na svět apod. Ale to vše znamená odmítnout odpovědět na otázky, které právem přísluší předškolnímu věku a jen výjimečně nezaznějí v mateřské škole (Smolíková, Hajnová, 1997).

Význam mateřské školy v rozvoji sexuality dítěte potvrzuje i Šulová (2009). Uvádí tři základní oblasti, ve kterých shrnuje hlavní důvody, proč je tak důležité začít s dítětem rozvíjet jeho „sexuální“ znalosti, postoje a citění i jeho reálné chování právě v období předškolního věku:

- ve zralosti samotného dítěte
- v aktuální celospolečenské situaci
- ve specifických výchovných podmínkách, které mateřská škola poskytuje

Důležitou roli specifických výchovných podmínek v mateřské škole zmiňují i Smolíková a Hajnová (1997). Autorky uvádí oblasti, ve kterých je mateřská škola schopna pomoci rodině ve sféře sexuální výchovy:

- **Rozvoj sociálního citění a chování**, neboť poskytuje dítěti odlišné sociální podmínky, v porovnání s dnešní málo početnou rodinou, které jsou z hlediska sociosexuální výchovy zvláště vhodné (širší společenské prostředí, společenství dětí obou pohlaví, společnost vrstevníků, popřípadě i dětí věkově odlišných apod.). Těžiště sexuální výchovy v mateřské škole spočívá právě v oblasti sociosexuální, která navazuje na výchovu citovou, jejíž doménou je rodina.
- Mateřská škola, resp. učitelka může obohatit sexuální výchovu **dobrým vzorem mateřského přístupu**, kulturního chování a citlivého a sympatizujícího jednání,

zejména má-li k dětem opravdový citový vztah a smysl pro jejich individuální potřeby.

- **Program sexuální výchovy** v mateřské škole je připraven tak, aby vhodnou formou, s citem pro soukromí, zprostředkoval dětem potřebné zkušenosti, informace, poznatky, dovednosti a návyky.

Je tedy zřejmé, že stejně jako rodina má škola, a to i škola mateřská, v oblasti sexuality nezastupitelnou roli. K důležitým aspektům pak patří i fakt, že vědomosti, poznatky a informace o sexualitě jsou v edukačním procesu předávány systematicky (Šilerová, 2003).

3. 4. 1 Obsah sexuální výchovy v preprimárním vzdělávání

Názory na obsah sexuální výchovy se u různých odborníků liší. Existuje však podoba, kterou lze v tomto věkovém období akceptovat. Obsah sexuální výchovy však musí, jak již bylo řečeno, vycházet ze zkušeností dosavadního života dítěte a být jeho součástí (Rašková, 2007).

Vhodné oblasti sexuální výchovy pro děti předškolního věku (Rašková, 2007):

- vznik života a narození dítěte
- vztahy mezi mužem a ženou (rodičovství, partnerství)
- rozdíly mezi pohlavími po tělesné, psychické i sociální stránce
- citové a sociální vztahy mezi lidmi (přátelství, vztahy v rodině)
- soukromí člověka a přirozený stud
- péče o vlastní tělo a hygiena
- varování před nebezpečným chováním některých lidí (týrání, sexuální obtěžování a jiná nebezpečí)

Výše uvedené body lze shrnout do několika základních témat, jež se hodí do prostředí mateřské školy (Smolíková, Hajnová, 1997):

❖ **Znám lidské tělo, umím vše správně pojmenovat.**

Dítě se učí znát lidské tělo a hovořit o něm. Učí se korektně pojmenovat orgány, včetně orgánů pohlavních. To ovšem neznamená, že je nutné, aby dítě vždy používalo korektní termíny. Při běžné komunikaci lze používat takové pojmenování pohlavních orgánů, na které je dítě zvyklé. Je ale potřeba, aby korektní označení znalo. Rovněž se musí naučit, aby se nestydělo mluvit o svém pohlaví, když je to potřeba – například se zraní či by se ho někdo nevhodně dotýkal.

❖ **Vím, v čem se liší děvčata a chlapci, muži a ženy.**

Dítě se neučí jen anatomické odlišnosti, ale i rozdílné způsoby a formy chování, které jsou typické pro ženy a muže, odlišný způsob oblékání, odlišné záliby apod. Je nutné dbát na vzájemné vztahy mezi dětmi. To přispívá k tomu, že si dítě postupně uvědomuje svoji sociosexuální roli i budoucí roli v rodinném životě.

❖ **Máme se rádi**

Rozvoj prosociálního chování dítěte, tlumení projevů nežádoucího sociálního chování a důraz na vzájemné vztahy mezi dětmi i mezi dospělými.

❖ **Vím, co je soukromí a stud**

Rozvoj přirozeného studu dítěte a posilování jeho sebeúcty. Dítě se učí rozlišovat hovor a chování v důvěrném prostředí a na veřejnosti, chránit své soukromí a respektovat soukromí druhých. Vytvoření přiměřeného pocitu studu z nahoty, učí se, kdy se svlékat do naha a kdy se to nehodí. Dále se dítě učí rozlišit tajemství „bezpečná“ (milé překvapení) a nebezpečná (ohrožující něčí zdraví a bezpečnost).

❖ **Mé tělo patří jen mně**

Prevence před sexuálním zneužíváním. Dítě má právo odmítnout jakékoliv důvěrnosti. Nikdo nesmí požadovat, aby se dítě svléklo (s výjimkou lékaře v přítomnosti rodičů). Žádný člověk kromě rodičů (při oblékání, koupání apod.) a lékaře (při vyšetření) nemá právo si prohlížet pohlavní orgány dítěte nebo se jich dotýkat.

❖ **Své tělo musím udržovat v čistotě**

Vést dítě k pravidelné hygieně pohlavních orgánů a k čistotě těla. Dále se dítě učí chránit pohlavní orgány před zraněním a sledovat celé své tělo včetně pohlavních orgánů, event. zachytit poranění nebo změny (důležité pro včasné ošetření zranění, diagnostika různých onemocnění či zjištění pohlavního zneužívání).

❖ **Moje tělo se bude měnit, porostu a budu dospělý**

Zaměřit se na nezdravý způsob života dospělých (málo pohybu, rozčilování, kouření, alkohol, drogy atd.) a upevňovat vhodné návyky vedoucí ke zdravému životnímu stylu.

❖ **Vím, jak jsem se narodil**

Dítěti by se mělo dostat takového vysvětlení, které je mu blízké a kterému rozumí. Proto je nejlepší řídit se obsahem dětských otázek nebo jejich odpovědí na dotazy učitelky.

Obsah předškolního vzdělávání je podle Rámcového vzdělávacího programu (2004) uspořádán do pěti základních oblastí: biologické, psychologické, interpersonální, sociálně-kulturní a environmentální. Vzdělávací oblasti se vzájemně prolínají, jsou propojeny a ovlivňují se. Jak zmiňuje Rašková (2007), pro sexuální výchovu neexistuje žádná samostatná vzdělávací oblast. Sexuální výchova v předškolním věku má interdisciplinární charakter (tj. prostupuje všemi vzdělávacími oblastmi) a patří mezi nedílné součásti výchovy dětí předškolního věku.

3. 4. 2 Metody a prostředky sexuální výchovy v mateřské škole

Způsobů realizace sexuální výchovy je celá řada. Jen je nutné si uvědomit, které jsou přirozené a vhodné pro dítě předškolního věku. Děti potřebují diskutovat a k tomu je zapotřebí vytvořit příznivé ovzduší, kde se děti nebudou bát zeptat na věci, které je zajímají. Jak bylo již výše uvedeno, pro správnou realizaci sexuální výchovy je potřeba dodržovat určité principy (viz kapitola 2. 2. 3). Ty představují nejzákladnější zásady, které vyjadřují zobecněnou společenskou zkušenost a zvyšují efektivitu výchovy.

Rovněž by měl pedagog znát sexuální a reprodukční práva (viz kap. 2. 3), aby k nim zaujal patřičné stanovisko a přenášel je ve výchově do poznání dětí (Rašková, 2007).

Metody a prostředky sexuální výchovy by měly být voleny takové, které mohou zajistit (Smolíková, Hajnová, 1997):

- aby základní citové a sociální zkušenosti, které děti v mateřské škole získají, byly příznivé
- aby prostředí mateřské školy dětem poskytovalo vhodné vzorce chování
- aby děti v mateřské škole dostaly potřebné informace a poznatky

Nejvíce může v tomto směru pro dítě udělat citlivé a sympatizující vedení, které respektuje nejen jeho vývojové a individuální potřeby, ale také jeho přirozenou mentalitu. Netřeba zmiňovat, že aktivitou, která odpovídá mentalitě předškolního dítěte, je **dětská hra**.

Hra má v této životní etapě dítěte výsadní postavení. Je nejčastější náplní života dítěte a je definována jako nejvyšší forma svobodného učení (Rašková, 2007). Představuje tedy nejlepší výchovné prostředky, a to i v oblasti sexuální výchovy. Zde jsou významné zejména hry, při kterých si děti hrají společně. Tyto skupinové hry, zejména napodobivé či námětové, umožňují dětem učit se komunikativním dovednostem, zdravému prosazování se ve skupině a zároveň toleranci k přáním druhých. Umožňují též, aby si dítě mohlo vyzkoušet i různé sociální role, včetně rolí pohlavně rozlišených. Patří sem i role se sociosexuální tematikou (např. hry na rodinu). Tyto hry přispívají k výchově k mateřství a rodičovství (Smolíková, Hajnová, 1997).

Mezi další oblíbené hry patří hry z lékařského prostředí. Z hlediska sexuální výchovy jsou tyto hry (tzv. hry na doktora) příležitostí k poznávání lidského těla, jeho zdraví a nemoci (Smolíková, Hajnová, 1997).

Tyto herní aktivity je dále možné doplnit o tyto činnosti (Rašková, 2007):

- práce s obrázky – nad obrázky se děti lépe aktivizují k poslechu i motivují k vlastnímu vyprávění
- čtení příběhů a pohádek (poznávání dobra a zla)

- poslech příběhů doplněný komentářem pedagoga
- rozhovory
- sledování vhodných videoprojekcí doplněných komentářem
- výtvarné činnosti
- vymýšlení příběhů na daná témata
- jednoduchá vysvětlení a poučení
- nácvik jednotlivých dovedností – například u budování hygienických návyků

Většina výše uvedených činností by se dala uplatnit v rámci aktivizačních metod, které jsou v oblasti sexuální výchovy preferované. Jednou z aktivizačních metod jsou i již zmiňované hry a mezi další patří (Täubner, 2012):

- **Metody dialogické** jsou založené na vzájemné slovní interakci mezi učitelem a dětmi nebo mezi dětmi navzájem. Dialog, jako důležitou součást sexuální výchovy, zmiňuje i Rašková (2007), která uvádí, že nejdůležitější činností je možnost si s dítětem povídat. Nikoliv ve smyslu poučování, ale především odpovídáním na jeho otázky nebo doplňováním a objasňováním určitých informací, které vyplývají z různých životních situací.
- **Metody problémové**, jejichž základním prvkem je rozhodovací proces. Dítě na základě svých vědomostí a zkušeností volí optimální řešení problému. Součástí rozhodovacího procesu je i hledání nových informací, které pomohou dítěti problém vyřešit.
- **Metody inscenační**, jejichž podstatou je problém nebo konflikt, který děti samy hrají.

3. 4. 3 Role pedagoga

Netřeba zmiňovat, že k velmi významným činitelům kvalitní a efektivní edukace patří pedagog. Ne jinak je tomu v oblasti sexuální výchovy. Přípravenost učitele lze tedy považovat za prioritu pro úspěšné uplatňování sexuální výchovy v mateřské škole. Výzkumné aktivity však ukazují na stále přetrvávající stav nedostatečné připravenosti učitelů k sexuální výchově, a to v oblasti odborně teoretické i didaktické (Rašková, 2009). Například Rašková (2007) ve svém výzkumu, zaměřeném na rozdíl

mezi odborně teoretickými a didaktickými znalostmi učitelů a jejich názory na osobnostní i odbornou (tj. odborně-teoretickou a didaktickou) připravenost k sexuální výchově vzhledem k jejich věku, uvádí, že výsledky testu znalostí respondentů k sexuální výchově jednoznačně poukazují na kritický stav odborné připravenosti pedagogů, i když se, podle jejich vlastního názoru, zhodnotili překvapivě pozitivně. Tyto výsledky lze považovat za alarmující vzhledem k tomu, že učitel mateřské a primární školy je zpravidla jediným kompetentním odborníkem, který se na sexuální výchově dětí podílí (Rašková, 2007).

Ale ani učitelé nemají při realizaci sexuální výchovy jednoduchou pozici. Jak uvádí Wanzeck-Sielert (2003), na pedagogy jsou kladeny v oblasti sexuální výchovy vysoké nároky. Jednak, jak již bylo zmíněno, v oblasti teoretické a didaktické, jednak v oblasti komunikace a spolupráce s rodiči. Jak autorka dále zmiňuje, pedagogové se často spolupráci s rodiči vyhýbají, neboť hovořit na toto téma není jednoduché. Tyto rozhovory mohou být plné emocí, „pastí“ a nedorozumění, může dojít k vzájemnému nepochopení a ke konfliktům.

Navíc asi u jedné třetiny učitelů se zjistilo, že nejsou schopni realizovat sexuální výchovu pro nevhodné osobnostní předpoklady (zábrany, různé životní zkušenosti apod.), ačkoliv jsou v této oblasti dostatečně vzděláni a informováni. Neznamená to však, že by byli špatnými pedagogy v jiných disciplínách (Rašková, 2007).

Naskýtá se ovšem otázka, zda učitel, který přijal odpovědnost za rozvoj „svých“ žáků, si může dovolit v edukačním procesu opomenout tak důležitou oblast, jakou sexuální výchova je. Sexualita v životě jedince sehrává tak významnou roli, že by mělo být profesionální povinností každého učitele participovat na jejím formování (Täubner, Janiš, 1998). To potvrzuje i Rašková (2007), která uvádí, že přes všechna úskalí učitel musí zvládnout problematiku sexuální výchovy na profesionální úrovni. Musí být schopen předávat dětem potřebné informace, naučit je dovednostem v přiměřené míře a adekvátně jejich věku a vést děti k dodržování etických zásad sexuální výchovy, které podporují humanizační aspekty výchovy.

3. 4. 4 Sexuální výchova u dětí se zdravotním postižením

Výchova a vzdělávání jedinců se zdravotním postižením přestávají být doménou speciálních škol a stávají se, v souvislosti s integračními trendy ve vzdělávání, součástí škol běžných. Pro pedagogy běžných mateřských škol tedy vyvstává i otázka sexuální výchovy dětí se zdravotním postižením.

Především je třeba mít na paměti, že člověk je sexuální bytostí bez ohledu na přítomnost jakéhokoliv postižení. Projevy sexuality jsou tedy kontinuální, přirozenou a důležitou součástí života každého jedince, včetně jedinců s handicapem (Valenta, Müller, 2007). I oni pocítují zamilovanost, lásku, mají sexuální citění a potřeby, ačkoliv se jejich sexualita může projevovat neobvyklými způsoby. Nejen z těchto důvodů je u dětí s handicapem sexuální výchova, přiměřená jejich chápání, velmi důležitá (Šilerová, 2003).

Konkrétní realizace sexuální výchovy se samozřejmě odvíjí od typu i stupně postižení. Sexuální výchova intaktních dětí a dětí s mírnými pohybovými vadami se nemusí výrazně lišit. Děti s handicapem potřebují pouze více podpory pro své sebevědomí, které je důležité v navazování mezilidských, tedy i partnerských vztahů (Šilerová, 2003).

Rovněž děti se smyslovým postižením by se měly dozvídat totéž co děti zdravé. I ony budou sexuálně dospívat, navazovat vztahy a žít sexuálním životem. Odlišná je pouze forma komunikace a předávání informací (Šilerová, 2003).

Velmi specifická je situace u dětí s vážným mentálním, tělesným či kombinovaným postižením (Šilerová, 2003). To potvrzuje i Mellan (2005), který uvádí, že nejzávažnější nedostatky v oblasti sexuální výchovy nalézáme u mentálně postižených, neboť jim doposud nebyla věnována téměř žádná pozornost. Tento názor zastává i Prevedárová (2002), která zmiňuje, že děti a dospívající s mentálním postižením jsou v rámci sexuální výchovy obzvlášť zanedbávanou skupinou. Následky jsou katastrofální. U jedinců s lehkým mentálním postižením: zanedbané hygienické návyky, předčasný pohlavní život, vztahy ovlivněné alkoholem, hádkami, tělesnými konflikty, neschopnost vést domácnost atd. Jedince s tímto postižením je nutné naučit, co vztah obnáší, jak se realizuje, přičemž klademe důraz na výchovu v sociální oblasti – schopnost spolu

hovořit, porozumět si, řešit konflikty. Nejlepší způsob učení, stejně jako u intaktních dětí, je prostřednictvím hry a prožitku. Co se týče volby témat, lze v podstatě říci, že můžeme uplatnit stejná témata jako u dětí intaktních.

Sexuální výchova osob se střední a těžkou mentální retardací a osob s kombinovaným postižením se v tématech liší. Témata znějí: poznávání těla, udržování hygieny, kultivování citů a sexuálního pudu (pohlavní orgány jsou intimní a „nepatří na veřejnost“), rozlišování mezi blízkými osobami a nepřáteli, nutnost omezování projevů náklonnosti a podobně (Prevendárová, 2002). Odlišnou volbu témat než u dětí intaktních zmiňuje i Šilerová (2003), která uvádí, že děti s vážnějším intelektovým postižením se nebudou příliš zajímat o to, jak přišly na svět či o další aspekty lidské sexuality, ale budou se spíše zabývat svým tělem a masturbovat. Stejně jako u intaktních dětí nereagujeme na masturbaci negativně, ale snažíme se, aby dítě tyto aktivity realizovalo v soukromí. Pokud chceme toto chování omezit, musíme se postarat o dostatek jiných, zajímavých podnětů.

V zásadě platí, že lidé s mentálním postižením potřebují i v dospělosti pomoc a podporu, avšak včasná sexuální výchova může mnohé ulehčit. Zejména v kontextu s problematickým chováním v pozdějším věku. Proto je nutné apelovat na rodinu, aby zejména ona byla v oblasti sexuální výchovy jedince aktivní. V souvislosti s nežádoucím chováním je především potřeba, aby si rodiče uvědomili, že u mnoha jedinců zůstane masturbace jedinou technikou jak uvolňovat sexuální napětí i v dospělosti. Je tedy nutné dohlédnout, aby zvládli její techniku a praktikovali tyto aktivity v soukromí (Šilerová, 2003). Rodiče se ale, bohužel, někdy snaží této problematice vyhýbat. Mnozí nejsou schopni akceptovat sexuální projevy dítěte a chápou sexualitu jako komplikaci, o které nechtějí hovořit. Patrně si neuvědomují, že tak brání přirozenému procesu dospívání a osamostatňování se dítěte. Tím vzniká trvalá frustrace a příliš velká sociální nezkušenost, která je neadekvátní danému stupni postižení (Prevendárová, 2002).

Jak již bylo zmíněno, adekvátní sexuální výchova může pomoci předejít problematickému chování v pozdějším věku. Toto nežádoucí chování může pramenit z několika důvodů (Venglářová, Brožová, 2009):

- sexuální potřeba, avšak jedinec jí neumí či není schopen realizovat přijatelnou formou
- sexuální deviace (realizace před další osobou je formou uspokojení)
- sexuální chování je jen nástrojem – jedinec chce upoutat pozornost okolí
- častá masturbace je řešením deprivace člověka s mentálním postižením

Je třeba mít na paměti, že neschopnost realizovat sexuální kontakt přijatelným způsobem, dlouhá sexuální deprivace a potřeba následného uspokojení pak mohou vést k tomu, že se jedinec s mentálním postižením může stát pachatelem sexuálního násilí (Venglářová, Brožová, 2009).

Na druhou stranu se jedinec s mentálním postižením může stát snadněji obětí sexuálního zneužívání. Je důvěřivý, má omezenou sociální zkušenost, nedokáže předvídat nebezpečí (Venglářová, Brožová, 2009). Z tohoto důvodu jsou děti mentálně retardované, ale i s jiným typem postižení, řazeny mezi ohrožené skupiny. Netřeba zmiňovat, že jejich handicap jim zabraňuje nejen se účelně bránit, ale rovněž znesnadňuje odhalení pachatele (Fiala, 2003). Proto by sexuální výchova dětí se zdravotním postižením rozhodně měla směřovat i do této oblasti.

Bohužel, jak uvádí Mellan (2005), sexualita zdravotně postižených je dvojnásobně tabuizované téma, kterému není věnována dostatečná pozornost. To potvrzuje i Štěrbová (2010). Zmiňuje, že sexuální výchova osob s handicapem se odehrává mnohdy mlčením. Je potřeba si však uvědomit, že lidé s handicapem jsou rovněž sexuálními bytostmi a zaslouží si stejnou úctu, respekt a práva jako ostatní. Sexuální výchova jedinců s handicapem je naplnění jejich práva na vzdělání v oblasti sexuality, umožňuje jim co nejvíce svobodného rozhodování o sobě, přijímání odpovědnosti a slouží prevenci rizikového chování.

3. 5 Kritické postoje k sexuální výchově

O nezbytnosti sexuální výchovy bylo řečeno již mnoho. I přesto má sexuální výchova své odpůrce. Hlavním argumentem odpůrců sexuální výchovy bývá, že je neúčinná a stojí za větší sexuální angažovaností mladistvých nebo za dřívejším zahajováním

pohlavního života. Drtivá většina výzkumů ukazuje, že je tomu právě naopak. Výsledky studií potvrzují, že sexuální výchova spíše věk prvního styku oddaluje, vede ke zvýšenému užívání antikoncepce, k dodržování zásad bezpečnějšího sexu a k tolerantnějším sexuálním postojům (Weiss in Šilerová, 2003).

Další odpůrci operují tvrzením, že sexuální výchova náleží rodičům nikoliv škole. Jedním z nich je sdružení VORP - Výbor na ochranu rodičovských práv. VORP (2014) se vymezuje proti školní sexuální výchově a argumentuje tím, že rodiče mají odpovědnost a tedy i právo informovat své děti o sexualitě, a jsou k tomu dostatečně kompetentní. Nestaví se tedy proti sexuální výchově jako takové, ale usiluje o to, aby sexuální výchova neprobíhala ve školách. Nepovažuje totiž současnou sexuální výchovu, tak jak je koncipována, za slučitelnou se svým hodnotovým přesvědčením. Jak VORP uvádí, školní sexuální výchova stojí na špatných základech a míjí se cílem. Názor, že sexuální výchova má probíhat pouze v rodině, zastává i Burdová (2011). Argumentuje tím, že rodiče dítě znají nejlépe a vědí, jak na ně správně reagovat.

Jak již bylo v předchozích kapitolách zmíněno, rodině je přisuzována hlavní role v oblasti sexuální výchovy. Proč tedy zařazovat sexuální výchovu i do škol?

Jednak proto, že jakákoli výchova musí být zabezpečena třemi oporami: rodinou, školou a společností. Jestliže jedna noha této trojnožky selhává, výchovný proces je narušen (Titzl, 2010).

Ačkoliv je v systému sexuální výchovy rodině přisuzováno dominantní postavení, Janiš (2008) uvádí, že toto postavení však zaujímá škola. To vychází do určité míry z „neschopnosti“ rodiny naplňovat výchovnou roli v této oblasti a to zejména z těchto důvodů:

- existence dysfunkčních či neúplných rodin
- nedostatečná sexuální výchova samotných rodičů
- nedostatek kvalitních informací
- absence pedagogicko-psychologických dovedností
- ztráta „rodičovské“ odvahy

Důvody, proč rodiče nedostatečně plní svoji roli v této oblasti, zmiňuje i Šilerová (2012) a jsou uvedeny v kapitole 3. 3. 1 Úskalí sexuální výchovy v rodině.

Pokud se dítěti nedostává v rodině žádaných a potřebných informací, snaží se je získat z jiných, často i nekvalitních zdrojů. Zejména zde hraje roli vliv vrstevníků, internet apod. Snahou školní sexuální výchovy je vliv těchto zdrojů minimalizovat a dítěti poskytnout kvalitní a hodnotné informace (Janiš, 2008).

Dále pro zavádění sexuální výchovy do škol hovoří citlivost a otevřenost žáků pro vnímání jednoty biologické a psychické stránky se stránkou mravní, možnost systematické práce, komplexní pojetí sexuální výchovy a dlouhodobost výchovy, která je prováděna profesionálními pracovníky. Navíc škola představuje jedinou instituci, která může v daném okamžiku oslovit většinu dětské populace (Janiš, 2008).

Dalším argumentem pro zavádění sexuální výchovy do škol je rovněž fakt, že sexuální výchova, která probíhá na odborné úrovni v instituci a vychází z aktuálních vědeckých poznatků, přispívá k chápání sexuality v širších souvislostech. „*Působí proti zužování tématu na pouhé reprodukční chování nebo na pouhé uspokojení momentální potřeby. Chápe sexualitu a sexuální chování jako součást komplexních lidských vztahů, kultury, dokáže propojit biologické i psychosociální aspekty sledovaného tématu.*“ (Šulová, 2009).

K polemice, zda je vhodné zařadit sexuální výchovu do systému vzdělávání, se vyjadřuje i Anchell (2010), jehož názory u nás podporuje organizace Hnutí Pro život ČR. Uvádí tři základní fakta, proč by sexuální výchova neměla být zařazována do školních programů:

1. Sexualita je intimní záležitost a není možné o ní hovořit ve škole, aniž bychom nepoškodovali životně důležitou intimní povahu sexuality.

Ano, sexualita je intimní záležitostí každého člověka. Dítě však musí odcházet do života vybaveno přesvědčením, že sexualita je sice intimní záležitostí, ale zároveň je přirozenou součástí lidského života. Tedy že je to věc, která se nepřechází tajemným mlčením, ale lze o ní hovořit, aniž bychom propadali falešnému studu, i když ne za všech okolností a ne s každým (Šilerová, 2003). Pokud bychom totiž sexuální témata

tabuizovali, vede to dítě k nežádoucímu zkrácení jejich významu pro život a podporuje negativní postoje k sexu (Rašková, 2007). Navíc nesmíme zapomínat, že úkolem sexuální výchovy je i ochrana dítěte před sexuálním zneužíváním. Nelze zavírat oči před tím, že většina sexuálně zneužitých dětí je ve věku předškolním, a že k převážné většině sexuálních zneužití dochází ze strany někoho z rodiny či okruhu známých rodiny. Incest se přitom odehrává v naprosté většině případů v rodinách, kde se o sexu nemluví a kde je tabuizován (Weiss in Šilerová, 2003). Jsou to právě učitelé, u koho pak může dítě nalézt pomoc. A aby k tomu našlo odvahu, musí se dozvědět, že toto téma není tabu (Jarkovská, 2012).

2. Pohlavní instinkt se skládá ze dvou složek – citové a fyzické. Obě složky jsou stejně důležité, ale při výuce je kladen důraz na fyzické aspekty sexuality. Je to dáno tím, že fyzická složka sexuality je to jediné, co se ve třídě učit dá. Navíc veřejné vyučování fyzického aspektu sexuality samo o sobě vulgarizuje a potlačuje její citovou povahu.

Nutno akcentovat, že současná sexuální výchova je pojmána komplexně. Toto komplexní pojetí klade důraz na všechny aspekty sexuální výchovy, zejména pak v souvislosti s mezilidskými vztahy, s důrazem na etické a společensky žádoucí chování jedince. Sexuální výchova probíhá v rovině poučení (linie rozumová), vzoru (linie sociální) a vztahu (linie citových vztahů). Jednotlivé roviny jsou vzájemně propojeny, nemohou existovat izolovaně, ani nelze žádnou vynechat. Citové vztahy dítěte tvoří základnu, na kterou navazují jeho vzory chování, které jsou pilířem pro získávání sexuálního poučení (Rašková, 2007).

3. Jako poslední bod zmiňuje fakt, že pohlavní zralosti dosahuje člověk až kolem třinácti let. Obává se tedy, že by sexuální výchova mohla dávat „příliš mnoho příliš brzy“.

K poslednímu bodu je možno uvést, že pohlavní zralosti sice člověk dosahuje až později, ale rozvoj pohlavní identity začíná již v útlém dětství, přičemž působení sociálního prostředí má značný vliv (Janiš, Täubner, 1999). Je tedy pochopitelné, že pozitivní působení na dítě je směřováno již do útlého věku. Obavy z toho, abychom dítěti neřekli příliš mnoho příliš brzy, jsou neopodstatněné. Podle Uzla (2006) dítě

přijímá pouze takové informace, které jsou jeho věku a duševnímu obzoru přístupné a srozumitelné, všechno ostatní okamžitě pouští ze zřetele. Spíše bychom se měli snažit, abychom dítěti neřekli příliš málo a příliš pozdě.

Jako velmi zarážející se jeví následná tvrzení Anchella (2010, s. 23):

- masturbace je v předškolním věku škodlivá „...*uvažme na okamžik jeden příklad důsledku takové úchylky: z děvčete, které se naučí opakování klitorální sexuální hry pod vlivem úchylného člověka nebo sexuální výchovy v mateřské škole, může vyrůst nymfomanka; život nymfomanky je v troskách...*“
- homosexualita je perverze, která je způsobena nadměrným vystavením sexuálními aktivitám při školní výchově nebo v pornografických médiích

Sexuální výchova v mateřské škole neučí děti masturbovat, jak autor uvádí. Sama přirozená dětská zvědavost může vést k masturbačním aktivitám, které však v tomto věku nejsou v podstatě erotického charakteru, spíše jsou pro dítě zdrojem příjemného pocitu (Rašková, 2007). Masturbace a experimentování v sexuální oblasti jsou zcela přirozené. Škodlivé je pouze jejich zakazování či dokonce trestání, neboť právě to může mít neblahý vliv na diferenciaci sexuální identity a pohlavní role (Money in Šulová, Fait, Weiss, 2011).

Co se týče homosexuality, vývoj sexuální preference není zatím zcela objasněn. Avšak výzkumy svědčí o tom, že primární příčiny sexuální orientace nejsou psychologické nebo sociální, ale biologické (Weiss, 2011). Je tedy zřejmé, že se jedná o hlubokou vnitřní orientaci, která je odolná vůči změnám. To potvrzuje i Uzel (2006), který zmiňuje, že etiologie homosexuality není ještě zcela objasněna, nicméně všechny dosavadní poznatky svědčí o tom, že sexuální orientace je záležitostí vrozenou a ani homosexuálnímu zaměření se nelze „naučit“ a nelze ho ani „vyléčit“. Je prostě jednou z variací lidské sexuality. Tedy školní sexuální výchova nemůže z heterosexuálního jedince učinit jedince homosexuálního. Jedním z jejich dílčích cílů je ale vytvářet tolerantní a akceptující postoje k homosexualitě (Šilerová, 2003).

Rodině je v oblasti sexuální výchovy bezesporu přisuzováno dominantní postavení. Avšak představa některých rodičů, že mají výhradní právo na sexuální výchovu svých dětí, se zdá být naivní. Sexualita neexistuje pouze za zavřenými dveřmi ložnic, je ve

veřejném prostoru, v médiích a je komerčně využívána i zneužívána. Často je degradována a skandalizována. Není možné děti od těchto vlivů separovat. Rodiče by tedy neměli vidět ve škole nepřítele, který chce poskvřnit jejich nevinné dítě, ale spojence, který pomůže dětem se orientovat ve světě přesyceném komercializovanou sexualitou a zavádějícími informacemi o sexu. Navíc pokud rodina v této oblasti kvalitně sehrává svoji roli, nemělo by jí vadit, že dítě získá poznatky rovněž ve školním prostředí. Jak již bylo řečeno, dítě přijímá hodnotový rámec své rodiny, a to i v oblasti sexuality. A pokud se v něčem liší rodinné pojetí od školního? Žijeme v demokratické společnosti a dítě má právo se dozvědět rozmanitou škálu informací. Jakou cestu si nakonec vybere, už je na něm. Naším úkolem je dítěti ukazovat cesty, které jsou v souladu se základními principy lidského společenství a které mohou pomoci ho dovést ke spokojenému a naplněnému životu, k čemuž oblast lidské sexuality jistě přispívá (Jarkovská, 2012).

4 RIZIKA PŘI OPOMÍJENÍ SEXUÁLNÍ VÝCHOVY

Jedním z dílčích cílů sexuální výchovy je prevence před pohlavně přenosnými nemocemi a jinými nebezpečími, které ohrožují zdraví a život člověka (zneužívání alkoholu a drog, prevence sexuálního zneužívání, nežádoucí těhotenství, nákaza HIV atd.). V prostředí mateřské školy vévodí z této oblasti sexuální výchovy téma prevence sexuálního zneužívání. K tomu přispívá fakt, že sexuální výchova probíhající od raného dětství je nezbytná jako účinná zbraň, jak chránit děti před sexuální agresí - alespoň do určité míry (Wynnyczuk., 2012).

Janiš (2008) uvádí tato témata z oblasti prevence a ochrany zdraví, jež se stala motivem pro zavádění sexuální výchovy do škol:

- prosazování plánovaného rodičovství, s čímž souvisí otázka nechtěného těhotenství a potratovosti
- ochrana dětí před sexuálním násilím a zneužíváním
- prevence sexuálně přenosných nemocí včetně AIDS/HIV
- přispění k všestrannému rozvoji všech lidských stránek osobnosti

Je zřejmé, že se jedná o témata závažná a pro budoucí život dítěte velmi významná. Pokud by s nimi dítě bylo obeznámeno nedostatečně, mohlo by to mít pro jeho další život fatální následky.

4.1 Sexuálně přenosné nemoci včetně AIDS/HIV

Ačkoliv problematika sexuálně přenosných nemocí patří zpravidla až do témat podrobněji probíraných na základních školách, není vyloučeno začít již v předškolním věku. Jakkoliv se může toto téma pro předškolní dítě jevit jako složité, nelze opomínat, že dítě může ledacos zaslechnout. Není výjimkou, že se dítě něco doví o AIDS a samozřejmě žádá vysvětlení. Jak uvádí Trojan (2009), není potřeba mu vysvětlovat detaily. Je nutné zjistit, co už dítě ví a popřípadě opravit mylné informace. Poté je možné dítěti poskytnout následující údaje:

- AIDS je způsobeno virem, což jsou okem neviditelné zárodky
- šíří se pouze zvláštními způsoby, např. krví nemocného, dostane-li se do krve jiného člověka
- nepřenáší se náhodným kontaktem, např. stiskem ruky, objetím, jídlem apod., takže není potřeba se lidem nemocným AIDS vyhýbat

Samozřejmě lze využít příležitost a s dítětem pohovořit o všeobecných pojmech pohody a zdraví a připomenout dítěti takové návyky, které dobré zdraví podporují.

4. 2 Neplánované těhotenství

S problematikou plánovaného rodičovství se děti rovněž podrobněji setkávají až ve škole základní. Ale i zde mohou sehrát roli média, nebo si dítě zkrátka všimne prezervativu v supermarketu. Opět stačí jednoduché, ale pravdivé vysvětlení. Pokud už dítě má zevrubný přehled o početí, lze mu krátce vysvětlit, že maminka s tatínkem se milují, tedy mají pohlavní styk, protože si tak dávají najevo lásku a ne vždy chtějí mít v danou chvíli miminko. Podle zájmu dítěte lze doplnit i další detaily (Šilerová, 2003). Každopádně tímto jednoduchým vysvětlením je položen základní kámen, na němž lze do budoucna stavět a dítě postupně zasvěcovat do problematiky plánovaného těhotenství a antikoncepce, s čímž samozřejmě souvisí otázka potlačení nechtěného těhotenství a potratovosti.

4. 3 Sexuální násilí a zneužívání dítěte

Netřeba zmiňovat, že se jedná o téma závažné. Zneužívané dítě si nese šrámy nejen na těle, ale i na duši. Zkušenosti lékařů a odborníků ukazují, že zneužitá dítěti mají výrazně narušený psychosexuální vývoj, včetně mnoha velmi závažných zdravotních problémů (Täubner, 2012). Nejzávažnější dopad má pak sexuální zneužívání v rodině, ke kterému, bohužel, dochází ve velkém procentu případů. Pokud je totiž pachatelem

vlastní či častěji nevlastní otec, dochází k o to větší psychické traumatizaci dítěte, kdy ten, který by mu měl být vzorem, rádcem a chránit jej – ho zneužívá (Spilková, 2003).

Sexuální zneužívání lze rozčlenit (Venglářová, Brožová, 2009):

- kontaktní sexuální aktivity – pachatel se oběti dotýká
- nekontaktní aktivity – pozorování, masturbace před dítětem, nucení sledovat pornografii atd.
- komerční zneužívání dětí – za materiální či finanční odměnu (dětská prostituce, dětská pornografie a obchod s dětmi pro sexuální průmysl)

Za alarmující lze považovat fakt, že pohlavní zneužívání je nejčastěji hlášeným mravnostním trestným činem, tvoří 40 - 45 % vyšetřovaných trestných činů. Každý rok Policie ČR vyšetřuje 800 - 1000 případů. Ovšem lze předpokládat, že se jedná pouze o část sexuálních zneužívání. Velké procento případů totiž zůstane nenahlášeno (Kovář, 2011). Čírtková (in Šulová, Fait, Weiss, 2011) dokonce připouští, že zážitek z oblasti zneužívání s přímým tělesným kontaktem si ze svého dětství odnáší 10 - 20 % žen a 5 - 10 % mužů.

Dětské krizové centrum (DKC), které se zaměřuje na problematiku dětí zasažených syndromem CAN (dětí týrané, sexuálně zneužívané a zanedbávané), dětí ohrožených na zdravém vývoji rizikovými faktory v prostředí a dětí nacházejících se v závažných životních situacích či dětí traumatizovaných rovněž uvádí, že největší počet dětí přivedlo do centra podezření z jejich sexuálního zneužívání. Níže uvedená tabulka 1 dokládá závažnost této problematiky.

Tab. 1: Aktivní klientela DKC v roce 2013 dle vstupní problematiky

Diagnóza	Počet ohrožených dětí	%	Počet uživatelů	%	Počet konzultací	%
fyzické týrání	38	8	38	9	766	10
psychické týrání	11	2	29	3	438	6
sexuální zneužívání	153	33	317	36	2 539	34
ohrožující prostředí	84	18	171	19	1 631	22
vyhrocený rozvodový spor	64	14	119	13	1 086	15
jiná problematika	117	25	181	20	912	13

Zdroj: Výroční zpráva DKC, 2014

Pokud jde o věk sexuálně zneužívaných dětí, je zřejmé, že nejpočetnější skupinou jsou děti předškolního věku. Přitom právě děti nejmladších věkových skupin můžeme považovat za zvláště zranitelné a dopad nepříznivých a traumatizujících situací na jejich zdravý vývoj je o to hlubší a tragičtější (DKC, 2013). Rozdělení sexuálně zneužívaných dětí dle věku a pohlaví zobrazuje tabulka 2:

Tab. 2: Aktivní klientela DKC v roce 2013 dle pohlaví a věkové skupiny

Vstupní problematika	pohlaví	do 3 let	3-6 let	6-9 let	9-12 let	12-15 let	15-18 let	18 let a více	celkem
Sexuální zneužívání	♀	15	40	22	18	19	5	3	122
	♂	6	15	8	2	0	0	0	31

Zdroj: Výroční zpráva DKC, 2014

4. 3. 1 Rizikové faktory

Především je nutno konstatovat, že zneužívání dětí nezná žádných hranic. Může k němu dojít v každém prostředí a v každé společenské vrstvě (Hanušová, 2006).

Přesto existují rizikové faktory, které k možnosti sexuálního zneužívání dítěte přispívají (Spilková, 2003):

- sociální prostředí, které může sexuální zneužití usnadňovat
- nevhodný způsob výchovy v rodině
- dysfunkčnost rodiny
- nedostatečná sexuální výchova a informovanost dítěte
- nemoc v rodině
- nízké sebehodnocení dítěte
- děti s postižením

Hanušová (2006) uvádí, že k výčtu těchto rizikových skupin je třeba ještě zmínit věk dítěte, přičemž ohrožené jsou děti mladších věkových skupin. Za vysoce ohrožené pak považuje děti v předškolním věku. To plně koresponduje s výše uvedenými údaji Dětského krizového centra (2014).

4. 3. 2 Projevy a následky sexuálního zneužívání

Projevy a následky sexuálního zneužívání mohou být různé, krátkodobého i dlouhodobého charakteru. Typické symptomy sexuálního zneužívání vyjadřuje dítě emocionálně, fyzicky a svým chováním. Existují specifické a nespecifické indikátory, které nás mohou na sexuální zneužívání upozornit (Kovář, 2011):

Nespecifické indikátory:

- tělesné – pomočování, pokálení se, bolestivé vyprazdňování dítěte, poruchy příjmu potravy, poševní svědění a výtok, poševní a anální krvácení, opakované záněty močových cest, bolest břicha
- psychologické – úzkost, deprese, nespavost, roztržitost, posttraumatická stresová porucha (viz níže)
- sociální – záškoláctví, zhoršení prospěchu

Specifické indikátory:

- opakované sexualizované chování a hry, neobvyklé sexuální praktiky, nadměrná nebo kompulzivní masturbace aj.
- psychologické změny – noční děsy, obtíže s odloučením, agresivní chování, náhlá prudká změna chování

Posttraumatická stresová porucha je u dětí charakterizována těmito příznaky (Spilková, 2003):

- 1. Změněná afektivita** – labilita afektů, trvalá rozlada, autoagresivita.
- 2. Alterace vědomí** – amnézie nebo hypermnézie na traumatický zážitek.
- 3. Alterace ve vnímání pachatele** – odplata nebo naopak identifikace s agresorem.
- 4. Změněná sebepercepce** – pocity a myšlenky o vlastní stigmatizaci, neschopnost podpory sama sebe.
- 5. Změna vztahu k druhým** – izolace a odtažení, přetrvávající nedůvěra, sexualizované chování.
- 6. Alterace celého systému chování** – ztráta naděje, bezvýchodnost, zoufalství.

Přehled emocionálních reakcí a změn chování sexuálně zneužívaných dětí uvádí Fiala (2003), viz tabulka 3. Pro potřeby této práce jsou uvedeny pouze reakce u dětí předškolních, kompletní tabulka je uvedena jako příloha A.

Tabulka 3: Emocionální reakce a změny chování sexuálně zneužívaných dětí

Věk dítěte	Pocity	Chování
Děti do 3 let	Pocity příjemné a nepříjemné, přecitlivělost, strach, úzkost, pomatenost, zmatek	Nechutenství a poruchy spánku, tendence k extrémnímu chování, strach z cizích lidí, útek před určitou osobou, ústup. Věku nepřiměřené chování, sexuální hry
Děti 3 – 6 let	Pocity příjemné a nepříjemné, přecitlivělost, pomatenost, zmatek, strach, úzkost, stud, hanba, pocity viny, vztek, zuřivost, pocity potřeby ochrany a pomoci, bezmocnost, úzkost, pocity poškození a zkažení	Regresivní chování, dětské žvatlání, pomočování, bušení pěstmi, ústupové chování, ukrývání se, poruchy spánku, denní snění, agresivita, onanie na veřejnosti, sexuální hry

Zdroj: Fiala, 2003

Mezi dlouhodobé účinky sexuálního zneužívání patří nepřiměřené sexuální chování, tedy dítě samo vyhledává sexuální uspokojení u dospělých, atakuje vrstevníky či samo v dospělosti zneužívá děti (Dunovský, Dytrych, Matějček, 1995).

Pedagog by měl být seznámen s výše uvedenými symptomy, emocionálními reakcemi a změnami chování sexuálně zneužívaných dětí, neboť mohou do jisté míry sloužit jako psychologický a diagnostický klíč, který umožní podle změn v chování a podle pozorování emocí dětí usoudit na možnost sexuálního zneužívání dítěte. Je potřeba si uvědomit, že všechny uvedené znaky se nemusí projevit najednou, některé jsou sotva postřehnutelné, jiné naopak dítě manifestačně předvádí. Problémem bývá, že učitelé ani rodiče zpravidla nedokáží analyzovat tento typ chování a posuzují je jako běžnou nekázeň (Fiala, 2003).

4. 3. 3 Postup při podezření na sexuální zneužívání

V první řadě je potřeba si uvědomit povinnost učitele hlásit podezření, že je dítě zneužíváno. Tím se zamezí dalšímu zneužívání, což je v tomto případě prioritní

(Fiala, 2003). Pokud je pedagog na pochybách, může situaci vždy konzultovat (Venglářová, Brožová, 2009):

- s dětským krizovým centrem
- s orgány právní ochrany dětí (OSPOD)
- anonymně např. na Lince důvěry

Velmi důležitá jsou i pravidla pro jednání s dítětem, abychom co nejvíce zabránili další traumatizaci dítěte (Venglářová, Brožová, 2009):

- Dát najevo dítěti, že mu důvěřujeme! Vyšetřování ponechme odborníkům.
- Nikdy nedávat dítěti vinu!
- Nenutit ho vyprávět, mluvit s ním klidně a otevřeně.
- Dítě může mít k pachateli stále dobrý vztah.
- Vracet dítěti sebevědomí.
- Nedávat nespílitelné sliby.
- Dítě přiměřeně informovat o průběhu vyšetřování.
- Nazývat věci pravými jmény.
- Nebagatelizovat věc prohlášením vlastně se nic nestalo.

Všechny uvedené pokyny zabraňují tomu, aby se dítě setkalo s druhotným zneužíváním a zraňováním, tzv. sekundární viktimizací (Dunovský, Dytrych, Matějček, 1995).

4. 3. 4 Prevence sexuálního zneužívání

Prevence zaujímá v oblasti sexuálního zneužívání dominantní postavení, neboť jak říká dávná medicínská pravda, předcházet je lépe než léčit. Prevenci sexuálního zneužívání dělíme na primární, sekundární a terciární (Dunovský, Dytrych, Matějček, 1995).

❖ Primární prevence

Cílem primární prevence je minimalizovat možnost vzniku sexuálního zneužívání. Základní možností jak působit na dítě je sexuální výchova, kterou je nutné aplikovat již od předškolního věku, samozřejmě obsah a forma je přiměřená věku dítěte

(Venglářová, Brožová, 2009). Edukativní působení není zaměřeno jen na dítě, ale i na skupinu lidí, kteří mohou dítě nějakým způsobem připravit na obranu, ochránit jej nebo léčit - rodič, pedagog, lékař aj. (Kovář, 2011). Jak uvádí Täubner (2012), metodická dovednost prevence sexuálního zneužívání dětí musí být součástí profesionálního profilu učitele.

Cíle výchovy dítěte v primární prevenci (Venglářová, Brožová, 2009):

- dítě je harmonickou osobností přiměřeně věku, zná svá práva a hranice
- dítě dokáže hodnotit chování jiných osob a situací, kdy může dojít k ohrožení
- dítě umí aktivně hájit svá práva, umí najít pomoc

Pro praktickou pedagogickou činnost uvádí Feyová (in Štěřbová a kol., 2012) tyto hlavní okruhy:

- Moje tělo patří jenom mně.
- Intuice (měřítkem dítěte pro ohrožení je jeho pocit).
- Styky a dotýkání (rozdíly mezi „dobrymi“ a „špatnými“ dotyky, umět je odmítnout).
- Říci ne (dítě má právo neposlechnout a bránit se nepřiměřenému požadavku dospělého).
- Tajemství (rozlišit adekvátní tajemství, umět ho prozradit).
- Pomoc (umět vyhledat pomoc v nouzi a ohrožení).

❖ Sekundární prevence

Cílem sekundární prevence je aktivně vyhledat rizikové skupiny obyvatelstva a rizikové situace, za nichž k sexuálnímu zneužívání dochází. Smyslem a cílem je na tyto skupiny a situace působit tak, aby se riziko zneužívání snížilo na minimum.

❖ Terciární prevence

Terciární prevence je reakce na situaci, v níž již došlo k sexuálnímu zneužívání dítěte. Cílem je zamezit dalšímu zneužívání dítěte a následně jednat s dítětem tak, aby se zabránilo ještě větší traumatizaci (Kovář, 2011).

Je třeba mít na paměti, že pokud dojde k sexuálnímu zneužívání, rodina se často snaží na celou událost zapomenout a potlačit ji tím, že se její členové chovají, jakoby se nic nestalo. V důsledku toho odmítají jakékoliv zásahy do rodiny. Nebezpečí tkví v tom, že i když se o sexuální zneužívání nemluví, dítě na tuto událost nezapomíná, ba právě naopak. Základem je s dítětem hovořit. Čím více totiž může dítě o této zkušenosti mluvit, tím snáze se s ní vypořádá. Pomáhá mu to, aby pochopilo a bylo schopné vyjádřit pocity strachu, hněvu, ponížení, viny, zmatku nebo rozpaků. Musí být ujištěno, že mu okolí věří, že je hodné, že je milováno a ochraňováno (Hanušová, 2006).

Jak dále autorka uvádí, je naší povinností pomoci nalézt dítěti způsob, jak by se dokázalo ochránit samo. Tedy podniknout potřebné kroky k tomu, aby se sexuální výchova stala běžnou součástí života dítěte, neboť její význam je v této oblasti nesporný. Navíc je třeba mít na paměti, že čím více budeme při sexuální výchově dětí otevřenější, tím větší jim dáme šanci na přežití, a tím větší budou mít možnosti vyjít z osudového setkání se „zdravou kůží“.

SHRNUTÍ

Jak vyplynulo z teoretické části, sexuální výchova by měla být nedílnou součástí výchovy a vzdělávání dítěte. Je významná jak pro život současný, tak i pro život budoucí, neboť sexuální chování jedince se promítá do mezilidských vztahů, rodičovství, manželství a celé řady dalších hodnot. Nutno zmínit, že v některých případech může dítěti život i zachránit.

To, aby se nemíjela účinkem a byla efektivní, může ovlivňovat mnoho faktorů. Jedním z významných činitelů efektivní edukace je pedagog, tedy jeho postoj k sexuální výchově a jeho znalosti v této oblasti. Erudovanost pedagoga jde ruku v ruce s volbou vhodných metod, se způsobem realizace sexuální výchovy, tedy zda je pojmána jako dlouhodobý a systematický proces. Pedagog hraje roli i ve volbě obsahu sexuální výchovy, kde je kladen důraz především na komplexní pojetí. V kontextu s komplexním pojetím sexuální výchovy je třeba zmínit i zařazování témat, která jsou zaměřena na prevenci sexuálního zneužívání.

K významným činitelům efektivní edukace na poli sexuální výchovy bezesporu patří spolupráce s rodiči, neboť rodina zastává v sexuální výchově primární úlohu a škola na ni navazuje a rozvíjí výchovné působení rodiny.

Promítají se výše uvedená fakta do edukačního procesu v oblasti sexuální výchovy? Na tuto otázku se pokusí následující výzkumné šetření přinést odpovědi.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

Praktická část je zaměřena na výzkumné šetření, jež má zjistit úroveň sexuální výchovy v preprimárním vzdělávání, odborné znalosti pedagogů a to, zda je v mateřské škole věnován dostatečný prostor prevenci sexuálního zneužívání. Výzkumné šetření se dále zabývá otázkou spolupráce mateřské školy a rodiny na poli sexuální výchovy, neboť, jak již bylo zmíněno, princip spolupráce rodičů a školy je považován za jeden z hlavních principů sexuální výchovy.

5 CÍL PRÁCE A VÝZKUMNÉ OTÁZKY

5.1 Cíl výzkumu

Cílem výzkumného šetření je zjistit postoj pedagogů k sexuální výchově, jakým způsobem ji v mateřské škole realizují, zda se v oblasti sexuální výchovy cítí dostatečně erudovaní a kde své případné znalosti získali. Dalším cílem je zjistit, jestli se pedagogové dostatečně věnují prevenci sexuálního zneužívání a zda v oblasti sexuální výchovy spolupracují v uspokojivé míře s rodinou.

5.2 Výzkumné otázky

V rámci výzkumného šetření byly formulovány následující výzkumné otázky:

1. Jaký je postoj pedagogů k sexuální výchově?
2. Jakým způsobem je realizována sexuální výchova v mateřské škole?
3. Jaký prostor je věnován prevenci sexuálního zneužívání?
4. Jak hodnotí pedagogové své odborné znalosti z oblasti sexuální výchovy?
5. Jakým způsobem je realizována spolupráce s rodiči v otázkách sexuální výchovy dětí?

6 METODOLOGIE VÝZKUMU

6.1 Popis výzkumných metod

Pro realizaci výzkumného šetření byla použita metoda dotazníkového šetření. Gavora (in Chráska, 2007, s. 163) vymezuje dotazník jako „*způsob písemného kladení otázek a získávání písemných odpovědí*“. Tato metoda byla zvolena, neboť umožňuje položit totožné dotazy velkému počtu respondentů a tak zjistit stav zkoumané skutečnosti. V dotazníku byly použity různé druhy otázek – otevřené, polouzavřené, uzavřené, škálovací a intervalové.

Vytvořené dotazníky byly předloženy pěti pedagogům a byl realizován předvýzkum. Na základě zjištěných výsledků byl dotazník upraven a následně elektronicky a osobně administrován dále. Dotazník, pomocí kterého byl realizován předvýzkum, je přiložen v příloze B. Na základě předvýzkumu byly upraveny otázky č. 7, 8, 12, 15 a byla doplněna otázka č. 22. Upravený dotazník, jehož pomocí bylo realizováno výzkumné šetření, je přiložen v příloze C.

Dotazník pro pedagogy mateřských škol čítá celkem 22 otázek. Otázky 1, 2, 3 a 4 zjišťují postoj pedagogů k sexuální výchově. Otázky 5, 6, 7, 8 a 9 se zaměřují na edukační proces, tedy jakým způsobem je sexuální výchova v mateřské škole realizována. S touto problematikou úzce souvisí i otázky 10, 11, 12 a 13, kde pedagogové měli možnost vyjádřit, jakým způsobem reagují na dotazy dětí z oblasti sexuality a jak přistupují k masturbaci dětí. Otázky 11 a 15 zjišťují, zda se pedagogové věnují prevenci sexuálního zneužívání a jestli by byli schopni rozpoznat sexuálně zneužívané dítě. Otázky 16, 17 a 18 se zaměřují na odborné znalosti pedagogů z oblasti sexuální výchovy. V otázkách 19, 20, 21 a 22 pedagogové odpovídali, jestli je, případně jakým způsobem, realizována spolupráce s rodiči.

Získané údaje z dotazníku byly zpracovány kvalitativně i kvantitativně. V analýze dat jsou vyjádřeny zjištěné výsledky slovně a četností odpovědí.

6. 2 Charakteristika výzkumného souboru

Výzkumný vzorek byl tvořen z pedagogů mateřských škol Plzeňského kraje. Celkem bylo rozdáno 90 dotazníků. Vyplněných dotazníků bylo vráceno 64, návratnost tedy činila 71 %, viz tabulka 4.

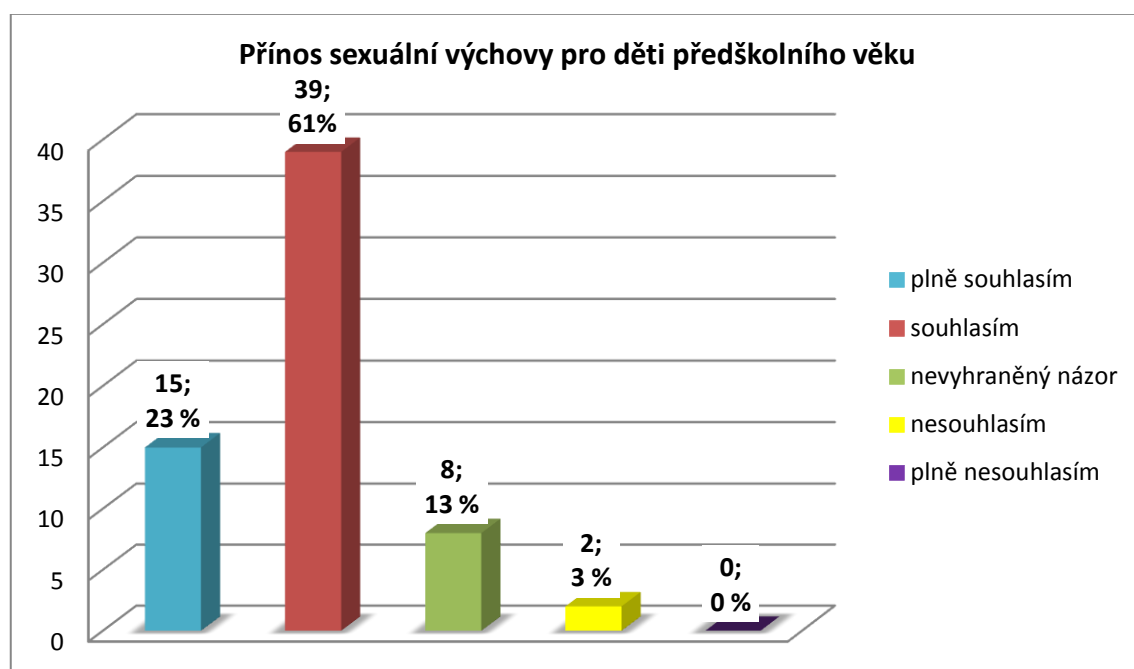
Tabulka 4: Návratnost dotazníků

Dotazníky	Absolut. četnost	Četnost v %
Rozdáno	90	100
Vráceno	64	71

7 ANALÝZA VÝSLEDKŮ ŠETŘENÍ

V následující části jsou interpretovány výsledky výzkumného šetření. Otázky a odpovědi respondentů jsou pro přehlednost zpracovány do tabulek a sloupcových grafů. Za každou otázkou následuje komentář.

Otázka č. 1: Do jaké míry souhlasíte s tvrzením, že sexuální výchova je pro děti předškolního věku přínosem? Pokud nesouhlasíte, zdůvodněte, prosím, svoji odpověď.

Graf 1: Přínos sexuální výchovy pro děti předškolního věku

zdroj: vlastní

Pedagog patří k velmi významným činitelům edukace. Jeho postoj k sexuální výchově se jistě odráží v kvalitě a efektivnosti edukačního procesu ve zmiňované oblasti. Proto jako pozitivum lze hodnotit, že většina respondentů, viz graf 1, pokládá sexuální výchovu v předškolním věku za přínosnou. 23 % pedagogů odpovědělo, že „plně souhlasí“ s tímto tvrzením, 61 % „souhlasí“, 13 % pedagogů uvedlo „nevyhraněný názor“ a pouze 3 % pedagogů uvedla, že nesouhlasí s tvrzením, že sexuální výchova je

pro děti v předškolním věku přínosem. 2 respondenti, kteří nepovažují sexuální výchovu v předškolním věku za přínosnou, uvedli tato zdůvodnění:

.... „předškolní vzdělávání by se mělo zaměřit na jiné oblasti“

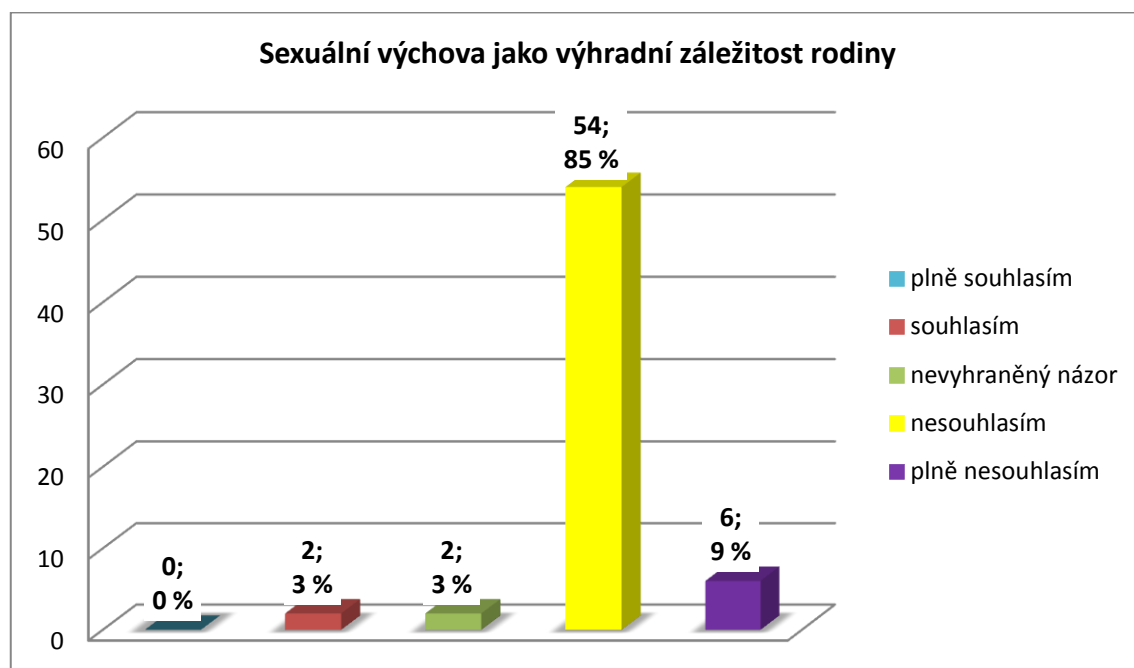
.... „sexuální výchova je v předškolním věku předčasná“

Otázka č. 2: Do jaké míry souhlasíte s tvrzením, že sexuální výchova je pouze záležitostí rodiny? Pokud souhlasíte, zdůvodněte, prosím, svoji odpověď.

Jak je možné vysledovat v níže uvedeném grafu 2, většina respondentů nesouhlasí s tvrzením, že sexuální výchova je pouze záležitostí rodiny. 9 % pedagogů uvedlo, že „plně nesouhlasí“ s výše uvedeným tvrzením, 85 % „nesouhlasí“, 3 % respondentů uvádí „nevyhraněný názor“ a pouze 3 % respondentů s výše uvedeným tvrzením „souhlasí“. Možnost „plně souhlasím“ nevyužil žádný respondent.

Svoji odpověď zdůvodnil pouze jeden respondent:

.... „jedná se o informace intimního rázu, které náleží pouze rodinnému prostředí“

Graf č. 2: Sexuální výchova jako výhradní záležitost rodiny

zdroj: vlastní

Otázka č. 3: Myslíte si, že by sexuální výchova měla být nedílnou součástí výchovně-vzdělávacího procesu v prostředí mateřské školy? Pokud se domníváte, že ne, zdůvodněte, prosím, svoji odpověď.

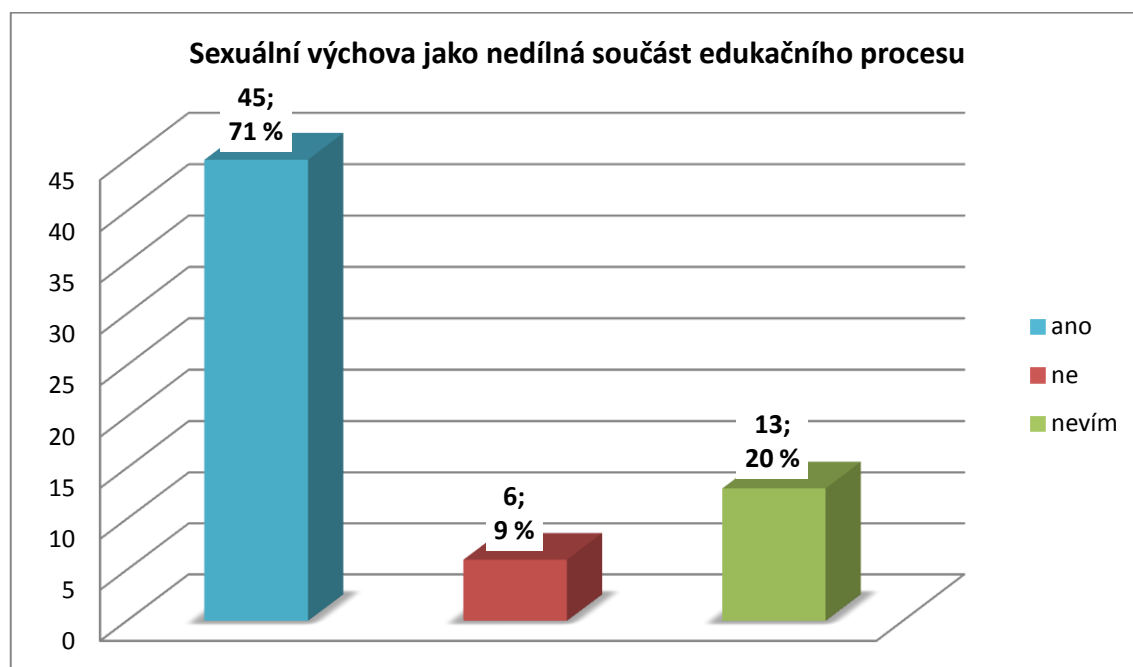
Z níže uvedeného grafu 3 vyplývá, že 71 % respondentů vnímá sexuální výchovu jako nedílnou součást výchovně-vzdělávacího procesu. Dalo by se tedy předpokládat, že tato část respondentů zařazuje sexuální výchovu do výchovně-vzdělávacího procesu. 9 % respondentů odpovědělo, že ji za nedílnou součást edukace nepovažují a nezanedbatelná část respondentů (20 %) zvolila odpověď „nevím“.

Svoji odpověď zdůvodnili pouze 3 pedagogové:

.... „pro předškolní dítě je to příliš brzo“

.... „zařazovat by se mělo pouze téma týkající se lidského těla“

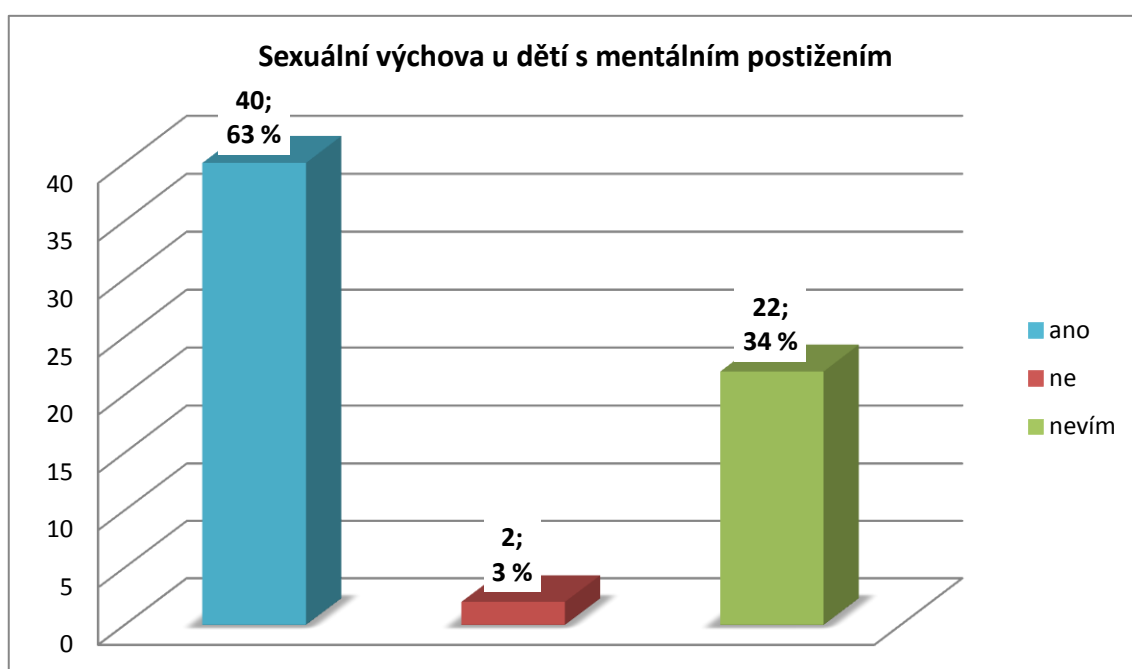
.... „je to intimní záležitost, která do školy nepatří“

Graf č. 3: Sexuální výchova jako nedílná součást edukačního procesu zdroj: vlastní

Otázka č. 4: Myslíte si, že je sexuální výchova důležitá u dětí s mentálním postižením? Zdůvodněte, prosím, svoji odpověď.

V souvislosti se vzrůstající tendencí integrovat zdravotně postižené jedince do běžných škol, byla pedagogům položena otázka, zda považují sexuální výchovu jako důležitou součást edukačního procesu u jedinců s mentálním postižením. Otázka dále zjišťuje, jestli jsou pedagogové obeznámeni se základními faktory, proč sexuální výchovu u jedinců s mentálním postižením začleňovat do výchovně-vzdělávacího procesu.

Graf č.4: Sexuální výchova u dětí s mentálním postižením

zdroj: vlastní

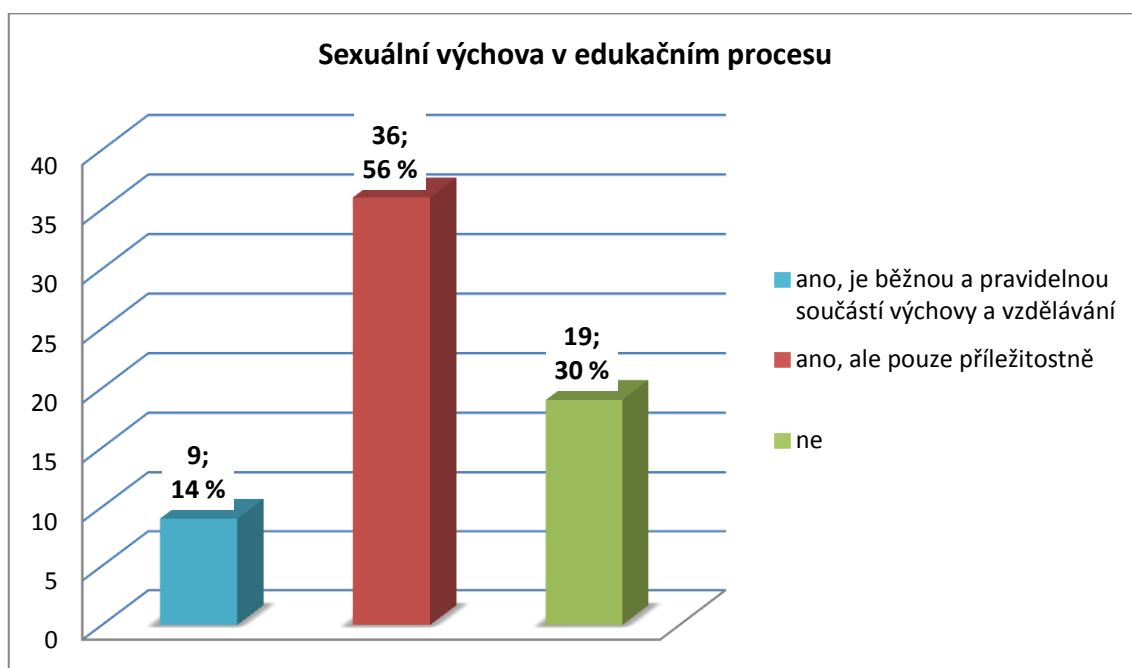
Výše uvedený graf 4 naznačuje, že 63 % respondentů považuje sexuální výchovu u dětí s mentálním postižením za důležitou, 3 % respondentů ji za významnou nepovažuje a nezanedbatelná část respondentů (34 %) uvedla, že neví, zda je pro děti s mentálním postižením sexuální výchova důležitou složkou vzdělávání.

Svoji odpověď zdůvodnilo 26 respondentů, pro přehlednost jsou odpovědi seřazeny do tabulky 5:

Tabulka 5: Důvody pro zařazení sexuální výchovy do edukačního procesu

Témata	Četnost odpovědí
i lidé s mentálním postižením mají právo na intimní život, potřebují tedy informace	16
jsou více důvěřivé, snadno zneužitelné a je tedy nutné je řádně informovat	3
možnost sexuálního násilí ze strany jedince s mentálním postižením	2
sexuální výchova je u jedince s mentálním postižením zbytečná, neboť by danému tématu neporozuměl	5

Otázka č. 5: Zařazujete sexuální výchovu do výchovně-vzdělávacího procesu?

Graf č.5: Sexuální výchova v edukačním procesu

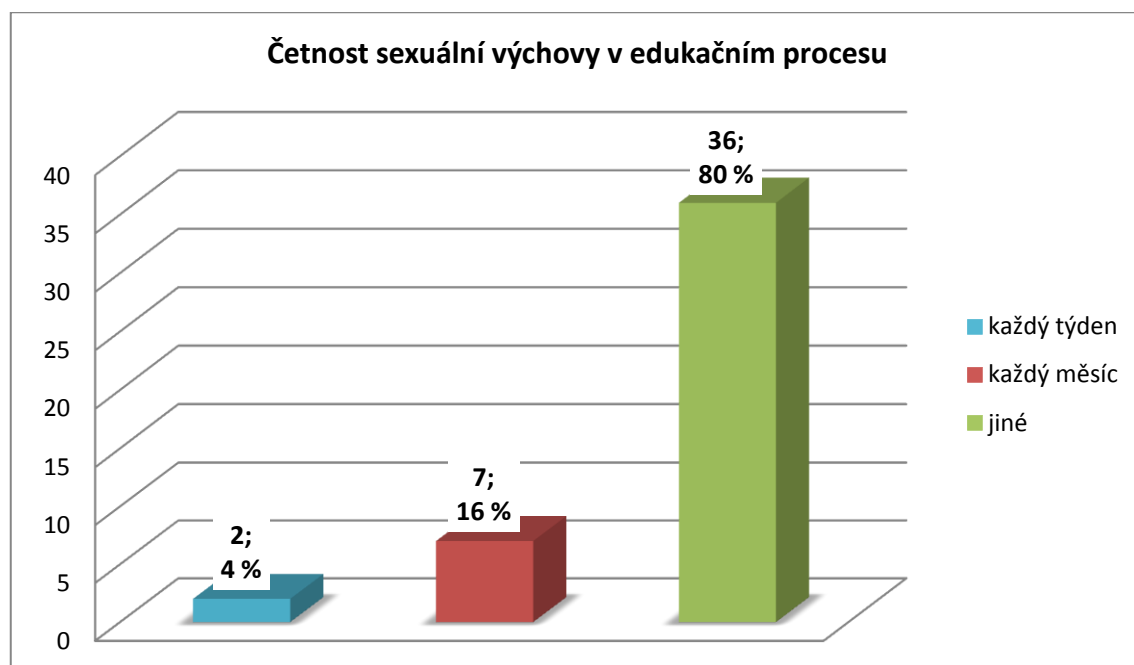
zdroj: vlastní

Sexuální výchova má v životě dítěte nezastupitelné místo. Primární roli v této oblasti hraje rodina, ale nutno zmínit, že v rozvoji sexuality má své místo i mateřská škola.

Z výše uvedeného grafu 5 je však patrné, že pouhých 14 % pedagogů zařazuje sexuální výchovu do výchovně-vzdělávacího procesu dítěte běžně a pravidelně. Více než polovina pedagogů (56 %) ji do edukačního procesu zařazuje, ale pouze příležitostně. Velká část respondentů (30 %) ji do výchovy a vzdělávání dítěte nezařazuje vůbec.

Otázka č. 6: Jestliže sexuální výchovu zařazujete do vzdělávání, jak často se jí věnujete?

Na otázku odpovídalo 45 respondentů. Jedná se o respondenty, kteří kladně odpověděli na předchozí otázku

Graf č.6: Četnost sexuální výchovy v edukačním procesu

zdroj: vlastní

Jak je možné sledovat v grafu 6, pouze 4 % respondentů uvedla, že sexuální výchovu zařazují do výchovně-vzdělávacího procesu „každý týden“. 16 % respondentů „každý měsíc“ a 80 % respondentů zvolilo odpověď „jiné“, z čehož lze usuzovat, že sexuální výchovu realizují pouze namátkově, spíše při určitých příležitostech. Tomu odpovídají i odpovědi 13 respondentů, kteří podrobněji rozepsali, jak často sexuální výchovu realizují. 8 respondentů uvedlo, že sexuální výchovu zařazují „pouze k určitému tématu“, 2 respondenti uvedli, že ji zařazují „na základě aktuálně vzniklé situace“,

ale pouze okrajově a velmi zřídka. 3 respondenti uvedli, že odpovídají pouze na dotazy dětí, jinak se sexuální výchově nevěnují.

Otázka č. 7: Jaká témata z oblasti sexuální výchovy zařazujete do výchovy a vzdělávání?

Na tuto otázku odpovědělo 37 respondentů z celkového počtu 45 respondentů, 8 respondentů neuvedlo žádné téma z oblasti sexuální výchovy, ačkoliv odpověděli, že sexuální výchovu zařazují do výchovně-vzdělávacího procesu. Všichni respondenti, kteří na otázku odpověděli, uvedli více než jedno téma ze zmiňované oblasti. Pro přehlednost jsou témata a jejich četnost zpracována do tabulky 6 (viz níže).

Nutno zmínit, že spektrum témat je poměrně široké. Avšak frekventovaná jsou pouze témata týkající se rozdílů mezi pohlavími, vztahů v rodině a téma moje tělo. Oproti tomu témata týkající se oplodnění, porodu, sociálních vztahů mezi lidmi či témata, která dítě varují před nebezpečným chováním lidí, jsou zařazovaná spíše sporadicky. Téma týkající se soukromí člověka a přirozený stud nezmínil ani jeden respondent. Přitom rozvoj přirozeného studu dítěte, posilování jeho sebeúcty a tolik nezbytné informace, co je vhodné na veřejnosti a co patří pouze do soukromí, lze považovat za jedno ze stěžejních témat v prostředí mateřské školy.

Tabulka 6: Témata z oblasti sexuální výchovy

Témata	Četnost odpovědí
rozdíly mezi chlapci a děvčaty	32
moje tělo	18
vztahy v rodině	18
těhotenství a vývoj plodu v děloze	10
hygiena pohlavních orgánů	8
láska	8
jak jsem přišel na svět	8
svatba, manželství	5
nebezpečí od cizích a neznámých lidí	5
vzájemná ohleduplnost obou pohlaví	4
přátelství	4
porod	3
moje tělo je jen moje	2
péče o dítě	2
vznik života	2

Otázka č. 8: Jaké metody používáte při realizaci sexuální výchovy?

Na otázku odpovědělo 34 respondentů, opět z celkového počtu 45 respondentů. Stejně jako v otázce předešlé, většina respondentů uvedla více než jednu metodu, jež používá při realizaci sexuální výchovy. Odpovědi jsou pro přehlednost zpracovány do tabulky 7.

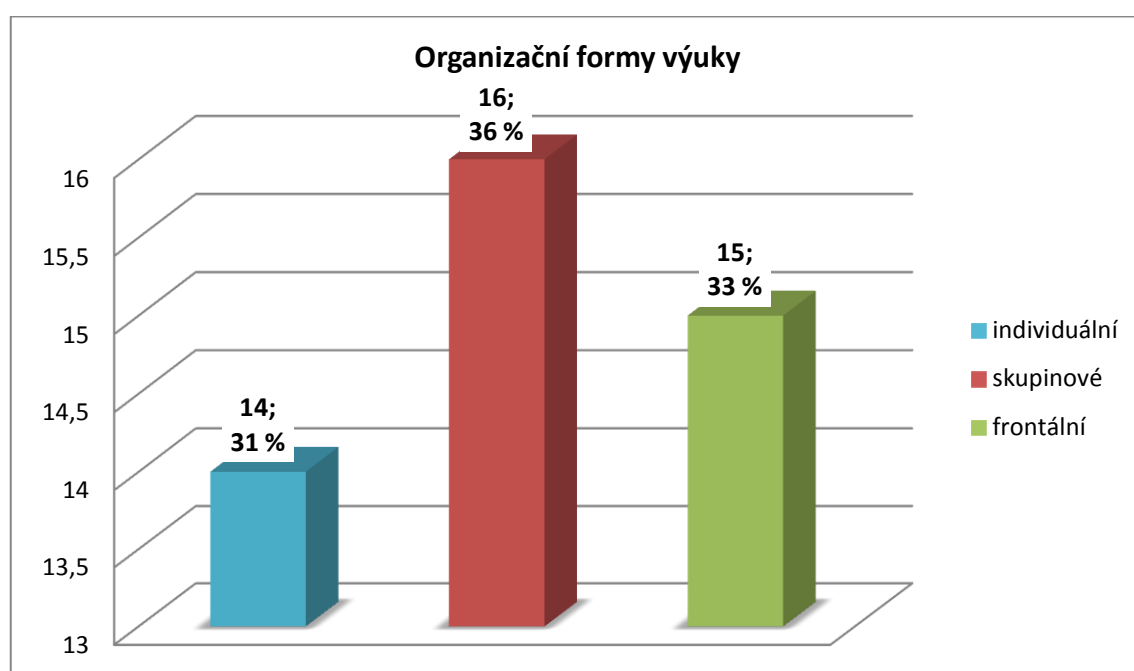
Tabulka 7: Metody používané při realizaci sexuální výchovy

Metody	Četnost odpovědí
názorné (obrázky, knihy)	32
rozhovor	16
hra	10
diskuze	10
dramatické	3

Nejčastěji pedagogové používají práci s knihami či obrázky (32 respondentů), což lze považovat za pozitivní, neboť nad obrázky se děti lépe aktivizují k poslechu a motivují k další práci. Jako další pozitivum lze hodnotit fakt, že respondenti rovněž volí metody aktivizační, které jsou v oblasti sexuální výchovy preferované. Ze škály aktivizačních metod 26 pedagogů uvedlo metody dialogické (16 respondentů rozhovor, 10 respondentů diskuze), které jsou, především v předškolním věku, velmi vhodné. Zejména jedná-li se o prosté povídání, odpovídání na dětské dotazy či doplňování určitých informací, nejen o pouhé poučování. Netřeba zmiňovat, že aktivitou, která nejlépe odpovídá dětské mentalitě je hra. Avšak tuto metodu uvedlo pouze 10 pedagogů. 3 pedagogové pak při realizaci sexuální výchovy používají metody inscenační.

Otázka č. 9: Jaké organizační formy výuky při realizaci sexuální výchovy nejčastěji používáte?

Z níže uvedeného grafu 7 vyplývá, že poměrně velká část pedagogů volí individuální formu výuky (31 %), která je vhodná zejména při řešení intimních záležitostí (např. masturbace dítěte). Koedukovaná sexuální výchova dává prostor pro vzájemný výcvik dovedností, dovoluje výcvik etikety a učí vzájemnému respektování a úctě. V tomto případě je nejvhodnější forma skupinová (36 %), případně forma frontální (33 %).

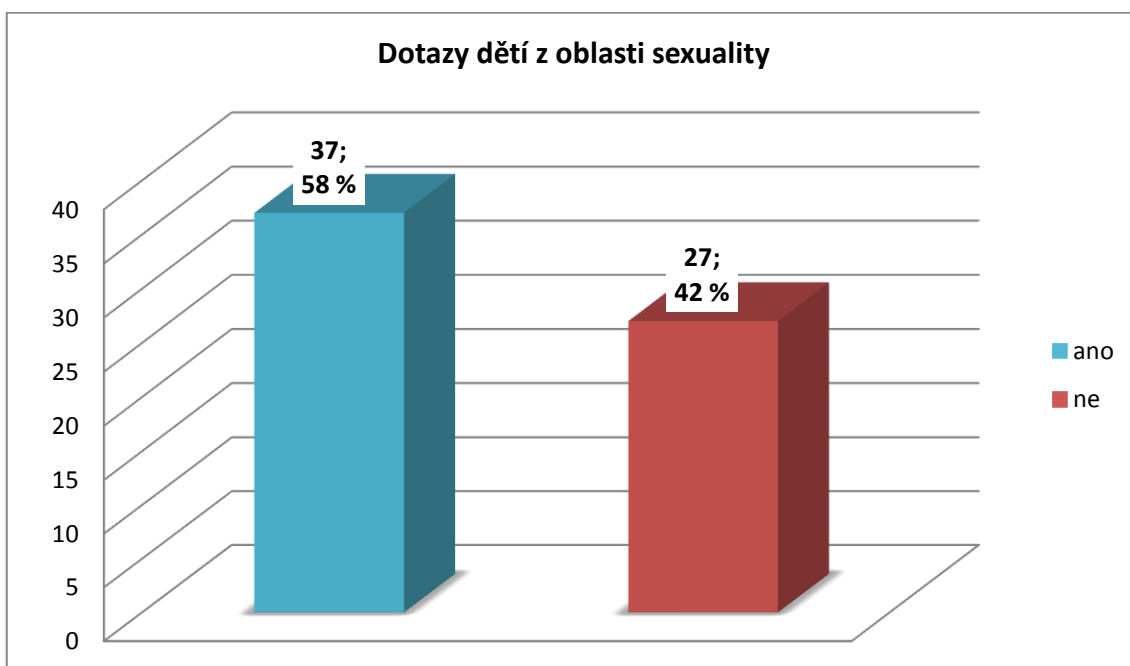
Graf č. 7: Organizační formy výuky

zdroj: vlastní

Otázka č. 10: Kladou Vám děti dotazy z oblasti sexuality? Pokud ano, uveďte, prosím, co je nejvíce zajímavé.

Na otázku odpovídalo 64 respondentů.

Více než polovina respondentů (58 %) uvedla, že se jich děti na problematiku lidské sexuality dotazují. 42 % respondentů odpovědělo, že jim děti dotazy z oblasti sexuality nekladou.

Graf č. 8: Dotazy dětí z oblasti sexuality

zdroj: vlastní

33 respondentů zmínilo, jaké otázky děti kladou nejčastěji. Pro přehlednost jsou dotazy zpracovány do tabulky 8:

Tabulka 8: Dětské dotazy

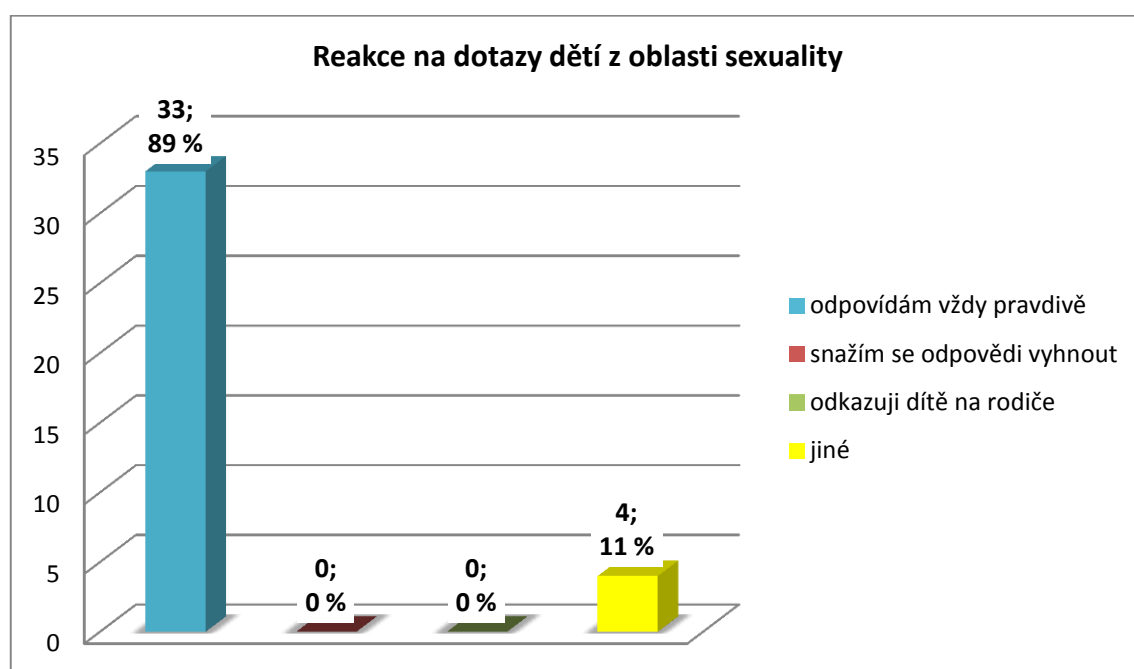
Témata	Četnost odpovědí
těhotenství	12
oplození a porod	11
rozdíly mezi pohlavími	9
prezervativ	1
homosexuální vztah	1

Nejčastější dotazy dětí se týkají těhotenství, oplození, porodu a rozdílů mezi pohlavími. Je jistě zajímavé, že ačkoliv děti nejvíce zajímají výše uvedená témata, učitelky je zařazují spíše sporadicky (viz otázka č. 10).

Jeden respondent uvedl dotaz týkající se prezervativu (dítě našlo v ložnici rodičů), další respondent pak uvedl dotaz dítěte na homosexuální vztah.

Otázka č. 11: Jak reagujete na dotazy dětí?

Na dotaz odpovídalo 37 respondentů, tedy ti, kteří v předcházející otázce uvedli, že jim děti kladou dotazy z oblasti sexuality.

Graf č. 9: Reakce na dotazy dětí z oblasti sexuality

zdroj: vlastní

Jak vyplývá z grafu 9, drtivá většina respondentů (89 %) odpověděla, že na dotazy dětí z oblasti sexuality odpovídá vždy pravdivě. Žádný z respondentů neodpověděl, že se snaží odpovědi vyhnout, nebo že odkazuje dítě na rodiče. 11 % respondentů zvolilo možnost „jiné“. Své odpovědi následně rozepsali:

.... „snažím se odpovědět, ale nezabíhám do podrobností“

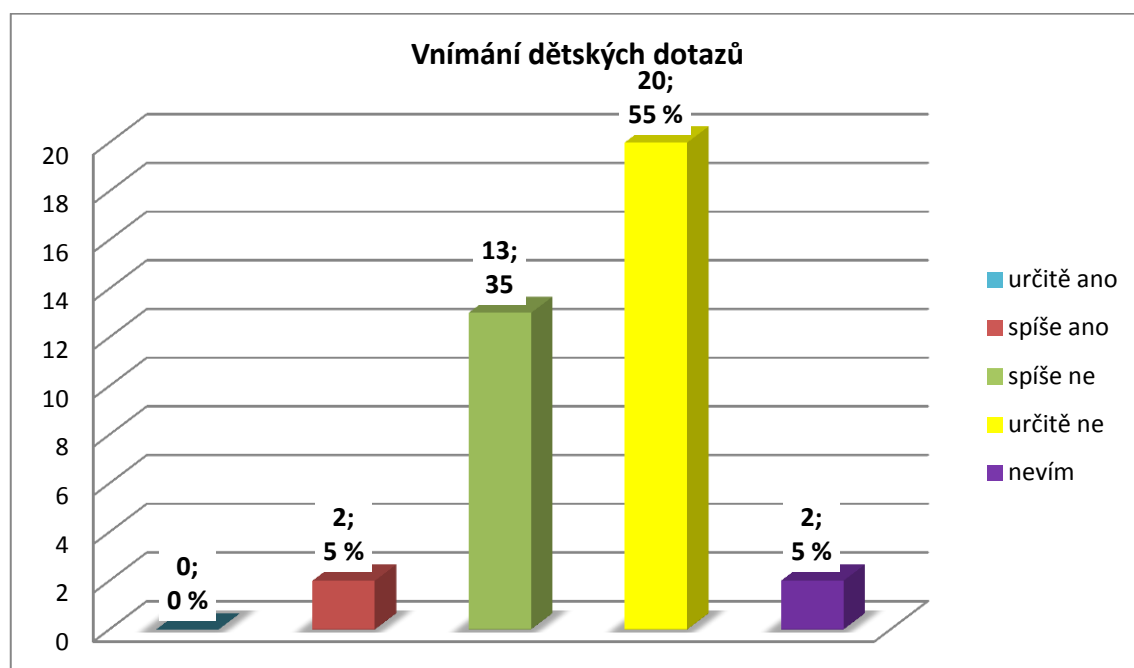
.... „odpovídám na nejnutnější, pak odkazuji na rodiče“

.... „odpovídám, ale s odkladem na příští den – připravím se“

.... „pokud se jedná o intimnější dotaz (např. početí dítěte), odkazují na rodiče“

Otázka č. 12: Jsou Vám dotazy dětí z této oblasti nepříjemné? Pokud ano, uveďte, prosím, čeho se týkají dotazy, které jsou Vám nejvíce nepříjemné?

Výsledky prezentované v grafu 10 opět vychází z počtu 37 respondentů.

Graf č. 10: Vnímání dětských dotazů

zdroj: vlastní

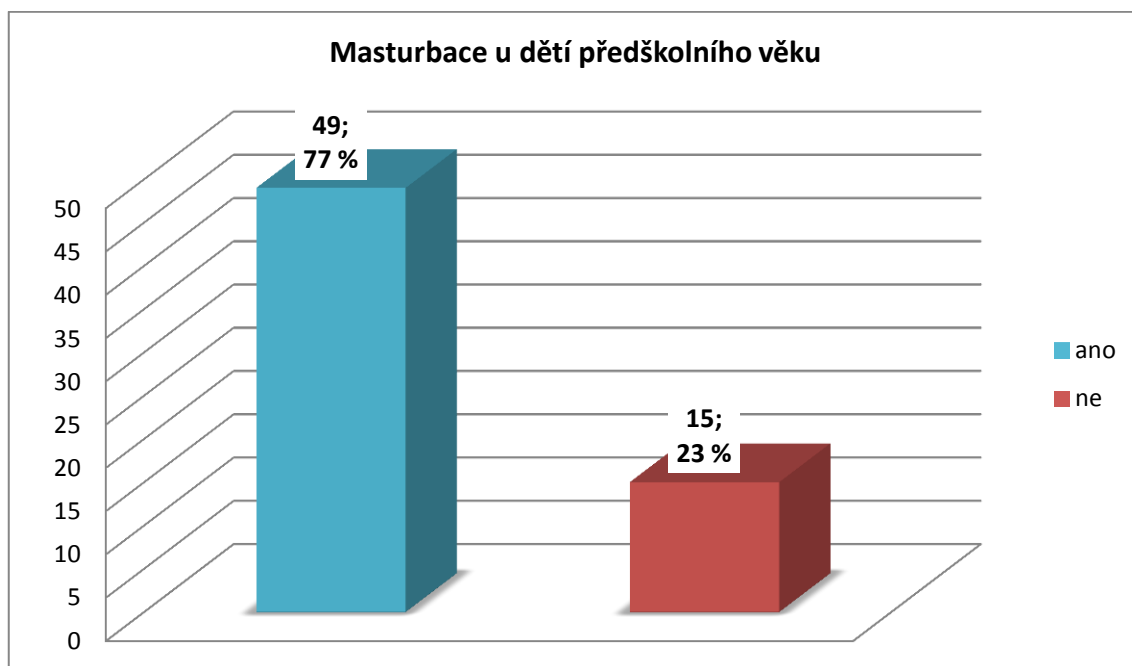
55 % respondentů nepovažuje dětské dotazy za nepříjemné, uvedli odpověď „určitě ne“ a 35 % respondentů odpovědělo „spíše ne“. 5 % respondentů na dotaz, zda jsou jim otázky dětí z oblasti sexuality nepříjemné, odpovědělo „spíše ano“ a 5 % respondentů označilo odpověď „nevím“. Žádný respondent neoznačil odpověď „určitě ano“.

Jak je možné vysledovat, většina respondentů uvedla, že jim otázky dětí z oblasti sexuality nečiní problém. Dá se tedy předpokládat, že na dětské dotazy budou odpovídat nezkresleně a bez falešného studu.

Otázka č. 13: Setkal/a jste se s masturbací u dětí? Pokud ano, jak jste reagoval/a?

Na otázku odpovídalo 64 respondentů.

Jak lze v grafu 11 vysledovat, většina respondentů (77 %) odpověděla, že se s masturbací u dětí předškolního věku v prostředí mateřské školy setkala. 23 % respondentů uvedlo, že nikoliv.

Graf č. 11: Masturbace u dětí předškolního věku

zdroj: vlastní

Svoji reakci na výše uvedenou situaci zmínilo pouze 28 pedagogů, pro přehlednost jsou tyto reakce seřazeny do tabulky 9.

Tabulka 9: Reakce pedagogů na masturbaci u dětí

Témata	Četnost odpovědí
dítě zabavím jinou činností	12
nereaguji, masturbaci přehlížím	10
vysvětlím, že se jedná o přirozenou aktivitu, která ale patří do soukromí	4
upozorním dítě, že se to nedělá, aby odpočívalo	2

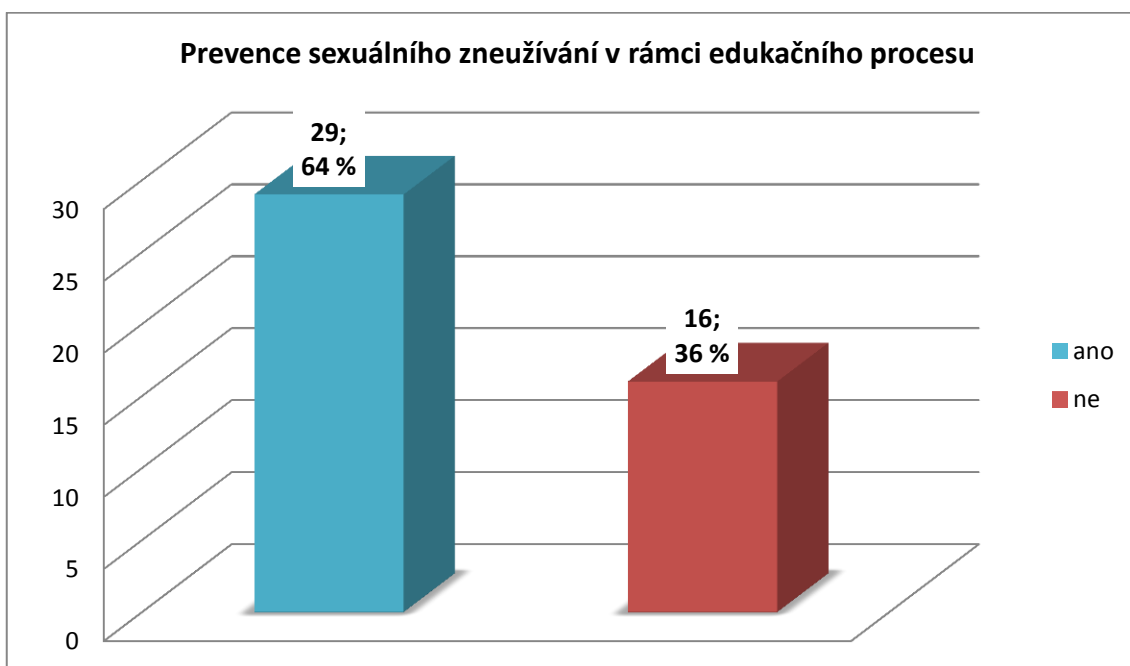
Z výše uvedených výsledků vyplývá, že většina pedagogů se s masturbací dítěte v prostředí mateřské školy setkává. Jak již bylo řečeno, jedná se o aktivitu zcela přirozenou, která v tomto věku v podstatě není erotického charakteru, spíše je pro dítě zdrojem příjemného pocitu. Negativní vliv na dítě, zejména pak v oblasti diferenciaci sexuální identity a pohlavní role, však může mít postoj pedagoga k této aktivitě. V kontextu s výše uvedeným lze pozitivně hodnotit reakci pedagogů: „*vysvětlím, že se jedná o přirozenou aktivitu, která ale patří do soukromí*“, kterou, bohužel, uvedli pouze 4 respondenti. Pokud pedagog zabaví dítě jinou činností (12 respondentů) či masturbaci přehlídí (10 respondentů), nelze toto jednání považovat za zcela ideální. Dítě by mělo vědět, že se jedná o aktivitu přirozenou, nicméně o aktivitu, která na veřejnost nepatří. Za nevhodnou reakci lze považovat takovou reakci, která dítě upozorňuje na nepatřičné chování (2 respondenti).

Otázka č. 14: Věnujete se v rámci sexuální výchovy prevenci sexuálního zneužívání? Pokud ano, uveďte, prosím, co konkrétně v této oblasti děláte - jaké okruhy zařazujete do výchovy a vzdělávání?

Na otázku odpovídalo 45 respondentů. Jedná se o respondenty, kteří zařazují sexuální výchovu do výchovně-vzdělávacího procesu.

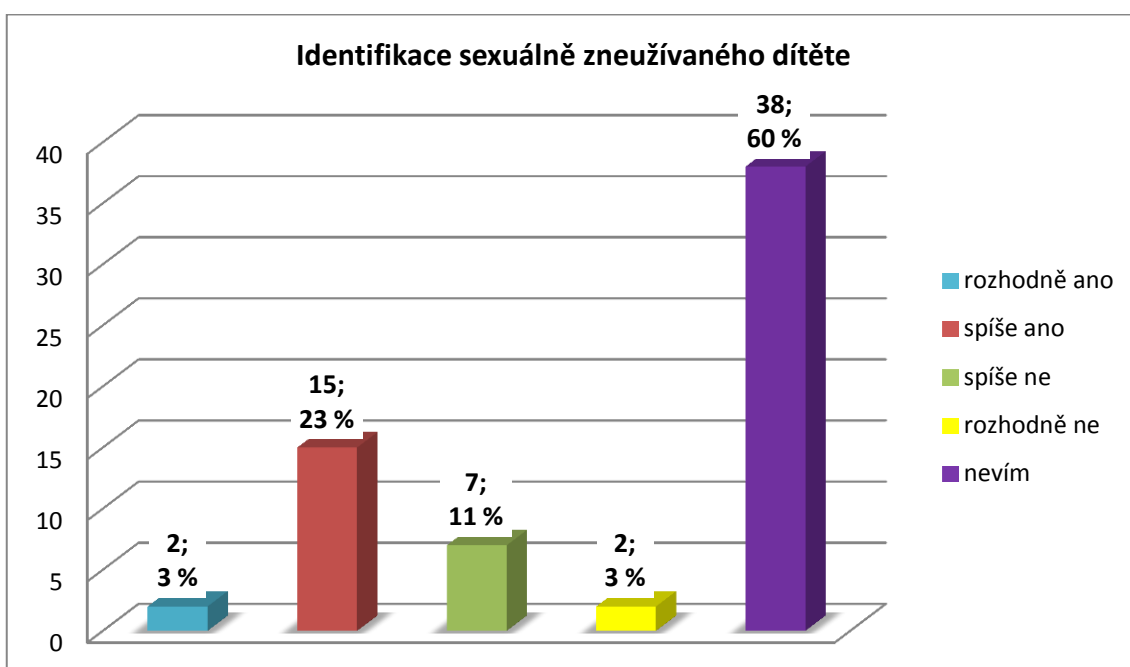
Jak je možno v grafu 12 vysledovat, poměrně velká část pedagogů (36 %) se problematice sexuálního zneužívání nevěnuje. Přitom primární prevence zaujímá v oblasti sexuálního zneužívání dominantní postavení. 64 % pedagogů uvedlo, že tuto problematiku do edukačního problému zařazuje, avšak pouze 18 pedagogů zmínilo konkrétní okruhy. Tyto okruhy jsou na základě podobnosti seřazeny do skupin:

1. moje tělo je jen moje
2. setkání s cizími lidmi
3. odmítnout kontakt nebo komunikaci, která je mi nepříjemná
4. besedy se zdravotníky a policií

Graf č. 12: Prevence sexuálního zneužívání v rámci edukačního procesu zdroj: vlastní

Otázka č. 15: Domníváte se, že byste poznal/a sexuálně zneužívané dítě? Pokud ano, uveďte, prosím, podle čeho?

Graf č. 13: Identifikace sexuálně zneužívaného dítěte

zdroj: vlastní

Na otázku odpovídalo 64 respondentů, a jak ukazuje graf 13, více než polovina respondentů (60 %) uvedla, že neví, zda dokáží identifikovat sexuálně zneužívané dítě. 3 % respondentů se domnívá, že „rozhodně ne“, 11 % respondentů uvedlo možnost „spíše ne“. 23 % respondentů se myslí, že „spíše ano“ a 3 % respondentů uvedla, že „rozhodně ano“. Tedy pouhých 26 % respondentů se domnívá, že by dokázalo identifikovat sexuálně zneužívané dítě. 8 respondentů uvedlo následující znaky, dle kterých by sexuálně zneužívané dítě identifikovali. Nutno dodat, že se skutečně jedná o znaky sexuálně zneužívaného dítěte:

.... „z projevů chování – při hře, komunikaci“

.... „stydlivé, rozladěné, nekomunikativní, plačtivé“

.... „změny v chování – stranění se dotyku“

.... „modřiny na těle, zranění v oblasti genitálií“

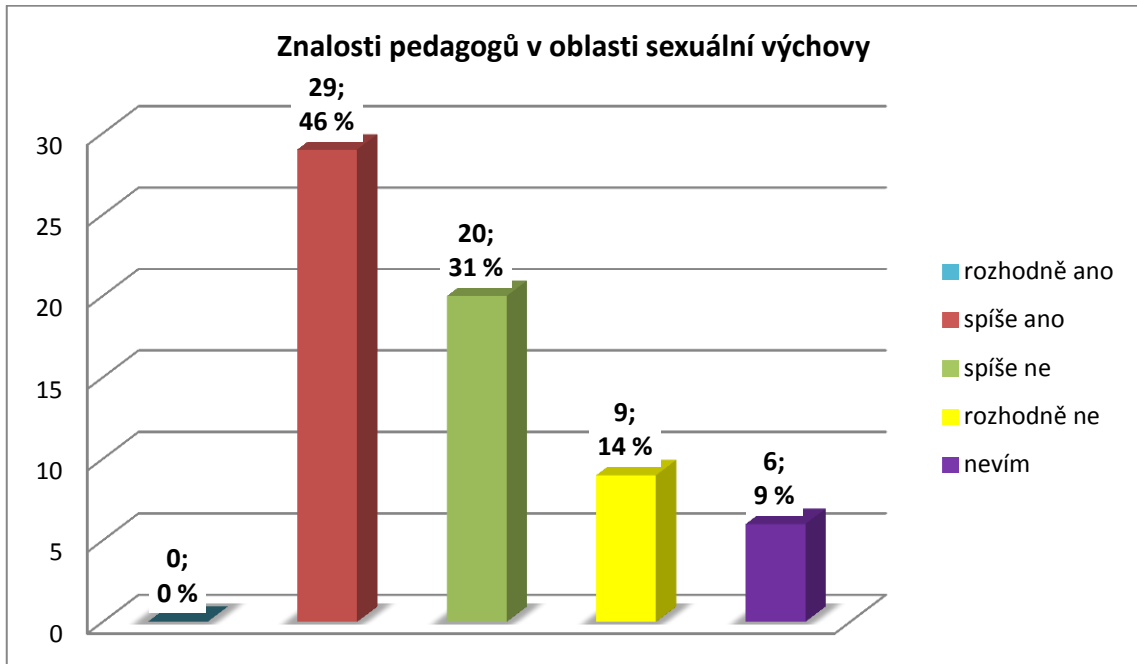
.... „kreslí vypovídající obrázky“

.... „vypovídající slovník dítěte“

.... „smutné, straní se kolektivu, nechce se mu domů“

Otázka č. 16: Domníváte se, že máte dostatečné znalosti v oblasti sexuální výchovy předškolních dětí? Jestliže ano, uveďte prosím, kde jste tyto znalosti získal/a?

Jak již bylo řečeno, pedagog je v edukačním procesu významnou složkou. Jeho připravenost lze považovat za prioritu pro úspěšné uplatnění sexuální výchovy v prostředí mateřské školy. V dotazníkovém šetření, viz graf 14, však pouze 46 % pedagogů své znalosti z oblasti sexuální výchovy hodnotilo spíše kladně. 31 % pedagogů zvolilo odpověď „spíše ne“ a 14 % pedagogů uvedlo, že rozhodně nemají dostatečné znalosti v oblasti sexuální výchovy. 9 % pedagogů si není jisto, uvedli odpověď „nevím“.

Graf č. 14: Znalosti pedagogů v oblasti sexuální výchovy

zdroj: vlastní

Kde své znalosti získali, uvedlo pouze 18 pedagogů, pro přehlednost seřazeno do tabulky 10:

Tabulka 10: Znalosti pedagogů v oblasti sexuální výchovy

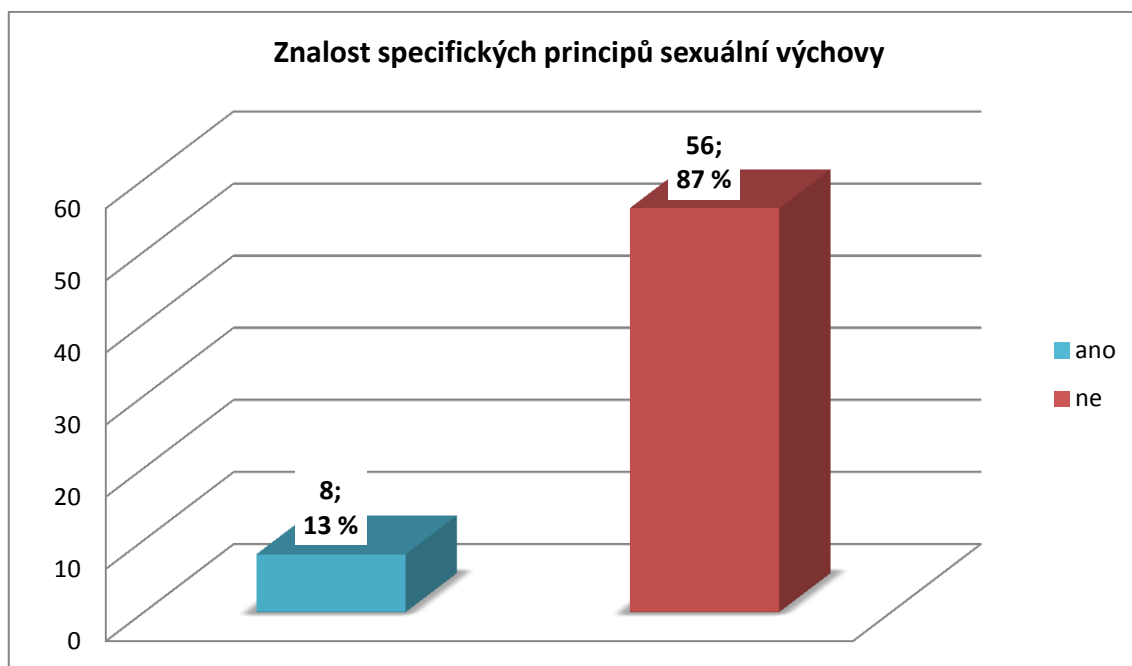
Témata	Četnost odpovědí
studiem na VŠ	9
studiem odborné literatury	4
vlastní praxe	3
účast na školeních a seminářích	2

Z výsledků vyplývá, že většina pedagogů získala znalosti z oblasti sexuální výchovy studiem na vysoké škole a studiem odborné literatury. Pouze 2 pedagogové uvedli účast

na školeních a seminářích. Nutno dodat, že 8 pedagogů uvedlo do dotazníku, že by uvítali seminář či kurz týkající se této problematiky.

Otázka č. 17: Znáte specifické principy sexuální výchovy? Pokud ano, uveďte prosím, který považujete za nejhlavnější a proč?

Aby mohl pedagog správně realizovat sexuální výchovu, musí být obeznámen se specifickými principy sexuální výchovy. Z níže uvedeného grafu 15 však vyplývá, že 87 % respondentů tyto principy nezná. Pouze 13 % respondentů uvedlo, že je s nimi obeznámeno a jen 2 respondenti uvedli nejhlavnější princip sexuální výchovy – „spolupráce s rodinou“. Ostatní odpověď nerozepsali.

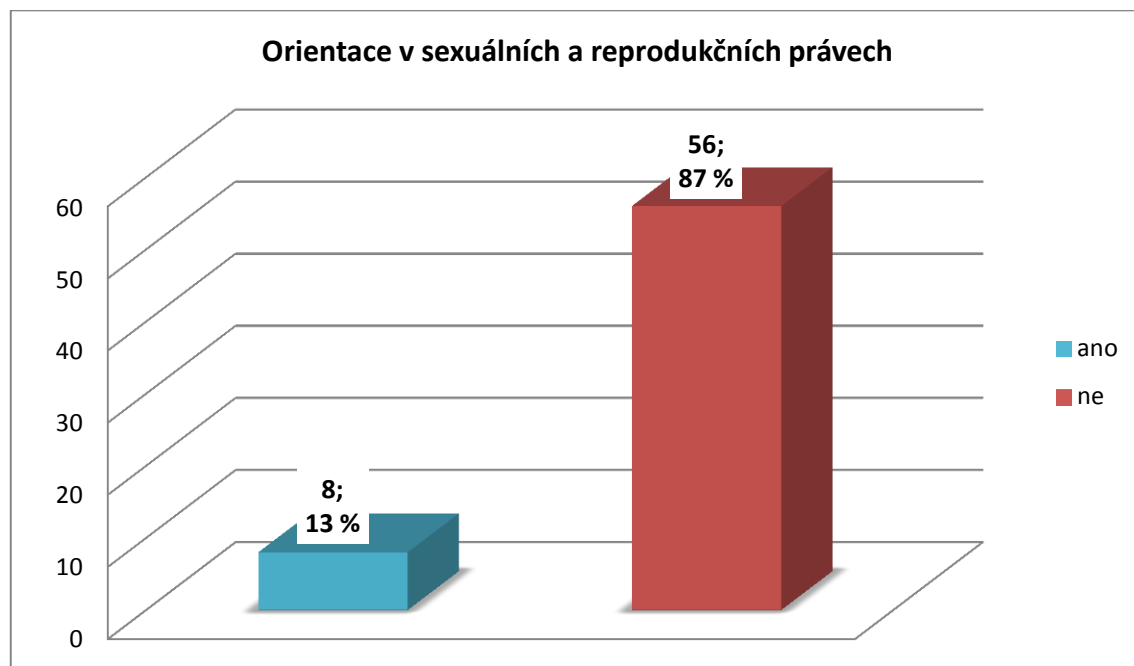
Graf č. 15: Znalost specifických principů sexuální výchovy

zdroj: vlastní

Otázka č. 18: Orientujete se v sexuálních a reprodukčních právech?

Povědomí o sexuálních a reprodukčních právech patří k nezbytné vybavenosti pedagoga. Bez jejich znalosti nemůže správně realizovat sexuální výchovu. Jak je ale možno v níže uvedeném grafu 16 vysledovat, 87 % pedagogů uvedlo, že nejsou

obeznámeni se sexuálními a reprodukčními právy. Pouze 13 % pedagogů potvrdilo znalost sexuálních a reprodukčních práv

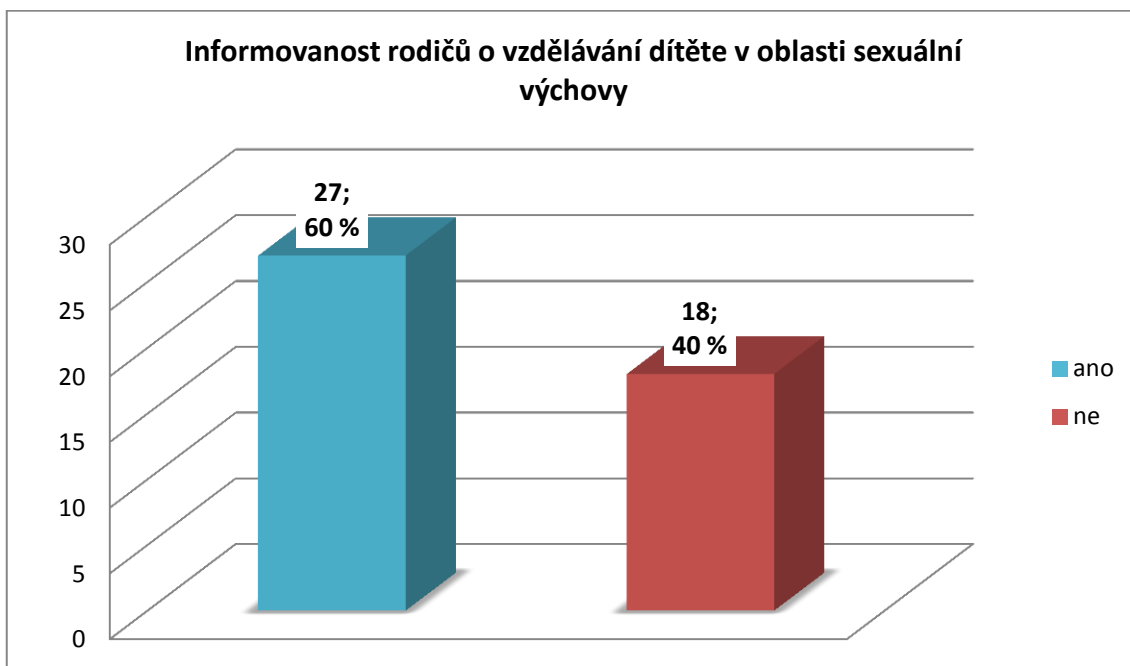
Graf č. 16: Orientace v sexuálních a reprodukčních právech

zdroj: vlastní

Otázka č. 19: Jsou rodiče informováni o tom, že je jejich dítě vzděláváno v oblasti sexuální výchovy?

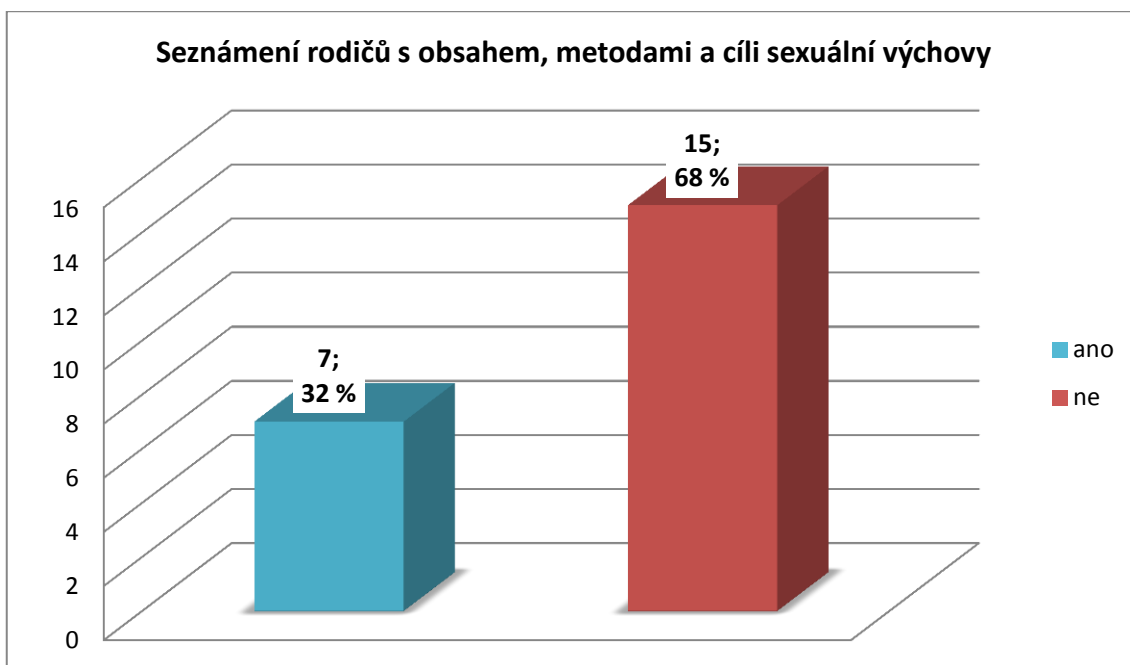
Na otázku odpovídalo 45 respondentů, tedy respondenti, kteří zařazují sexuální výchovu do výchovně-vzdělávacího procesu.

Rodiče musí být informováni o tom, že se jejich dítě v mateřské škole účastní sexuální výchovy, neboť, jak již bylo řečeno, spolupráce s rodiči je jeden z hlavních principů sexuální výchovy. Jak vyplývá z níže uvedeného grafu 17, více jak polovina pedagogů (60 %) rodiče s touto skutečností obeznámí. 40 % pedagogů však rodiče o zařazení sexuální výchovy do edukačního procesu neinformuje.

Graf č. 17: Informovanost rodičů o vzdělávání dětí v oblasti sexuální výchovy zdroj: vlastní

Otázka č. 20: Jsou rodiče seznámeni s obsahem, metodami a cíli sexuální výchovy?

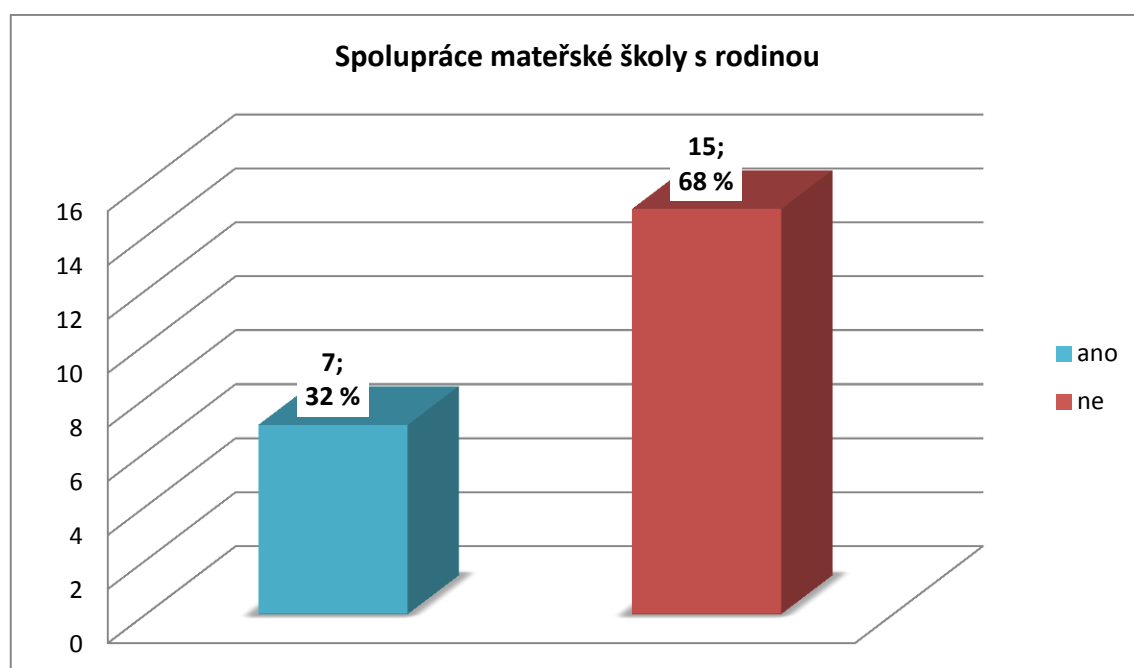
Graf č. 18: Seznámení rodičů s obsahem, metodami a cíli sexuální výchovy zdroj: vlastní

Na otázku odpovídalo 27 respondentů, tedy respondenti, kteří informují rodiče o tom, že zařazují sexuální výchovu do výchovně-vzdělávacího procesu.

Jak bylo již výše uvedeno, nezbytnou součástí sexuální výchovy je informovanost rodičů, přičemž rodiče musí být seznámeni s obsahem, metodami a cíli sexuální výchovy. Z dotazníkového šetření vyplynulo (viz graf 18), že 32 % pedagogů rodiče seznamuje s obsahem, metodami a cíli sexuální výchovy, 68 % pedagogů však nikoliv.

Otázka č. 21: Spolupracujete s rodinou v rámci sexuální výchovy? Pokud ano, uveďte, prosím, v čem tato spolupráce spočívá?

Na otázku odpovídalo 27 respondentů, tedy respondenti, kteří informují rodiče o tom, že zařazují sexuální výchovu do výchovně-vzdělávacího procesu.

Graf č. 19: Spolupráce mateřské školy s rodinou

zdroj: vlastní

Odpovědi respondentů na tuto otázku se shodují s odpověďmi z otázky předešlé. Tedy respondenti, kteří uvedli, že rodiče seznamují s obsahem, metodami a cíli sexuální výchovy, zároveň potvrdili, že v rámci sexuální výchovy s rodinou spolupracují (32 %). 68 % pedagogů s rodinou nespolupracuje.

Spolupráce s rodiči pak spočívá zejména v těchto oblastech (roze-psali 4 respondenti):

.... „ptáme se, jak to doma vysvětlují dětem (např. rozmnožování)“

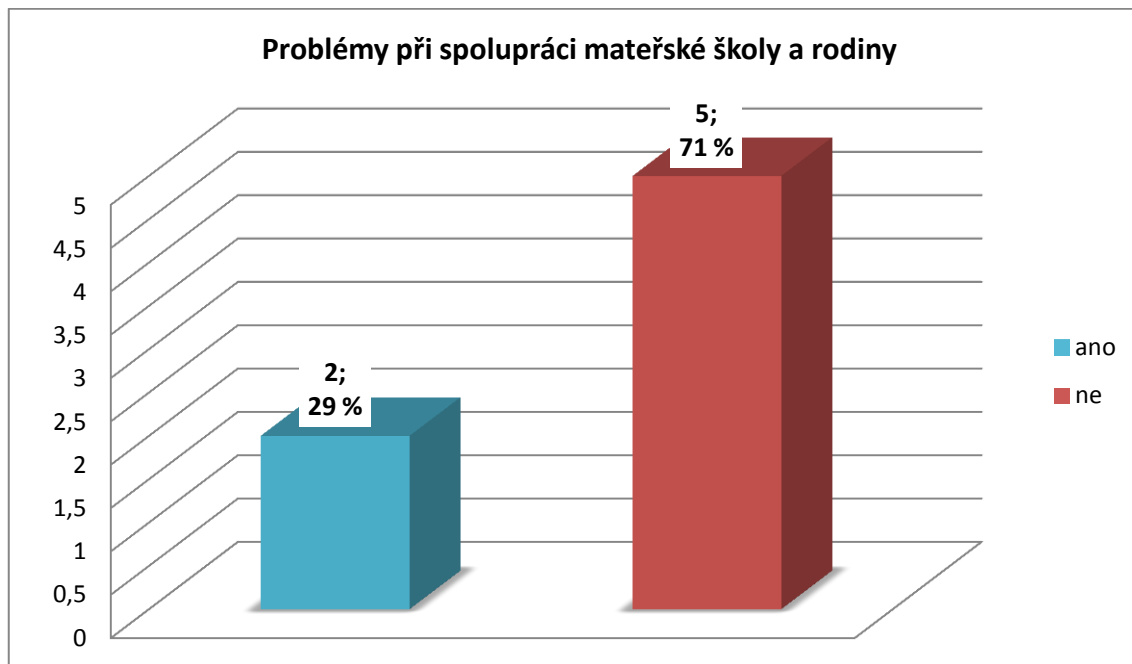
.... „pozorování těhotné maminky, miminka“

.... „rozhovory s rodiči o individuálních problémech v oblasti sexuálního chování“

.... „rodiče vyprávějí dětem, jak se seznámili“

Otázka č. 22: Vyskytly se při této spolupráci nějaké problémy (rozdílý náhled na sexuální výchovu, neochota rodičů ke spolupráci apod.)? Pokud ano, uveďte, prosím, čeho se tyto neshody týkaly?

Na otázku odpovídalo 7 respondentů, tedy respondenti, kteří uvedli, že v rámci sexuální výchovy s rodinou spolupracují.

Graf č. 20: Problémy při spolupráci mateřské školy a rodiny

zdroj: vlastní

Je nutné uvážit, zda se pedagogové spolupráci s rodiči nevyhýbají z důvodu případných konfliktů. Hovořit na téma sexuality není jednoduché a může tedy dojít k nepochopení

a k neshodám. Jak ale graf 20 ukazuje, 71 % pedagogů se s žádným problémem při spolupráci s rodiči nesešlo. 29 % pedagogů se s problémy při spolupráci v oblasti sexuální výchovy potýkalo a to zejména v těchto oblastech:

.... „*neochota rodičů ke spolupráci*“

.... „*nechtěli přijmout, že jejich dítě masturbuje*“

.... „*zesměšňování a znevažování sexuální výchovy*“

8 SHRNUÍ A INTERPRETACE VÝSLEDKŮ

V této kapitole jsou zhodnoceny výsledky výše uvedeného výzkumného šetření. Na základě analýzy těchto výsledků je možné odpovědět na výchozí výzkumné otázky.

1. Jaký je postoj pedagogů k sexuální výchově?

Pedagog patří k velmi významným činitelům edukace a jeho postoj k sexuální výchově se odráží v kvalitě a efektivnosti edukačního procesu. Jak vyplývá z výzkumného šetření, většina pedagogů (84 %) považuje sexuální výchovu v předškolním věku za přínosnou. Nepovažuje ji za výhradní záležitost rodiny (94 %) a vnímá ji jako nedílnou součást výchovně-vzdělávacího procesu v prostředí mateřské školy (71 %). To se vztahuje jak na děti intaktní, tak na děti se zdravotním postižením (63 %). Přesto, že sexuální výchovu považují za významnou součást preprimárního vzdělávání, do edukačního procesu ji, jako běžnou a pravidelnou složku, zařazuje jen velmi malé procento pedagogů.

2. Jakým způsobem je realizována sexuální výchova v mateřské škole?

Jak bylo již výše uvedeno, sexuální výchova je v prostředí mateřské školy spíše sporadicky zařazovanou složkou. Více než polovina pedagogů (56 %) se této oblasti věnuje pouze příležitostně, na základě vzniklých situací či dotazů, které děti kladou. Je jistě důležité vycházet z podnětů, které dítě přináší, využívat příležitostí a vhodných situací, ale zároveň je nezbytné, aby vědomosti, informace a poznatky o sexualitě byly předávány systematicky a cílevědomě, neboť sexuální výchova představuje dlouhodobé, záměrné, cílevědomé a systematické působení na dítě. Jen za těchto podmínek lze zaručit, že se nebude mít účinkem.

Obsah sexuální výchovy v prostředí mateřských škol by měl začleňovat témata jako vznik života a narození dítěte, vztahy mezi mužem a ženou (rodičovství, partnerství), rozdíly mezi pohlavími po tělesné, psychické i sociální stránce, citové a sociální vztahy

mezi lidmi (přátelství, vztahy v rodině), soukromí člověka a přirozený stud, péče o vlastní tělo a hygiena a v neposlední řadě varování před nebezpečným chováním některých lidí (týrání, sexuální obtěžování a jiná nebezpečí). V přehledu témat zařazovaných pedagogy do edukačního procesu vévodí témata týkající se rozdílů mezi pohlavími, vztahů v rodině a téma moje tělo. Ostatní témata se objevují spíše sporadicky. Přitom netřeba zmiňovat, že je nutné rozvíjet všechny oblasti sexuální výchovy najednou, samozřejmě s přihlédnutím k věku dětí, aby bylo zachováno komplexní pojetí sexuální výchovy.

V kontextu s výše uvedeným je jistě zajímavé zmínit i fakt, že ačkoliv pedagogové nejčastěji zařazují již zmíněná témata (rozdíly mezi pohlavími, vztahy v rodině a téma moje tělo), děti zajímá především otázka oplodnění, těhotenství a porodu. To jsou, jak vyplynulo z výzkumného šetření, nejčastější dotazy dětí z oblasti sexuality. Pozitivně lze hodnotit, že většina pedagogů (89 %) odpovídá na otázky dětí pravdivě a bez falešného studu (90 % pedagogů nepovažuje za nepříjemné odpovídat na dětské dotazy). Lze tedy usuzovat, že do edukace jsou, na základě dětských dotazů, zařazována i tato témata.

Kromě toho, že předškolní dítě přichází s celou řadou otázek se sexuální tematikou, zkoumá s oblibou i své tělo. Přirozená dětská zvědavost pak může vést k masturbačním aktivitám, to ostatně potvrdila většina pedagogů (77 %). Masturbace a experimentování v sexuální oblasti jsou zcela přirozené, jejich zakazování či dokonce trestání může mít neblahý vliv na diferenciaci sexuální identity a pohlavní role. Většina pedagogů si je toho vědoma a jak vyplynulo z výzkumného šetření, snaží na tyto aktivity dětí reagovat citlivě.

Pedagog se při své práci nesetkává jen s dětmi intaktními, ale i s dětmi se zdravotním postižením. Proto byla součástí dotazníku i otázka, která se týkala sexuální výchovy u dětí s mentálním postižením. Především je třeba mít na paměti, že člověk je sexuální bytostí bez ohledu na přítomnost jakéhokoliv postižení. I lidé s mentálním postižením mají právo na intimní život a potřebují tedy informace. Nejen z tohoto důvodu je sexuální výchova u jedinců s mentálním postižením velmi důležitá. Dalo by se předpokládat, že pedagogové mateřských škol budou mít větší povědomí o vzdělávání jedinců s handicapem, a to i v této oblasti. Avšak 34 % respondentů neví, zda je pro

jedince s mentálním postižením sexuální výchova významná a smysluplná. 5 pedagogů dokonce uvedlo, že sexuální výchova je u těchto dětí zbytečná, neboť by dané problematice neporozuměly. Netřeba zmiňovat, že veškerá výchova a vzdělávání jedinců s mentálním postižením musí být přiměřená jejich chápání, to samozřejmě platí i pro sexuální výchovu. Tito pedagogové zapomínají, že děti s mentálním postižením jsou více důvěřivé a jsou řazeny mezi ohrožené skupiny. Dále je třeba zmínit, že pokud nebude na jedince s mentálním postižením výchovně působeno, je tu vyšší pravděpodobnost, že se stane pachatelem sexuálního násilí. V neposlední řadě nelze přehlédnout, že je nutné naučit jedince s mentálním postižením vhodnou formou ventilovat sexuální napětí, nejčastěji tedy masturbací. Pedagog v mateřské škole, stejně jako u dětí intaktních, nesmí dítěti masturbaci zakazovat či ho upozorňovat, že se jedná o nepřijatelnou aktivitu. I v tomto případě se snaží dítěti vštípit, že tento akt je přirozený, ale realizuje se pouze v soukromí. Tím pokládá základ pro další, žádoucí, chování jedince.

Při volbě metod pedagogové nejčastěji volí metody názorně-demonstrační (32 respondentů) a metody aktivizační - diskuze, hra, inscenační metody (39 respondentů), které jsou v oblasti sexuální výchovy preferované. Rovněž jsou ve většině případů vhodně voleny formy výuky, tedy výuka skupinová (36 %), případně frontální (33 %), neboť koedukovaná sexuální výchova dává prostor pro vzájemný výcvik dovedností, dovoluje výcvik etikety a učí vzájemnému respektování a úctě. Individuální formu výuky volí asi třetina pedagogů (31 %), tuto formu je však vhodné volit pouze při řešení intimních záležitostí.

3. Jaký prostor je věnován prevenci sexuálního zneužívání?

Nejpočetnější skupinou sexuálně zneužívaných dětí, jsou děti předškolního věku. Přitom právě děti nejmladších věkových skupin lze považovat za zvláště zranitelné a dopad nepříznivých a traumatizujících situací na jejich zdravý vývoj je nesmírný. A právě regulérně realizovaná sexuální výchova je nejvýznamnějším nástrojem primární prevence. Přesto se sexuální výchově nevěnuje poměrně velká část pedagogů (36 %). Pozitivně lze hodnotit, že ti, co jí do edukace zařazují (64 %), podali víceméně

ucelený přehled vhodných témat z této oblasti. V těchto tématech jsou dětem poskytnuty základní informace o tom, kdo a za jakých okolností se jich smí dotýkat, učí je nepříjemné dotyky či komunikaci odmítnout a v neposlední řadě děti obeznamují s bezpečnými pravidly při setkání s cizími lidmi. Výše uvedené okruhy by bylo vhodné ještě doplnit o další témata. Především o trénink vlastního uvědomění, sebevědomí a asertivního jednání. Dále naučit děti rozlišovat adekvátní tajemství a případně ho umět prozradit. Zaměřit se na rozvoj vlastní intuice (měřítkem dítěte pro ohrožení je jeho pocit), dovednosti vycítit nebezpečí a dovednosti umět požádat o pomoc v případě nouze a ohrožení. V neposlední řadě děti obeznámit s rizikovými situacemi a nutností vyhýbat se jim.

Dále pedagogové zmínili preventivní programy pořádané zdravotníky a policií. Ty lze jistě hodnotit pozitivně, ale podmínkou je samozřejmě fakt, aby tyto programy byly pouze doplňkem systematické a cílevědomé sexuální výchovy aplikované pedagogem.

Alarmující se jeví skutečnost, že poměrně malá část pedagogů (26 %) uvedla, že by byli schopni identifikovat pohlavně zneužívané dítě. Ti, kteří se domnívají, že by tuto skutečnost dokázali rozpoznat, však uvedli dostačující výčet signifikantních znaků zneužívaného dítěte.

4. Jak hodnotí pedagogové své odborné znalosti z oblasti sexuální výchovy?

Jak již bylo zmíněno, pedagog patří k velmi významným činitelům kvalitní a efektivní edukace. Jeho připravenost lze považovat za prioritu pro úspěšné uplatňování sexuální výchovy v mateřské škole. Z výzkumného šetření však vyplynulo, že méně než polovina pedagogů (46 %) se cítí být v této oblasti dostatečně erudovaná. Pokud se pedagogové cítí být kompetentní v oblasti sexuální výchovy, jako zdroj informací uvádí převážně studium na VŠ a odbornou literaturu.

Jak bylo již řečeno, pedagog se musí orientovat v mnoha oblastech (sexuologii, biologii, zdravotvědě, etice, etiketě a didaktice sexuální výchovy). Pro správnou realizaci sexuální výchovy je rovněž nezbytné, aby měl přehled o specifických principech sexuální

výchovy a o sexuálních a reprodukčních právech. Jen velmi malá část pedagogů (13 %) uvedla, že se v těchto dvou oblastech orientuje.

Nepříznivé jsou i výše prezentované výsledky z oblasti prevence sexuálního zneužívání, které ukázaly, že znalosti pedagogů v této oblasti nedosahují potřebné úrovně.

6. Jakým způsobem je realizována spolupráce s rodiči v otázkách sexuální výchovy dětí?

Primární úlohu v sexuální výchově zastává rodina. Pokud je sexuální výchova v prostředí mateřské školy realizována, rodiče o tom musí být informováni. Avšak téměř polovina (40 %) pedagogů s touto skutečností rodiče neseznamuje. Z těch, kteří tak učiní (60 %), pouze část (32 %) podává rodičům informace o obsahu, metodách a cílech sexuální výchovy realizované v prostředí mateřské školy. Shodná část pedagogů (32 %) pak uvádí, že v rámci sexuální výchovy spolupracuje s rodinou. Jak respondenti uvádí, tato spolupráce spočívá zejména v rozhovorech s rodiči o individuálních problémech dětí. Dále jsou ke spolupráci vyzývány těhotné matky, matky s kojenci či například jsou rodiče vyzýváni k tomu, aby vyprávěli dětem, jak probíhalo jejich seznámení. V neposlední řadě jsou rodiče tázáni, jakým způsobem realizují sexuální výchovu v prostředí domova. Tento aspekt je považován za důležitý, neboť sexuální výchova musí vycházet z dosavadních zkušeností dítěte a škola musí přiměřeně respektovat světonázorové postoje rodičů.

Jak je možno vidět, s rodiči spolupracuje jen malá část pedagogů. Výzkumné šetření se rovněž zabývalo otázkou, zda tato neochota či nechuť ke spolupráci nemůže pramenit z případných konfliktů, které při této spolupráci vyvstaly. Avšak většina pedagogů (71 %), se s problémy při spolupráci s rodiči nesešla. Zůstává tedy otázkou, proč je spolupráce rodiny a mateřské školy v oblasti sexuální výchovy tak opomíjenou složkou.

9 DISKUSE

Z výzkumného šetření vyplynulo, že pedagogové mateřských škol nevěnují sexuální výchově v rámci edukačního procesu takovou pozornost, jakou by si zasloužila. To ostatně koresponduje i s výsledky jiných výzkumných šetření, jako je například výzkum Havlové (2011) nebo Smetákové (2012). Tyto autorky rovněž nachází ve zmíněné oblasti závažné nedostatky. Smetáková (2012) je sice optimističtější při interpretaci dat, avšak zároveň dodává, že tento fakt může být zapříčiněn záměrným výběrem mateřských škol.

Výzkumné šetření rovněž potvrdilo, že pedagogové tápou v obsahu sexuální výchovy a nezačleňují v dostatečné míře tak závažná témata jako je prevence sexuálního zneužívání. Tento fakt zmiňuje i Havlová (2011), která rovněž akcentuje preventivní význam včasné sexuální výchovy a upozorňuje na nedostatečné zařazování témat z oblasti prevence sexuálního zneužívání. Zmíněné nedostatky v oblasti sexuální výchovy pravděpodobně souvisí i s nedostatečnou erudovaností pedagogů v této oblasti. Výzkumné šetření této práce prokázalo, že více než polovina respondentů se necítí být dostatečně erudována v otázkách sexuální výchovy. Na nedostatečnou odbornou připravenost poukazuje i Havlová (2011) a Rašková (2007). Rašková (2007) pak zmiňuje, že výsledky testu znalostí respondentů k sexuální výchově jednoznačně poukázaly na alarmující stav jejich odborné připravenosti. Dále však autorka uvádí, že podle vlastního názoru respondentů, který je patrný z odpovědí v dotazníku, zhodnotili respondenti své znalosti překvapivě pozitivně. To ovšem s výzkumným šetřením této práce nekoresponduje, neboť dotazníkové šetření ukázalo, že v otázkách sexuální výchovy se cítí být kompetentní pouze 46 % respondentů.

Pokud se jedná o otázky spolupráce rodiny a školy na poli sexuální výchovy, ukazuje výzkumné šetření na značný deficit v této oblasti. To ostatně potvrzuje i Smetáková (2011), která ve zmiňované sféře rovněž nachází závažné nedostatky. Příčiny pak spatřuje zejména v citlivosti témat sexuální výchovy.

Jak je z výše uvedeného patrné, výsledky výzkumného šetření této práce a dalších zde prezentovaných výzkumných šetření se, víceméně, shodují. Pedagogové

vnímají sexuální výchovu jako důležitou součást výchovy a vzdělávání dítěte, avšak při její realizaci selhávají. Je zřejmé, že roli zde hraje nedostatek kompetencí a to nejen v rovině didaktické, ale i odborně teoretické. Několik pedagogů v rámci výzkumného šetření uvedlo, že by uvítali vzdělávací kurz v oblasti sexuální výchovy. Z uvedených skutečností vyplývá, že v budoucnu je potřeba se nadále zabývat otázkou kvalitního vzdělávání pedagogů v oblasti sexuální výchovy. Jen tak lze zajistit, aby sexuální výchova byla realizována způsobem, který vede k efektivitě a požadovanému pozitivnímu vlivu na osobnost dítěte.

10 RIZIKA OMEZENÍ VÝZKUMU

Pro realizaci výzkumného šetření byla použita metoda dotazníkového šetření. Ačkoliv kvantitativní výzkum přináší četné výhody, jako například relativně rychlý sběr dat, oslovení velkého počtu respondentů, i velmi prostorově vzdálených, výsledky nezávislé na výzkumníkovi a v neposlední řadě vstřícnost směrem k respondentům - poskytuje respondentovi čas na rozmyšlení a anonymitu, je nutné počítat i s negativním ovlivněním výzkumu v důsledku použití této metody (Olecká, Ivanová, 2010). Jak dále autorky uvádí, mezi hlavní nevýhody dotazníkového šetření patří nízká návratnost, se kterou jsem se potýkala i já. Dotazníky jsem nejprve administrovala elektronicky a posléze, pro velmi nízkou návratnost, i osobně. Osobní administrace dotazníků však probíhala v okolí mého bydliště, tudíž se zúžil reprezentativní vzorek respondentů.

Mezi další nevýhodu dotazníkové metody patří fakt, že respondent nemusí zodpovědět všechny otázky uvedené v dotazníku, což se objevilo i v mém výzkumném šetření, kde někteří respondenti část otázky či celou otázku ponechali bez odpovědi.

Rovněž je zde riziko, že respondent neodpovídá na dotazy sám, ale spolupracuje s jiným člověkem či se snaží vybrat tzv. sociálně žádoucí odpověď.

Výzkumné šetření může být také ovlivněno skutečností, že si respondent v některých případech musí vybrat z předem daných kategorií možných odpovědí. Tuto skutečnost jsem si uvědomila u předvýzkumu a některé otázky, tohoto typu, změnila na otevřené.

V neposlední řadě je třeba uvést, že výsledky mohou být zkresleny i subjektivním pochopením dotazů jednotlivých respondentů. Například některé učitelky dotazník odmítly, protože nevěděly, co přesně si pod pojmem sexuální výchova představit. Po vysvětlení základních pojmů dotazník přijaly.

Je tedy nutné počítat s faktem, že všechny výše uvedené skutečnosti mohly výzkumné šetření ovlivnit.

11 ZÁVĚR

Sexuální výchova se dotýká široké oblasti lidského života a její vliv je významný nejen pro život současný, ale i budoucí. Mezi základní předpoklady spokojeného života patří harmonie v oblasti partnerské, manželské a rodičovské, a v neposlední řadě i vytváření pozitivních mezilidských vztahů. To vše samozřejmě v souladu s principy a normami společnosti. Tato skutečnost jednoznačně poukazuje na důležitost začlenění sexuální výchovy do života dítěte. Cílem diplomové práce bylo zjistit, zda i pedagogové mateřských škol považují sexuální výchovu za nedílnou složku preprimárního vzdělávání, zda ji zařazují do edukačního procesu a jakým způsobem probíhá realizace sexuální výchovy v prostředí mateřské školy.

Práce byla rozdělena na dvě části – teoretickou a praktickou. Teoretická část se zabývala současným pojetím sexuální výchovy, zmiňovala cíle a principy sexuální výchovy, a rovněž představila sexuální a reprodukční práva. Dále se zabývala vývojem lidské sexuality a poukázala na dominantní postavení rodiny na poli sexuální výchovy. Zaměřila se na možnou realizaci sexuální výchovy v mateřské škole a v neposlední řadě se zabývala sexuálním zneužíváním dětí, jeho projevy a následky. Ukázala, jak má pedagog postupovat při podezření na sexuální zneužívání a upozornila na fakt, že sexuální výchova je nezbytná jako účinná zbraň, která chrání děti před sexuální agresí.

Na teoretickou část navázala část praktická. Pro výzkumné šetření byl použit dotazník, který byl administrován elektronickou poštou a posléze i osobně. Respondenty se stali pedagogové mateřských škol Plzeňského kraje.

Dotazníkovým šetřením bylo zjištěno, že vztah pedagogů k sexuální výchově je veskrze kladný a je považována za nedílnou součást vzdělávacího procesu. Přesto ji však jen velmi malé procento pedagogů pravidelně zařazuje do výchovně-vzdělávacího procesu. Nutno zmínit, že podstatná část pedagogů ani netuší, jak široká je oblast sexuální výchovy, tedy co všechno tato složka výchovně-vzdělávacího procesu obsahuje. Tuto skutečnost jsem zjistila při osobní administraci dotazníku. Velká část učitelek dotazník odmítla s tvrzením, že sexuální výchovu do edukace nezařazuje. Z rozhovoru pak

vyplývalo, že v jejich pojetí sexuální výchova, víceméně, představuje pouhý nácvik pohlavního styku. Když jsem nastínila, jaká témata může sexuální výchova v preprimárním vzdělávání obsahovat, ukázalo se, že učitelky některá z těchto témat do edukace zařazují. Dotazník poté přijmuly.

To ostatně koresponduje s výsledky výzkumného šetření, které potvrdilo, že většina respondentů se necítí být v oblasti sexuální výchovy dostatečně erudovaná. Nedostatek znalostí v této oblasti se pak promítá do celkového pojetí sexuální výchovy v edukačním procesu, což s sebou přináší následně zmíněné. Většina pedagogů zařazuje sexuální výchovu pouze náhodně, nikoli pravidelně a systematicky. Zařazovaná témata jsou spíše jednostranně zaměřená, což neodpovídá současnému, komplexnímu pojetí sexuální výchovy. Rovněž v otázce vzdělávání dětí s mentálním postižením v oblasti sexuální výchovy je poměrně velká část pedagogů nejistá. V neposlední řadě pak výsledky výzkumného šetření odhalily velmi nízkou úroveň spolupráce mateřské školy a rodiny dítěte v oblasti sexuální výchovy.

Pozitivně lze hodnotit metody a formy, které pedagogové při realizaci sexuální výchovy volí. Ty, i přes nedostatečné kompetence pedagogů, jsou voleny vhodně. To zřejmě souvisí s celkovým pojetím předškolního vzdělávání, v němž jsou obecně preferovány metody aktivizující a učení prožitkem. Ocenit lze i přímé a pravdivé odpovědi pedagogů na dětské dotazy z oblasti sexuality a v neposlední řadě citlivý přístup k dětské masturbaci.

Na závěr bych ráda připomněla preventivní význam včasné sexuální výchovy v souvislosti se sexuálním zneužíváním dětí. Jakékoliv zneužívání dítěte zanechává šrámy nejen na těle, ale i na duši a nese s sebou negativní důsledky pro jeho další život. Sexuální výchova probíhající od raného dětství může riziko zneužití, byť i částečně, eliminovat. Poučené děti jsou schopny sexuálnímu zneužívání lépe čelit. Je proto nezbytné, abychom dětem témata spojená s prevencí sexuálního zneužívání předkládali již od raného věku. Tuto skutečnost zmiňuji, neboť jak vyplývalo z dotazníkového šetření, i v této oblasti mají pedagogové nemalé rezervy. Musíme si uvědomit, že nebezpečí jedinci těží z nevědomosti, nezkušenosti a bezmocnosti dětí. Proto tedy apeluji na všechny vychovatele a pedagogy, eliminujme toto nebezpečí a vezměme těmto jedincům jejich silnou zbraň - dejme dětem zavčas potřebné informace!

Seznam literatury

ANCHELL, Melvin., 2010. *Důvody, proč neučit sexuální výchovu*. Zkrác. vyd. Praha: Hnutí Pro život ČR, 93 s. ISBN 978-80-904144-1-9.

BURDOVÁ, Ilona., 2011. *Jak s dětmi mluvit o sexu, manželství a rodičovství*. Brno: Jiří Brauner ve spolupráci s Výborem na ochranu rodičovských práv, 141 s. ISBN 978-80-86953-83-0.

DUNOVSKÝ, Jiří, Zdeněk DYTRYCH a Zdeněk MATĚJČEK., 1995. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Vyd. 1. Praha: Grada Publishing, 245 s. ISBN 80-716-9192-5.

FIALA, Lubomír., 2003. Mravnostní kriminalita páchaná na dětech a mládeži. In: BRAUN, Richard, Lubomír FIALA, Petr KAŇKA, Soňa KŘEMENOVÁ, Andrea SCHEANSOVÁ, Jana SPILKOVÁ a Olga URBÁNKOVÁ. *Sexuální výchova: Problematika dětské pornografie a její prevence na škole (příručka pro učitele)*. Praha: VÚP ve spolupráci s MŠMT, s. 16 - 26.

HANUŠOVÁ, Jaroslava., 2006. *Sexuální zneužívání*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí o.p.s., 36 s. ISBN 80-869-9164-4.

JANIŠ, Kamil., 2008. *Učební text k problematice rodinné a sexuální výchovy*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 116 s. ISBN 978-807-0418-987.

JANIŠ, Kamil a Dagmar MARKOVÁ., 2007. *Příspěvek k základům sexuální výchovy*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 77 s. ISBN 978-807-0416-211.

JANIŠ, Kamil a Vladimír TÄUBNER., 1999. *Didaktika sexuální výchovy*. Hradec Králové: Gaudeamus, 107 s. ISBN 80-704-1902-4.

JARCOVSKÁ, Lucie., 2012. Lidská sexualita – nebezpečná ideologie? Analýza argumentů odpůrců sexuální výchovy v českých školách. In: ŠTĚRBOVÁ, Dana, Miluše RAŠKOVÁ, Ivo PROCHÁZKA a Zuzana PROUZOVÁ (eds.), 2012. *Sexuální výchova - multidisciplinární přístup: medicína, psychologie, pedagogika, právo, demografie*. 1. vyd. Ostrava: Kovář Petr - CAT Publishing ve spolupráci se Společností pro plánování rodiny a sexuální výchovu, s. 146-152. Odborná publikace. ISBN 978-809-0429-055.

KOVÁŘ, Petr., 2011. Sexualita sexuální násilí na dětech. In: ŠULOVÁ, Lenka, Tomáš FAIT a Petr WEISS. *Výchova k sexuálně reprodukčnímu zdraví*. Praha: Maxdorf, s. 236-245. ISBN 9788073452384.

LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ., 2006. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 368 s. Psyché. ISBN 80-247-1284-9.

PŠENIČKA, Oldřich., 1995. *Sexuální výchova v rodině*. Vyd. druhé, doplněné. Hradec Králové: Hnutí Rodina ve spolupráci s nakl. ATD H. Králové, 310 s. ISBN 901524-3-0.

TÄUBNER, Vladimír a Kamil JANIŠ., 1998. *Na pomoc studentům a učitelům v sexuální výchově*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 50 s. ISBN 80-704-1194-5.

TÄUBNER, Vladimír., 2012. Sexuální výchova jako předmět sexuální pedagogiky. In: ŠTĚRBOVÁ, Dana, Miluše RAŠKOVÁ, Ivo PROCHÁZKA a Zuzana PROUZOVÁ (eds.), 2012. *Sexuální výchova - multidisciplinární přístup: medicína, psychologie, pedagogika, právo, demografie*. 1. vyd. Ostrava: Kovář Petr - CAT Publishing ve spolupráci se Společností pro plánování rodiny a sexuální výchovu, s 121-140. Odborná publikace. ISBN 978-809-0429-055.

RAŠKOVÁ, Miluše., 2007. *5 otázek k sexuální výchově dětí předškolního a mladšího školního věku (3-11 let): Informativní příručka o sexuální výchově nejen pro studenty, učitele, vychovatele a rodiče*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 43 s. ISBN 978-80-244-1737-0.

RAŠKOVÁ, Miluše., 2007. Sexuální výchova v mateřské škole a ve vysokoškolské přípravě učitelů mateřských škol. In: *Proměny vzdělávání-Viribus unitis educandum: Sborník příspěvků z konference k 10. výročí založení ÚPPE*. Hradec Králové: Guadeamus. ISBN 987-80-7041-033-2.

RAŠKOVÁ, Miluše., 2008. *Připravenost učitele k sexuální výchově v kontextu pedagogické teorie a praxe v české primární škole*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 190 s. ISBN 978-802-4420-776.

SMOLÍKOVÁ, Kateřina, Růžena HAJNOVÁ a Martina ŠPINKOVÁ., 1997. *Než se dítě zeptá...: Program sexuální výchovy dětí předškolního věku*. 1. vyd. Praha: Portál, 39 s. ISBN 80-717-8132-0.

SMOLÍKOVÁ, Kateřina, Eva OPRAVILOVÁ, Miluše HAVLÍNOVÁ, Alice BLÁHOVÁ a Věra KREJČOVÁ., 2004. *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 48 s. ISBN 80-870-0000-5.

SPIPKOVÁ, Jana., 2003. Psychologie zneužitého dítěte. In: BRAUN, Richard, Lubomír FIALA, Petr KAŇKA, Soňa KŘEMENOVÁ, Andrea SCHEANSOVÁ, Jana SPIPKOVÁ a Olga URBÁNKOVÁ. *Sexuální výchova: Problematika dětské pornografie a její prevence na škole (příručka pro učitele)*. Praha: VÚP ve spolupráci s MŠMT, s. 7 - 16.

ŠILEROVÁ, Lenka., 2003. *Sexuální výchova: jak a proč mluvit s dětmi o sexualitě*. Vyd. 1. Praha: Grada. 103 s. Pro rodiče. ISBN 80-247-0291-6.

ŠILEROVÁ, Lenka., 2012. Rodina a sexuální výchova. In: ŠTĚRBOVÁ, Dana, Miluše RAŠKOVÁ, Ivo PROCHÁZKA a Zuzana PROUZOVÁ (eds.), 2012. *Sexuální výchova - multidisciplinární přístup: medicína, psychologie, pedagogika, právo, demografie*. 1. vyd. Ostrava: Kovář Petr - CAT Publishing ve spolupráci se Společností pro plánování rodiny a sexuální výchovu, s. 140-145. Odborná publikace. ISBN 978-809-0429-055.

ŠTĚRBOVÁ, Dana, Miluše RAŠKOVÁ, Ivo PROCHÁZKA a Zuzana PROUZOVÁ (eds.), 2012. *Sexuální výchova - multidisciplinární přístup: medicína, psychologie, pedagogika, právo, demografie*. 1. vyd. Editovali: Dana Štěřbová, Miluše Rašková, Ivo Procházka, Zuzana Prouzová. Ostrava: Kovář Petr - CAT Publishing ve spolupráci se Společností pro plánování rodiny a sexuální výchovu, 244 s. Odborná publikace. ISBN 978-809-0429-055.

ŠTĚRBOVÁ, Dana., 2010. Potřeba sexuální výchovy u osob s handicapem-základní informace. In: *18. celostátní kongres k sexuální výchově v České republice: Pardubice 2010, 23.-25. září 2010, sborník referátů*. Editor Miroslav Mitlöhner, editorka Zuzana Prouzová. vyd.1. Ostrava: Kovář Petr - CAT Publishing, s. 172-174. ISBN 978-80-904290-2-4.

ŠULOVÁ, Lenka, Tomáš FAIT a Petr WEISS., 2011. *Výchova k sexuálně reprodukčnímu zdraví*. Praha: Maxdorf s.r.o., 439 s. ISBN 978-807-3452-384.

TITZL, Boris., 2010. Sexuální výchova a její časová proměna. In: *18. celostátní kongres k sexuální výchově v České republice: Pardubice 2010, 23.-25. září 2010, sborník referátů*. Editor Miroslav Mitlöhner, editorka Zuzana Prouzová. vyd.1. Ostrava: Kovář Petr - CAT Publishing, s. 175-179. ISBN 978-80-904290-2-4.

UZEL, Radim., 2006. *Sexuální výchova*. 1. vyd. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí. ISBN 80-86991-69-5.

VALENTA, Milan a Oldřich MÜLLER., 2007. *Psychopedie: teoretické základy a metodika*. 3. dopl. a upr. vyd. Praha: Parta, 2007, 386 s. ISBN 978-807-3200-992.

VENGLÁŘOVÁ, Martina a Veronika BROŽOVÁ., 2009. *Nové trendy v sexuální výchově*. Vyd. 1. Praha: Národní institut pro další vzdělávání, 39 s. ISBN 978-80-86956-52-7.

WANZECK-SIELERT, Christa, Tim ROHRMANN, Helga TOLLE, Renate ZIMMER, Stefanie AMANN, René DOMSCHAT a Gisela BRANDT-TRUBE., 2003. *BZgA-Forum Sexualaufklärung und Familienplanung: Sexualerziehung im Kindergarten*. Berlin: Dietmar Burger. ISBN 1431-4282.

WEISS, Petr., 2011. Vývoj pohlavní identity. In: ŠULOVÁ, Lenka, Tomáš FAIT a Petr WEISS. *Výchova k sexuálně reprodukčnímu zdraví*. Praha: Maxdorf, s. 71-76. ISBN 9788073452384.

WYNNYCZUK, Vladimír., 2012. Účast masmédií a dalších subjektů na sexuální výchově. In: ŠTĚRBOVÁ, Dana, Miluše RAŠKOVÁ, Ivo PROCHÁZKA a Zuzana PROUZOVÁ (eds.), 2012. *Sexuální výchova - multidisciplinární přístup: medicína, psychologie, pedagogika, právo, demografie*. 1. vyd. Ostrava: Kovář Petr - CAT Publishing ve spolupráci se Společností pro plánování rodiny a sexuální výchovu, s. 45-54. Odborná publikace. ISBN 978-809-0429-055.

Internetové zdroje

About IPPF., 2013. *IPPF: International Planned Parenthood Federation* [online]. London, ©2013 [cit. 2014-07-22]. Dostupné z:<http://www.ippf.org/about-us>

FIFKOVÁ, Hana., 2014. Sexuoložka Hana Fifková: Rodiče stále neumí mluvit se svými dětmi o sexu. *Novinky.cz* [online]. Praha, © 2014 [cit. 2014-08-05]. Dostupné z: <http://www.novinky.cz/zena/vztahy-a-sex/343489-sexuolozka-hanka-fifkova-rodice-stale-neumi-mluvit-se-svymi-detmi-o-sexu.html>

HAVLOVÁ, Petra., 2011. *Sexuální výchova předškolních dětí v mateřské škole* [online]. [cit. 2015-03-05]. Dostupné z:<http://theses.cz/id/eo29wf?info=1;isshlret=Petra%3BHavlov%C3%A1%3B;zpet=%2Fvyhledavani%2F%3Fsearch%3Dhavlov%C3%A1%20petra%26start%3D1>. Bakalářská práce. Masarykova univerzita. Vedoucí práce Zora Syslová.

Charta sexuálních a reprodukčních práv IPPF., 2009. *Spoločnosť pre plánované rodičovstvo: Členská organizácia International Planned Parenthood Federation (IPPF)* [online]. Bratislava, [cit. 2014-07-22]. Dostupné z: <http://rodicovstvo.wordpress.com/2009/01/20/charta-sexualnych-a-reprodukcnnych-prav-ippf/#more-335>

RAŠKOVÁ, Miluše., 2007. Sborník z kongresu Pardubice 2007: Jsou učitelé v současné primární škole dostatečně odborně teoreticky a didakticky připraveni k sexuální výchově?. *Společnost pro plánování rodiny a sexuální výchovu* [online]. Praha, © 2001 - 2013 [cit. 2015-03-04]. Dostupné z: <http://www.planovanirodiny.cz/view.php?cisloclanku=2008060101>

MELLAN, Jiří., 2005. Sborník z kongresu Pardubice 2005: K sexualitě mentálně postižených. *Společnost pro plánování rodiny a sexuální výchovu* [online]. Praha, © 2001 - 2013 [cit. 2014-07-24]. Dostupné z: <http://www.planovanirodiny.cz/clanky/k-sexualite-mentalne-postizenych>

OLECKÁ, Ivana a Kateřina IVANOVÁ., 2010. *Metodologie vědecko-výzkumné činnosti* [online]. Olomouc: Moravská vysoká škola Olomouc, 44 s. [cit. 2015-03-04]. ISBN 978-808-7240-335. Dostupné z: http://www.ftvs.cuni.cz/hendl/metodologie/41metodologie_vedecko-vyzkumne_cinnosti.pdf

PREVENDÁROVÁ, Jitka. Sexualita lidí s MP. *Dobromysl.cz: informace-inspirace-integrace* [online]. © 2002-2012 [cit. 2014-07-24]. Dostupné z: <http://www.dobromysl.cz/scripts/detail.php?id=782>

RAŠKOVÁ, Miluše., 2009. Sborník z kongresu Pardubice 2009: Využití multimediálního prostředku jako motivace pro realizaci sexuální výchovy v mateřské a primární škole. *Společnost pro plánování rodiny a sexuální výchovu* [online]. Praha, © 2001 - 2013 [cit. 2014-07-23]. Dostupné z: <http://www.planovanirodiny.cz/view.php?cisloclanku=2009110502>

SMETÁKOVÁ, Jana., 2012. *Sexuální výchova v předškolním věku dítěte na mateřských školách v Plzeňském kraji* [online]. [cit. 2015-03-05]. Dostupné z: <http://theses.cz/id/6iqugu?info=1;isslret=Jana%3BSMET%C3%81KOV%C3%81%3B;zpet=%2Fvyhledavani%2F%3Fsearch%3Dsmet%C3%A1kov%C3%A1%20jana%26start%3D1>. Bakalářská práce. Západočeská univerzita. Vedoucí práce Dagmar Čábalová.

ŠULOVÁ, Lenka., 2009. Sexuální výchova od mateřské školy?. *Společnost pro plánování rodiny a sexuální výchovu* [online]. [cit. 2014-06-24]. Dostupné z: <http://www.planovanirodiny.cz/view.php?cisloclanku=2009110202>.

VORP: Výbor na ochranu rodičovských práv., 2014. [online]. Brno, [cit. 2014-07-15]. Dostupné z: <http://www.vorp.cz/>

Výroční zpráva 2013: Dětské krizové centrum., 2014. *Dětské krizové centrum* [online]. Praha, [cit. 2014-07-31]. Dostupné z: http://www.ditekrize.cz/sites/default/files/documents/vyrocní_zprava_2013.pdf

Seznam příloh

Příloha A: Emocionální reakce a změny chování sexuálně zneužívaných dětí.....	1
Příloha B: Dotazník pro pedagogy mateřských škol – předvýzkum.....	2
Příloha C: Dotazník pro pedagogy mateřských škol.....	9

Příloha A

Emocionální reakce a změny chování sexuálně zneužívaných dětí

Věk dítěte	Pocity	Chování
Děti do 3 let	Pocity příjemné a nepříjemné, přecitlivělost, strach, úzkost, pomatenost, zmatek.	Nechutenství a poruchy spánku, tendence k extrémnímu chování, strach z cizích lidí, útěk před určitou osobou, ústup. Věku nepřiměřené chování, sexuální hry.
Děti 3 – 6 let	Pocity příjemné a nepříjemné, přecitlivělost, pomatenost, zmatek, strach, úzkost, stud, hanba, pocity viny, vztek, zuřivost, pocity potřeby ochrany a pomoci, bezmocnost, úzkost, pocity poškození a zkažení.	Regresivní chování, dětské žvatlání, pomočování, bušení pěstmi, ústupové chování, ukrývání se, poruchy spánku, denní snění, agresivita, onanie na veřejnosti, sexuální hry.
Děti 6 – 9 let	Ambivalentní pocity k dospělým, zmatené chápání a členění pohlavních rolí v rodině, strach, stud, pocity viny, neklid a nejistota, návaly vzteku, strach z pošpinění a poškození, nedůvěra.	Sociální zaostávání, somatické potíže jako bolesti hlavy, břicha, poruchy spánku, poruchy sycení, agresivní chování, záhadné chování, výmluvy a problémy ve škole, problémy s kázní, snížení sebekázně a sebeovládání, vynucené chování jako neúměrně časté a dlouhé koupání, sexuální výstřelky se stejně starými dětmi, málo přátel a normálních vztahů s vrstevníky.
Děti 9 – 13 let	Ambivalentní pocity k dospělým, návaly vzteku, strach bez zřejmého důvodu, stud, pocity viny, deprese, strach a úzkost ze znehodnocování vlastního sebevědomí a kompetencí, sebedoceňování, myšlenky na sebevraždu.	Sociální opožďování, neadekvátní vztahy s vrstevníky, málo přátel, nedostatky ve škole, snížená kázeň a prospěch, manipulativní chování vůči ostatním, sexuální zneužívání malých dětí, promiskuitní chování.
Děti 13 – 15 let	Návaly vzteku, stud a hanba, pocity viny, cítí se poškozené, ambivalentní pocity vůči dospělým, konfliktní přejímání vlastní pohlavní role, změny sexuálního citění, přecenění své pohlavní role v rodině atd.	Chování destruktivní vůči sobě (trhání vlasů, kousání se, štípání se atd.), konzumace drog a alkoholu, využívání a vydírání jiných, převzetí role obětí, vyhýbání se tělesné a emocionální intimitě, promiskuitní chování, pokusy o sebevraždu

Zdroj: Fiala, 2003

Příloha B: Dotazník pro pedagogy mateřských škol – předvýzkum

DOTAZNÍK

pro pedagogy mateřských škol

Vážené kolegyně, vážení kolegové,

jmenuji se Lenka Klabanová a jsem studentkou 2. ročníku Pedagogické fakulty v Hradci Králové, obor Pedagogika předškolního věku.

Prosím Vás o vyplnění tohoto dotazníku, který je důležitým materiálem při zpracování mé diplomové práce na téma: „Sexuální výchova v mateřské škole“. Součástí práce je průzkum, jehož cílem je zjistit, jak je sexuální výchova realizována v MŠ.

Dotazník je zcela anonymní.

Děkuji Vám za Vaši ochotu a čas.

Lenka Klabanová

1. Do jaké míry souhlasíte s tvrzením, že sexuální výchova je pro děti předškolního věku přínosem? Pokud nesouhlasíte, zdůvodněte, prosím, svoji odpověď.

- plně souhlasím
- souhlasím
- nevyhraněný názor
- nesouhlasím
- plně nesouhlasím

.....

.....

.....

.....

2. Do jaké míry souhlasíte s tvrzením, že sexuální výchova je pouze záležitostí rodiny? Pokud souhlasíte, zdůvodněte, prosím, svoji odpověď.

- plně souhlasím
- souhlasím
- nevyhraněný názor
- nesouhlasím
- plně nesouhlasím

.....

.....

.....

.....

3. Myslíte si, že by sexuální výchova měla být nedílnou součástí výchovně-vzdělávacího procesu v prostředí mateřské školy? Pokud se domníváte, že ne, zdůvodněte, prosím, svoji odpověď.

- ano
- ne
- nevím

.....

.....

.....

.....

4. Myslíte si, že je sexuální výchova důležitá u dětí s mentálním postižením? Zdůvodněte, prosím, svoji odpověď.

- ano
- ne

.....
.....
.....
.....

5. Zařazujete sexuální výchovu do výchovně-vzdělávacího procesu?

- ano, je běžnou a pravidelnou součástí výchovy a vzdělávání
- ano, ale pouze příležitostně
- ne

6. Jestliže sexuální výchovu zařazujete do vzdělávání, jak často se jí věnujete?

- každý týden
- každý měsíc
- jiné.....
.....

7. Jakým tématům se z oblasti sexuální výchovy věnujete nejvíce? Vyznačte, prosím, zakroužkováním na stupnici četnost probíraných témat, přičemž 1 značí nejméně probíraná a 5 nejvíce probíraná témata. Pokud se tématu nevěnujete vůbec, ponechte, prosím, nezaškrtnuté.

☐ vznik života a narození dítěte	1	2	3	4	5
☐ vztahy mezi mužem a ženou	1	2	3	4	5
☐ rozdíly mezi pohlavími	1	2	3	4	5
☐ citové a sociální vztahy mezi lidmi	1	2	3	4	5
☐ soukromí člověka a přirozený stud	1	2	3	4	5
☐ péče o vlastní tělo a hygiena	1	2	3	4	5
☐ varování před nebezpečným chováním některých lidí (týrání, sexuální obtěžování aj.)	1	2	3	4	5
☐ jiné.....
.....					

8. Používáte při realizace sexuální výchovy převážně aktivizující metody? Pokud ne, uveďte, prosím, jaké metody používáte?

- ano
- ne

.....
.....
.....

9. Jaké organizační formy výuky při realizaci sexuální výchovy nejčastěji používáte?

- individuální
- skupinové
- frontální

10. Kladou Vám děti dotazy z oblasti sexuality? Pokud ano, uveďte, prosím, co je nejvíce zajímavá.

- ano
- ne

.....
.....
.....
.....

11. Jak reagujete na dotazy dětí?

- odpovídám vždy pravdivě
- snažím se odpovědi vyhnout
- odkazuji dítě na rodiče
- jiné.....

.....

12. Jsou Vám dotazy dětí z této oblasti nepříjemné? Pokud ano, uveďte, prosím, čeho se týkají dotazy, které jsou Vám nejvíce nepříjemné.

- ano
- ne

.....

.....

.....

.....

13. Setkal/a jste se s masturbací u dětí? Pokud ano, jak jste reagoval/a?

- ano
- ne

.....

.....

.....

.....

.....

14. Věnujete se v rámci sexuální výchovy prevenci sexuálního zneužívání? Pokud ano, uveďte, prosím, co konkrétně v této oblasti děláte – jaké okruhy zařazujete do výchovy a vzdělávání?

- ano
- ne

.....

.....

.....

.....

.....

15. Domníváte se, že byste poznal/a sexuálně zneužívané dítě? Pokud ano, uveďte, prosím, podle čeho?

- ano
- ne

.....

.....

.....

.....

.....

16. Domníváte se, že máte dostatečné znalosti v oblasti sexuální výchovy předškolních dětí? Jestliže ano, uveďte prosím, kde jste tyto znalosti získal/a.

- rozhodně ano
- spíše ano
- nevím
- spíše ne
- rozhodně ne

.....

.....

.....

.....

17. Znáte specifické principy sexuální výchovy? Pokud ano, uveďte prosím, který považujete za nejhlavnější a proč?

- ano
- ne

.....

.....

.....

.....

18. Orientujete se v sexuálních a reprodukčních právech

- ano
- ne

19. Jsou rodiče informováni o tom, že je jejich dítě vzděláváno v oblasti sexuální výchovy?

- ano
- ne

20. Jsou rodiče seznámeni s obsahem, metodami a cíli sexuální výchovy?

- ano
- ne

21. Spolupracujete s rodinou v rámci sexuální výchovy? Pokud ano, uveďte, prosím, v čem tato spolupráce spočívá?

- ano
- ne

.....

.....

.....

.....

Ještě jednou děkuji za Váš čas a ochotu, a přeji příjemný den.

Lenka Klabanová

Příloha C: Dotazník pro pedagogy mateřských škol

DOTAZNÍK

pro pedagogy mateřských škol

Vážené kolegyně, vážení kolegové,

jmenuji se Lenka Klabanová a jsem studentkou 2. ročníku Pedagogické fakulty v Hradci Králové, obor Pedagogika předškolního věku.

Prosím Vás o vyplnění tohoto dotazníku, který je důležitým materiálem při zpracování mé diplomové práce na téma: „Sexuální výchova v mateřské škole“. Součástí práce je průzkum, jehož cílem je zjistit, jak je sexuální výchova realizována v mateřských školách.

Dotazník je zcela anonymní.

Děkuji Vám za Vaši ochotu a čas.

Lenka Klabanová

1. Do jaké míry souhlasíte s tvrzením, že sexuální výchova je pro děti předškolního věku přínosem? Pokud nesouhlasíte, zdůvodněte, prosím, svoji odpověď.

- plně souhlasím
- souhlasím
- nevyhraněný názor
- nesouhlasím
- plně nesouhlasím

.....

.....

.....

.....

2. Do jaké míry souhlasíte s tvrzením, že sexuální výchova je pouze záležitostí rodiny? Pokud souhlasíte, zdůvodněte, prosím, svoji odpověď.

- plně souhlasím
- souhlasím
- nevyhraněný názor
- nesouhlasím
- plně nesouhlasím

.....

.....

.....

.....

3. Myslíte si, že by sexuální výchova měla být nedílnou součástí výchovně-vzdělávacího procesu v prostředí mateřské školy? Pokud se domníváte, že ne, zdůvodněte, prosím, svoji odpověď.

- ano
- ne
- nevím

.....

.....

.....

.....

**4. Myslíte si, že je sexuální výchova důležitá u dětí s mentálním postižením?
Zdůvodněte, prosím, svoji odpověď.**

- ano
- ne
- nevím

.....
.....
.....
.....
.....

5. Zařazujete sexuální výchovu do výchovně-vzdělávacího procesu?

- ano, je běžnou a pravidelnou součástí výchovy a vzdělávání
- ano, ale pouze příležitostně
- ne

6. Jestliže sexuální výchovu zařazujete do vzdělávání, jak často se jí věnujete?

- každý týden
- každý měsíc
- jiné.....
.....

7. Jaká témata z oblasti sexuální výchovy zařazujete do výchovy a vzdělávání?

.....
.....
.....
.....
.....
.....

8. Jaké metody používáte při realizace sexuální výchovy?

.....
.....
.....
.....
.....
.....

9. Jaké organizační formy výuky při realizaci sexuální výchovy nejčastěji používáte?

- individuální
- skupinové
- frontální

10. Kladou Vám děti dotazy z oblasti sexuality? Pokud ano, uveďte, prosím, co je nejvíce zajímavá.

- ano
- ne

.....
.....
.....
.....

11. Jak reagujete na dotazy dětí?

- odpovídám vždy pravdivě
 - snažím se odpovědi vyhnout
 - odkazuji dítě na rodiče
 - jiné.....
-

12. Jsou Vám dotazy dětí z této oblasti nepříjemné? Pokud ano, uveďte, prosím, čeho se týkají dotazy, které jsou Vám nejvíce nepříjemné?

- určitě ano
- spíše ano
- spíše ne
- určitě ne
- nevím

.....

.....

.....

.....

13. Setkal/a jste se s masturbací u dětí? Pokud ano, jak jste reagoval/a?

- ano
- ne

.....

.....

.....

14. Věnujete se v rámci sexuální výchovy prevenci sexuálního zneužívání? Pokud ano, uveďte, prosím, co konkrétně v této oblasti děláte – jaké okruhy zařazujete do výchovy a vzdělávání?

- ano
- ne

.....

.....

.....

.....

.....

15. Domníváte se, že byste poznal/a sexuálně zneužívané dítě? Pokud ano, uveďte, prosím, podle čeho?

- rozhodně ano
- spíše ano
- spíše ne
- rozhodně ne
- nevím

.....

.....

.....

.....

.....

16. Domníváte se, že máte dostatečné znalosti v oblasti sexuální výchovy předškolních dětí? Jestliže ano, uveďte prosím, kde jste tyto znalosti získal/a?

- rozhodně ano
- spíše ano
- spíše ne
- rozhodně ne
- nevím

.....

.....

.....

.....

17. Znáte specifické principy sexuální výchovy? Pokud ano, uveďte prosím, který považujete za nejhlavnější a proč?

- ano
- ne

.....

.....

.....

18. Orientujete se v sexuálních a reprodukčních právech?

- ano
- ne

19. Jsou rodiče informováni o tom, že je jejich dítě vzděláváno v oblasti sexuální výchovy?

- ano
- ne

21. Jsou rodiče seznámeni s obsahem, metodami a cíli sexuální výchovy?

- ano
- ne

22. Spolupracujete s rodinou v rámci sexuální výchovy? Pokud ano, uveďte, prosím, v čem tato spolupráce spočívá?

- ano
- ne

.....
.....
.....

22. Vyskytly se při této spolupráci nějaké problémy (rozdílný náhled na sexuální výchovu, neochota rodičů ke spolupráci apod.)? Pokud ano, uveďte, prosím, čeho se tyto neshody týkaly?

- ano
- ne

.....
.....
.....

Ještě jednou děkuji za Váš čas a ochotu, a přeji příjemný den.

Lenka Klabanová